

Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası:

Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar

Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme

Yrd. Doç. Dr. Ulaş Karan

Bu rapor, Hollanda Krallığı İstanbul Başkonsolosluğu MATRA Programı'nın finansal desteği ile İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülen "Anayasa Mahkemesi Kararlarının İzlenmesi Yoluyla Bireysel Başvuru Usulünün Güçlendirilmesi" başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarını içermektedir. Araştırma Yrd. Doç. Dr. Ulaş Karan'ın koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Ar. Gör. Ufuk Ceren Mensiz ile Av. Gülçin Kaner araştırma asistanı olarak çalışmada yer almış ve araştırmada kullanılan verilerin elde edilmesinde önemli katkı sunmuştur.

Proje Ekibi

Araştırma Koordinatörü: Yrd. Doç. Dr. Ulaş Karan

Araştırma Asistanları: Ar. Gör. Ufuk Ceren Mensiz, Av. Gülçin Kaner

Proje İdari Asistanı: Seda Peker

Raporu Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Ulaş Karan

*Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, yüksek lisans eğitimini insan hakları hukuku üzerine İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde ve doktora eğitimini kamu hukuku alanında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. 2005 yılından bu yana İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde eğitimi ve araştırmacı olarak çalışıyor. Halen İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Anayasa Hukuku Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir. Genel olarak anayasa hukuku ve insan haklarının farklı alanlarında, özel olarak ise ayrımcılık yasağı, din ve vicdan, ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlükleri, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı gibi konular üzerine çalışmalar yürütmektedir. Mehveş Bingöllü ile birlikte, alanında temel eserlerden kabul edilen "**Law of the European Convention on Human Rights**" adlı kitabı Türkçeye çevirmiştir. Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Kurumları, Sanatta İfade Özgürlüğü, Sansür ve Hukuk, Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme (İdil Işıl Gül ile birlikte), Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberi (İdil Işıl Gül ile birlikte), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme (Sibel İnceoğlu, Oya Boyar, Lami Bertan Tokuzlu, Olgun Akbulut, Gülay Arslan Öncü ile birlikte), Sivil Topluma Aktif Katılım: Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler (Gökçeçiçek Ayata ile birlikte) ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi adlı kitaplarının yanı sıra, anayasa hukuku ve insan hakları hukuku alanında yayımlanmış çeşitli raporları, makaleleri ve yazıları mevcuttur.*

Teşekkür

Raporun hazırlanmasına katkıda bulunan, yaşadıkları sorunları bizlerle paylaşan tüm avukatlara; araştırma ile ilgili değerli görüşlerini paylaşan sevgili hocalarım Prof. Dr. Sibel İnceoğlu, Prof. Dr. Osman Doğru ve Dr. Atilla Nalbant'a; araştırma sonunda elde edilen sonuçların Anayasa Mahkemesi ile paylaşılmasına olanak sağlayan Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili Sayın Prof. Dr. Engin Yıldırım'a ve görüşlerini paylaşan Anayasa Mahkemesi'nin sayın üyeleri, raportörleri, raportör yardımcılarını; projeye mali destek sağlayan Hollanda İstanbul Başkonsolosluğu'na ve projenin yürütülmesi sırasında yardımcı olan başkonsolosluk personeline, raporun tasarımı için Levent Atik'e, başvuruculara erişimde yardımcı olan İstanbul Bilgi Üniversitesi öğrencilerinden Yağızcan Veli'ye ve son olarak araştırmayı gerçekleştirmek için her türlü desteği sunan sevgili hocam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Turgut Tarhanlı ile projenin gerçekleşmesini sağlayan proje ekibimiz Seda Peker, Ar. Gör. Ufuk Ceren Mensiz ve Av. Gülçin Kaner'e teşekkür ederim.

Tasarım: Levent Atik

© İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi yayınıdır. Yayın tarihi Temmuz 2017.

Bu yayında yer alan bilgiler ve görüşler sadece öğretim amacıyla veya ticari içerikli olmayan başka amaçlar için kaynak gösterilerek kullanılabilir ve çoğaltılabilir. Raporun hiçbir bölümü yazarının önceden açıkça izni alınmaksızın herhangi bir ticari amaç uğruna kullanılamaz. Daha fazla bilgi için lütfen İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi ile temasa geçiniz.

Adres: Dolapdere Kampüsü, Hacıahmet Mahallesi Pir Hüsametdin Sokak No. 20, 34440, Beyoğlu, İstanbul

Web: <http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr>

E-posta: insanhaklarimerkezi@bilgi.edu.tr

Tel: (0212) 253 87 42

Faks: (0212) 253 89 11

Bu rapor İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Hollanda Krallığı İstanbul Başkonsolosluğu'nun finansal desteğiyle yürütülen "**Anayasa Mahkemesi Kararlarının İzlenmesi Yoluyla Bireysel Başvuru Usulünün Güçlendirilmesi**" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır. Bu yayında dile getirilen görüşler raporun yazarına aittir ve hiçbir şekilde Hollanda Krallığı İstanbul Başkonsolosluğu'nun veya İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

I- GİRİŞ	6
A- Amaç	6
B- Metodoloji	7
II. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI	11
III. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ İCRASI	16
A- Karşılaştırmalı Hukuk	16
B- Türkiye	21
IV. BİREYSEL BAŞVURU USULÜNDE MEVCUT DURUM	23
V. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ İCRASINDA MEVCUT DURUM	27
A- İncelemeye Konu Edilmeyen Esas Hakkında Kararlar	27
B- Yeniden Yargılama Yapılmasına Dair Kararlar	29
1. Genel Olarak	29
2. Yeniden Yargılama Kararlarının Hiç Uygulanmaması	35
3. Yeniden Yargılama Kararlarının Gereği Gibi Yerine Getirilmemesi	36
4. Yeniden Yargılama Kararlarının İcrasının Uzun Sürmesi	37
C- Tazminata Dair Kararlar	38
1. Genel Olarak	38
2. Maddi Tazminat Kararları	39
3. Manevi Tazminat Kararları	41
D- İhlal ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılmasına Dair Kararlar	42
1. Genel Olarak	42
2. İdareye Yönelik Verilen Kararlar	44
3. Yargı Organlarına Yönelik Verilen Kararlar	45
a- Makul Sürede Yargılanma Hakkı	45
b- Diğer Haklar ile İlgili Kararlar	50
4. Soruşturma Makamlarına Yönelik Verilen Kararlar	51
VI. SONUÇ VE ÖNERİLER	53
A- Sonuç	53
B- Anayasa Mahkemesi Kararlarının İcrasına Yönelik Öneriler	55
1. Anayasa Mahkemesi'nin Görünürlüğüne Yönelik Öneriler	55
2. Yasama Organına Yönelik Öneriler	58
3. Yargı Organlarına Yönelik Öneriler	58
C- Anayasa Mahkemesinin Kararlarının İcrasının İzlenmesine Dair Öneriler	61
1. Anayasa Mahkemesi'nin Kurumsal Yapısına Yönelik Öneriler	61
2. Yasama Organına Yönelik Öneriler	62
3. Diğer Resmi Kurumlara Yönelik Öneriler	63
4. Sivil Toplum Örgütlerine ve Meslek Örgütlerine Yönelik Öneriler	65

KISALTMALAR

age: adı geçen eser

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Appl No. : Application Number

AYİM: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

AYM: Anayasa Mahkemesi

B. No. : Başvuru numarası

Bkz. : Bakınız

CGK: Ceza Genel Kurulu

CMK: Ceza Muhakemesi Kanunu

Ed. : Editör

HGK: Hukuk Genel Kurulu

HSK: Hakimler ve Savcılar Kurulu

HMK: Hukuk Muhakemeleri Kanunu

İYUK: İdari Yargılama Usul Kanunu

Ör. : Örneğin

para. : paragraf

s. : sayfa

STÖ: Sivil toplum örgütü

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİHEK: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

vd. : ve devamı

Yay. : Yayınevi, Yayınları veya Yayıncılık

GRAFİKLER

Grafik 1:	Araştırmaya Konu Bireysel Başvuru Kararlarından İcrasına İlişkin Bilgi Alınabilenler ve Alınamayanların Dağılımı
Grafik 2:	AYM'ye Yapılan Bireysel Başvuru Sayısının Yıllık Dağılımı
Grafik 3:	AYM'nin Karara Bağladığı Bireysel Başvuruların Yıllık Dağılımı
Grafik 4:	AYM'nin Karara Bağladığı Bireysel Başvuruların Karar Türlerine Göre Dağılımı
Grafik 5:	AYM'nin Verdiği İhlal Kararlarının Hak Bazında Dağılımı
Grafik 6:	AYM Tarafından Yeniden Yargılama Yapılmasına Hükmedilen Kararlardan Bilgi Alınabilen ve Alınamayan Kararların Sayısı
Grafik 7:	AYM Tarafından Verilen Yeniden Yargılama Kararlarının İcrasına Dair Bilgi Alınabilen Karar Sayıları
Grafik 8:	AYM Tarafından Verilen Yeniden Yargılama Kararlarının İcrasına Dair Mevcut Durum
Grafik 9:	AYM Tarafından Makul Sürede Yargılanma Hakkı Dışındaki Haklara İlişkin Verilen ve İcra Edilmeyen Yeniden Yargılama Kararlarının Dağılımı
Grafik 10:	AYM'nin Maddi Tazminat Kararlarının Hak Bazında Dağılımı
Grafik 11:	AYM'nin Maddi Tazminat Kararlarının İcrasında Mevcut Durum
Grafik 12:	AYM'nin Manevi Tazminat Kararlarının İcrasında Mevcut Durum
Grafik 13:	AYM'nin İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılmasına Dair Kararlarının Gönderildikleri Mercilere Göre Dağılımı
Grafik 14:	AYM Tarafından İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması için İdareye Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum
Grafik 15:	AYM'nin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali ile İlgili Kararlarının Yargı Yoluna Göre Dağılımı
Grafik 16:	AYM'nin Ceza Yargılamasına İlişkin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali ile İlgili Kararlarının Ceza Mahkemeleri Bazında Dağılımı
Grafik 17:	AYM'nin Hukuk Yargılamasına İlişkin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali ile İlgili Kararlarının Hukuk Mahkemeleri Bazında Dağılımı
Grafik 18:	AYM'nin İdari Yargılamaya İlişkin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali ile İlgili Kararlarının Mahkemeler Bazında Dağılımı
Grafik 19:	AYM Tarafından Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Mahkemelere Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum
Grafik 20:	AYM Tarafından Makul Sürede Yargılanma Dışındaki Hakların İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Mahkemelere Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum
Grafik 21:	AYM Tarafından Bir Hakkın İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Soruşturma Makamlarına Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum
Grafik 22:	AYM Tarafından Bir Hakkın İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Soruşturma Makamlarına Gönderilen Kararların Hak Bazında Dağılımı

I- GİRİŞ

A- Amaç

23 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe giren ve yeni bir hak arama yolu olarak ortaya çıkan Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulü kapsamında 2016 yılı sonu itibarıyla Anayasa Mahkemesi'ne (Bundan sonra kısaca **"AYM"** olarak anılacaktır) yaklaşık 132.000 bireysel başvuru yapıldı. 2017 yılı Mayıs ayı sonu itibarıyla bunlardan sonuçlanan yaklaşık 3625 başvuru ile ilgili karar AYM'nin resmi internet sitesinde yayınlanmış durumda.¹ Bireysel başvuru usulü büyük oranda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapılan başvuru sayısını azaltmak amacıyla getirilmiştir.

AYM'ye bireysel başvuru usulünü AİHM'ye bireysel başvuru usulünden ayıran temel farklılıklardan birisi AYM'nin bireysel başvuru kararlarının icrasına dair bir izleme mekanizmasının ve kararların uygulanıp uygulanmadığına dair resmi bir çalışmanın ya da bilginin mevcut olmamasıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) sisteminde siyasi bir organ niteliğindeki Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, AİHM'nin verdiği ihlal kararlarının yerine getirilip getirilmediğini denetlemektedir. Bu tür bir denetimin AYM kararları açısından da gerçekleştirilmesi, bireysel başvuru usulünün insan hakları standartlarının yükseltilmesine ne derece katkı sağladığının ortaya konulması ve bireysel başvuru usulünün etkililiği bakımından büyük önem taşımaktadır.

25.04.2016 tarihinde AYM tarafından düzenlenen **"Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin 54. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum"**da sunulan bir tebliğde Türkiye'de ne hukuk ne de siyaset bilimi alanında AYM kararlarının etkisi ve icrasının herhangi bir ampirik çalışmaya konu edildiği belirtmişti.² Gerçekten de geçmişte kararlar üzerine yapılmış bazı çalışmalar bulunmakla birlikte³ bu alanda ampirik bir çalışma bilindiği kadarıyla mevcut değildi.

Bu çalışma, AYM'nin bireysel başvuru kararları üzerine Türkiye'de bu konuda yapılmış ilk çalışma niteliğinde olup ve uygulamada ortaya çıkan sorunların tespiti üzerinden bir dizi öneri geliştirilmiştir.

Proje, AİHM'nin aksine AYM'nin kararlarının icrasına dair bir izleme mekanizması olmamasından hareketle, AYM kararlarının karar bazında icra edilip edilmediğinin tespitini; AYM bakımından bir izleme usulünün geliştirilmesi için organizasyon ve mevzuat değişikliği önerisinde bulunulmasını; bu tür bir izlemenin gerçekleştirilmesi ile bireysel başvuru usulünün insan hakları standartlarının yükseltilmesine katkı sağlamasını ve sivil toplum örgütleri (STÖ) ile TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu gibi diğer aktörlerin izleme yönünde teşvik edilmesini amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında, AYM'nin bireysel başvuru usulünün ilk dört yılında verdiği kararların diğer yargı organlarınca ve idari makamlarca yerine getirilip getirilmediği ve bu konuda ne gibi sorunların yaşandığı, bireysel başvuru yapan başvuru- lar veya avukatları ile irtibata geçilerek tespit edilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda bireysel başvuru usulüne dair bir izleme usulü geliştirilmeye ve bu konuda gerekli olduğu ölçüde yasal değişiklik önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Ortaya konulan öneriler Anayasa Mahkemesi, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) gibi insan haklarının korunmasına özgülenmiş kurumlar ile insan haklarının korunması alanında çalışan akademik kurumlar, akademisyenler ve STÖ'ler ile paylaşılacaktır. Araştırma ile Anayasa Mahkemesi kararlarının izlenmesi sürecinde rol üstlenebilecek aktörlerin teşvik edilmesi ve böylelikle bireysel başvuru usulünün insan hakları standartlarının yükseltilmesine katkı sunması hedeflenmiştir.

B- Metodoloji

Araştırma büyük oranda niceliksel bir çalışma niteliğindedir. AYM kararlarının etkisi ve icrası sorunu üzerine odaklanılmış ve bu yönde bir sorun mevcut ise sorunun çözümüne yönelik bir politika geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar AYM kararlarının sınırlı etki doğurduğunu ve icrasında bir dizi sorun yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu sebeple aşağıda görüleceği üzere farklı aktörler bakımından bir dizi politika önerisi geliştirilmeye çalışılmıştır.

Zaman kesiti

Araştırma AYM'nin yalnızca bireysel başvuru kararlarına odaklanmıştır. İncelenen kararların belirlenebilmesi için öncelikle bir zaman aralığının tespiti gerekmiştir. AYM tarafından verilen ihlal kararlarının Resmi Gazete'de ve/veya AYM'nin resmi internet sitesinde yayınlanmasının ve ilgililere tebliğinin ardından kararın icra süreci başlamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararlarının verilmesi, yayınlanması ve icrası belirli bir süre almaktadır. Bu süre ihlalin ve sonuçlarının kaldırılması için ne tür bir karar verildiğine, bu kararın yerine getirilmesi için gereken süreye ve kararın muhatabına göre değişebilmektedir. Kararın icra süresi AYM tarafından verilen kararın türüne göre en az birkaç ay sürebilmektedir.

Tüm bu etkenler ve kararların olası icra süreci de dikkate alınarak AYM'ye bireysel başvuru usulünün başlangıç tarihi olan 23.09.2012 tarihinden 23.09.2016 tarihine kadar sonuçlanmış ve en az bir hakkın ihlaline karar verilmiş başvuruların icra sürecinin izlenmesine karar verilmiştir. Araştırma kapsamında AYM kararlarının icrasının izlenmesi için kararın yayın tarihinden sonraki bir tarihten geriye dönük olarak bir tarama yapılması gerekmiştir. Böylelikle AYM'nin bireysel başvuru usulünün başladığı tarihten itibaren ilk dört yıl içinde verdiği kararların izlenmesi mümkün olmuştur. 23.09.2016 tarihi kararın yayınlandığı değil, kararın genel kurul veya bölümler tarafından

verildiği tarihtir. Bu tarihten önce verilmiş ancak bu tarihten sonra yayınlanmış kararlar da araştırma kapsamında izleme sürecine tabi tutulmuştur. 23.09.2016 tarihinden önce sonuçlanmış olan bireysel başvurularda verilmiş olan kararların icrasının araştırma sürecinde büyük oranda tamamlanmış olacağı varsayımı ile bu tür bir yaklaşım benimsenmiştir.

Veri toplama

Araştırmada iki farklı veri toplanmıştır. İlk olarak araştırmada değerlendirilecek AYM kararlarına erişilmeye çalışılmıştır. Araştırmada dikkate alınan tüm bireysel başvuru kararlarına AYM'nin resmi internet sitesinden ve Resmi Gazete'den ulaşılmıştır. Anayasa'nın 153. maddesine göre **“Anayasa Mahkemesi kararları Resmi Gazetede hemen yayımlanır.”** Anayasa, AYM'nin verdiği kararlar arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın hepsinin Resmi Gazete'de yayımlanmasını öngörmüştür. Buna rağmen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un ⁴ (Bundan sonra kısaca **“AYM Kanunu”** olarak anılacaktır) 50/3 maddesi ile **“Bölümlerin esas hakkındaki kararları gerekçeleriyle birlikte... Mahkemenin internet sayfasında yayımlanır. Bu kararlardan hangilerinin Resmi Gazetede yayımlanacağına ilişkin hususlar İçtüzükte gösterilir.”** ifadesi ile bireysel başvuru kararlarının bazılarının yayımlanmamasına kanuni dayanak kazandırılmak istenmiştir. Gönderme yapılan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 81/4-5 maddesine göre ise **“Bölüm kararlarının tümü ile Komisyon kararlarından kabul edilebilirlik açısından ilkesel önem taşıyanları Mahkemenin internet sitesinde yayımlanır. Bölüm Başkanının tespit ettiği, Bölüm tarafından verilen pilot karar niteliğinde ya da içtihadın ortaya konulması açısından ilkesel önemi haiz kararlar Resmi Gazete'de yayımlanır.”** ⁵

Anayasa'nın 153. maddesinin açık hükmüne rağmen AYM'nin bireysel başvuru kararlarının tümü Resmi Gazete'de yayımlanmamaktadır. Bu durumda AYM'nin internet sitesinde yayınlanmayan bir karar söz konusu ise bu karardan haberdar olmak mümkün olmayabilecektir. AYM tarafından en az bir hakkın ihlaline karar verilen tüm kararların resmi internet sitesinde yayımlandığı varsayımı ile yapılan taramada, belirtilen dönem içerisinde AYM tarafından 1270 başvuruda en az bir hakkın ihlaline karar verildiği tespit edilmiştir. Tüm bu kararlar tek tek ve ayrıntılı olarak incelenmiş ve çeşitli kodlar kullanılarak sınıflandırılmıştır.

Araştırmada ikinci olarak, tespit edilen kararların icra sürecine ilişkin veri toplanmaya çalışılmıştır. AYM kararlarının sınıflandırılmasının ardından kararların icra edilip edilmediğini tespit etmek amacıyla, başvuru bir avukat tarafından yapıldıysa avukatın, bizzat başvurunun kendisi tarafından yapıldıysa başvurunun iletişim bilgilerine ulaşmaya çalışılmıştır. Avukatların iletişim bilgilerine Türkiye Barolar Birliği ve baroların internet sitelerinde yer alan baro levhalarından ya da bizzat baro görevlilerinin kendisinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bilgilere ulaşamadığı durumda ise diğer açık kaynaklardan iletişim bilgilerine erişilmeye çabalanmıştır. Başvurucuların iletişim bilgileri öncelikle AYM'den talep edilmiş, bu konuda kişisel verilerin gizliliği ilkesi nedeniyle paylaşılmasının mümkün olmadığı yanıtı üzerine bu bilgilere yine diğer açık kaynaklardan ulaşılmaya çalışılmıştır.

Azami çaba gösterilmesine karşın AYM'nin bazı kararlarının izlenmesi çeşitli nedenlerle mümkün olamamıştır. Öncelikle bir avukat aracılığıyla değil, doğrudan başvurunun kendisi tarafından yapılan başvurularda, başvuru bilgilerine erişimde büyük zorluk yaşanmıştır. İnternette yapılan aramalar veya telefon numara sorgulama

hizmeti veren çeşitli şirketler aranarak başvuru bilgilerin iletişim bilgileri tespit edilmeye çalışılmış; ancak bunların büyük çoğunluğu açısından başvurucuya erişim mümkün olamamıştır.

Araştırmada, başvuruların çoğu en az bir avukatın aracılığıyla yapılmasına rağmen avukatların iletişim bilgilerine ulaşamadığı durumlarla da karşılaşmıştır. Ne yazık ki Türkiye Barolar Birliği'nin ve avukatların mensubu oldukları baroların internet sitelerinde yer alan baro levhası kayıtları güncel değildir ve birçok eksiklikle karşılaşmıştır. Bazı kararlar bakımından ise avukatlar çeşitli nedenlerle bilgi vermek istemediklerini beyan etmiştir. Bireysel başvuru sonucunda ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için gönderilen veya yeniden yargılamaya hükmedilen kararlara ayrıca çeşitli hukuk veritabanlarında ve Yargıtay ile Danıştay'ın resmi internet sitelerinde bulunan arama motorlarından erişilmeye çalışılmıştır. Ancak söz konusu hukuk veritabanlarında sınırlı sayıda kararın yer alması, resmi internet sitelerinde bulunan arama motorlarının ise kısıtlı sayıda karara erişimi olanaklı kılması nedeniyle ilgili kararlara erişim büyük oranda mümkün olamamıştır.

Erişimle ilgili bir diğer sorun başvuru bilgilerinin isimlerinin gizli tutulduğu kararlarda yaşanmıştır. Başvurunun bir avukat tarafından yapılmadığı ve başvurunun adı ve soyadının kendi talebi üzerine AYM tarafından gizli tutulduğu durumlarda, ilgili karara yönelik olarak herhangi bir izleme çalışması gerçekleştirilememiştir. Ceza veya tutukevlerinde kalan başvuru bilgileriyle ilgili olarak da benzer bir erişim sorunu yaşanmıştır. AYM önüne gelen bireysel başvuruların bir kısmı ceza veya tutukevlerinde kalan hükümlü veya tutuklular tarafından yapılmıştır. Bu kişilerin bir avukatla temsil edilmediği durumda yine bu kişilere erişim mümkün olamamıştır.

Farklı kanallardan iletişim bilgilerine ulaşılan avukatlar ve sınırlı sayıda başvuru telefonla aranmış ve AYM kararlarının icrasına dair kendilerinden bilgi alınmıştır. İletişim bilgileri elde edilen kişiler değişken aralıklarla en az üç kez cep telefonundan ve en az üç kez de ev veya iş telefonlarından aranmıştır. Sonuç olarak araştırmada elde edilen tüm veriler tamamen açık kaynaklar kullanılarak AYM'nin resmi internet sitesinden, başvuru sahiplerinin kendisi veya vekilleri ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Bazı kararlar kategorik olarak izlemeye konu edilmemiştir. Bu kararlar AYM'nin ihlal tespiti ile yetindiği kararlardır. AYM tarafından bireysel başvurularda kimi zaman ihlal kararı verilmesinin ardından ihlal tespiti ile yetinilmesi söz konusu olabilmektedir. Mahkeme bazen de bir hakkın ihlaline karar vermekte; ancak ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için herhangi bir karar vermemekte veya başvuru tarafından talep edilmediği gerekçesiyle tazminata da hükmemekte ya da ihlal tespitinin yeterli olduğunu belirtmekle yetinmektedir. Bu tür kararların icrasına dair herhangi bir adım atılması söz konusu olmadığı için araştırmada gözardı edilmiş ve inceleme dışı bırakılmıştır.

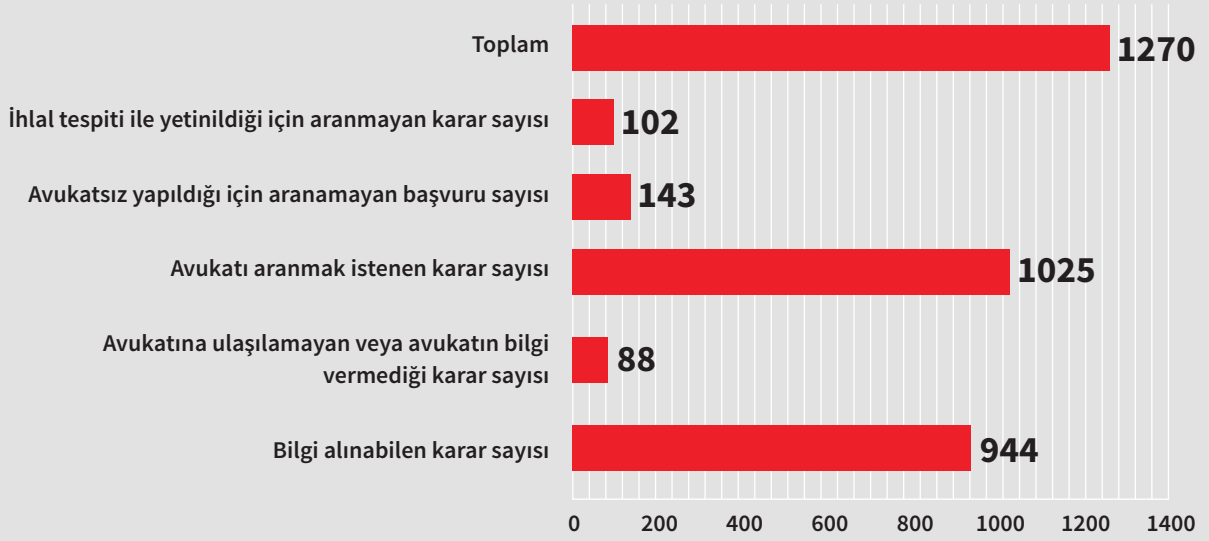
Araştırma kapsamında en az bir hakkın ihlaline karar verilen 1270 kararın 101'inde verilen ihlal kararı sonucunda, başvuru sahipleri tarafından maddi ve/veya manevi tazminat talep edilmediği veya ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için alınması gereken herhangi bir somut önlem olmadığı için AYM tarafından ihlal tespiti ile yetinilmiştir.⁶ Dolayısıyla başvuru sahibi veya avukatı ile irtibata geçilmesi gereken dosya sayısı 1168 olmuştur.

Araştırma kapsamında incelemeye tabi tutulan 1168 kararın 143'ü avukat aracılığıyla değil bizzat başvuru sahibinin kendisi tarafından yapılmıştır.⁷

143 kararın 28'inde başvuru sahibi tutuklu veya hükümlüdür, dördünde ise kararlar başvuru sahiplerinin adı ve soyadı kodlanarak, kimlikleri gizlenerek açıklanmıştır. Bu kararlar dışarıda bırakıldığında aranması gereken karar sayısı 1025 olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan aramalar sonucunda 88 kararla⁸ ilgili olarak herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁹ Bilgi alınabilen karar sayısı 944 olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰ Bu durum icrasına dair bilgi alınabilecek kararların %92'si ile ilgili gerekli bilgiye erişilebildiği anlamına gelmektedir.

AYM'nin ihlal tespitiyle yetinilen kararları dışarıda bırakıldığında, geriye kalan 1168 kararın dağılımına bakıldığında ise şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: İhlal kararı verilen ve AYM'nin çeşitli biçimlerde ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına hükmettiği 1168 kararın 312'sinde AYM tarafından yeniden yargılama, 371'inde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla kararın bir örneğinin ilgili yargı organına veya cumhuriyet savcılığına ya da idareye gönderilmesine karar verilmiştir. Bu 371 kararın 327'si derece mahkemelerine, 29'u cumhuriyet savcılıklarına; 2'si Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na; 13'ü ise idareye gönderilmiştir. Derece mahkemelerine gönderilen kararlardan 85'i Yargıtay'a; 13'ü Danıştay'a gönderilmiştir. Diğer 229 karar ise yargılamayı gerçekleştiren ilk derece mahkemelerine gönderilmiştir. AYM'nin ihlal kararı verdiği ve çeşitli biçimlerde ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına hükmettiği kararlardan 13'ünde kararın bir örneği ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla idareye gönderilmiştir. AYM tarafından en az bir ihlal kararı verilen 1270 başvurunun sadece bir tanesinde genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilmiştir.¹¹ 855 başvuruda ise maddi ve/veya manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir.

Grafik 1: Araştırmaya Konu Edilen Bireysel Başvuru Kararlarından İcrasına İlişkin Bilgi Alınabilen ve Alınamayan Kararların Dağılımı

Analiz

Yukarıda belirtilen verilerin toplanmasının ardından verilerin analiz aşamasına geçilmiştir. Bu noktada aramalar öncesinde aramalarda kullanılmak üzere olgusal sorular içeren bir form tasarlanmış ve yapılan tüm aramalarda elde edilmek istenen bilgiler önce bu formlara, sonrasında ise elektronik ortama aktarılmış ve sınıflandırılmıştır. AYM'nin bireysel başvuruda verdiği esas hakkında kararlarda temel olarak; yeniden yargılama, maddi ve/veya manevi tazminat, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kararın bir örneğinin

idareye gönderilmesi, genel mahkemelerde dava açma yolunun gösterilmesi ve ihlal tespiti ile yetinilmesi biçiminde kararlar verilmiştir. İhlal tespiti ile birlikte verilen bu kararlardan, yeniden yargılama, tazminat, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kararın bir örneğinin idareye gönderilmesi, genel mahkemelerde dava yolunun gösterilmesi biçiminde verilen kararlara dair bir izleme gerçekleştirilmiş ve aşağıda görülebilecek öneriler dizisi geliştirilmiştir.

II. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI

AYM kararlarının icrasına dair bir değerlendirme öncesinde AYM kararlarının bağlayıcı olup olmadığının ve kararın doğuracağı etkilerin üzerinde durulması gerekmektedir. Bireysel başvuru usulünün anayasa şikayeti adıyla uzun bir süredir uygulandığı Almanya’da, Almanya Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu’na göre yasama organının çıkardığı bir kanunun anayasaya aykırılığına karar verildiği durumda bu kararın kanun gücünde olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun bir sonucu ise kararın sadece kamu makamları değil, gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri bakımından da bağlayıcı olmasıdır.¹² Bu düzenleme ile Alman AYM’sinin kanunların anayasaya uygunluğuna dair verdiği kararların bağlayıcılığı bir tartışma gerektirmemektedir. Ancak aynı durum bireysel başvuru kararları için böyle açık bir biçimde ifade edilmemiştir.

Almanya’da öğretide anayasa şikayetine ilişkin kararların objektif etkiye sahip olma ve kamu makamları ile gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerini bağladığı konusunda bir mutabakat olmakla birlikte kararın sadece hüküm fıkrasının mı, yoksa sonuca doğrudan etkili gerekçelerin de bağlayıcı olup olmadığı ve diğer hukuki tespit ve değerlendirmelerin de ayrıca bağlayıcı olup olmadığı ve diğer organlar tarafından dikkate alınıp alınmayacağı konusunda bir tartışmanın sürmekte olduğu ifade edilmektedir.¹³

İspanya Anayasası’nın 164. maddesine göre İspanya Anayasa Mahkemesi’nin kararları kesindir ve bu kararlara karşı başka bir yargı organına başvuru yapılması mümkün değildir. Ayrıca bir kanunun veya kararın Anayasaya aykırı olduğunun tespiti halinde bu kararlar ya da bir hakkın kişisel tanınması ile sınırlı olmayan kararlar herkes için bağlayıcı kabul edilmektedir. İspanya’da Anayasa Mahkemesi “amparo” adı verilen bireysel başvuru usulüne benzer başvurularda bir ihlalin yasama,

yürütme veya yargı organının bir işleminden kaynaklandığına karar verdiği durumda söz konusu işlemin uygulanmasını sınırlayabilmekte veya ilgili işlemi iptal edebilmektedir. Bu noktada ihlal öncesi duruma dönüş amacıyla alınması gereken önlemlere de hükmedilebilmektedir. Görüldüğü üzere, İspanya AYM’sinin takdir alanı Türk AYM’sine göre çok daha geniştir ve ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için idari veya yargısal işleme karar verme yetkisi bulunmaktadır.

Türkiye’de de tartışmasız bir biçimde Anayasa Mahkemesi kararları diğer tüm yargı organlarının kararları gibi bağlayıcıdır. Anayasa’nın 153. maddesi de “**Anayasa Mahkemesi kararları... yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.**” ifadesi ile bağlayıcılığı en üst düzeyde tanımış durumdadır. Benzer bir düzenleme AYM Kanunu’nun 66/1 maddesinde de yer almıştır. Anayasa’nın 153. maddesi bireysel başvuru usulünün tanınmasına kadar yalnızca soyut ve somut norm denetimi sırasında verilen kararlar veya AYM’nin siyasi parti kapatma davaları gibi diğer görevlerini yerine getirirken verdiği kararlar bakımından bir anlam taşıırken, 2010 sonrası dönemde ayrıca bireysel başvuru kararları bakımından da geçerli hale gelmiştir. Anayasa’nın 153. maddesinde 2010 değişikliği ile AYM’nin farklı karar türleri arasında herhangi bir ayrıma gidilmemiştir.¹⁴

Anayasa’nın 148. maddesinde yapılan değişiklik ile bireysel başvuru hakkının tanınması, ancak 153. maddede ayrıca bir değişikliğe gidilmemesi sonucunda bireysel başvurularda verilen kararların niteliği bir tartışma yaratmıştır. Ancak Anayasa’da bu yönde farklı bir düzenleme yapılmamış olması ve bireysel başvurunun aşağıda üzerinde durulan objektif yönü nedeniyle bağlayıcılığı ve etkisi bakımından Anayasa Mahkemesi’nin diğer kararlarından farklı bir niteliğe sahip olduğunu söylemek

mümkün gözükmemektedir. Madde metninde yer alan “**kesin**” ve “**bağlayıcı**” ifadeleri tüm AYM kararları açısından geçerlidir. Bu nedenle bireysel başvuru kararlarının erga omnes değil sadece inter partes nitelikte olduğu hukuken geçerli bir argüman değildir.

AYM kararlarının bağlayıcılığı geçmişte itiraz ve iptal davaları ile ilgili olarak gündeme gelmekle birlikte bu alanda yaşanan sorunlar çok fazla dikkat çekmiyordu. Norm denetimine dair kararlarda tartışma AYM kararlarının sadece hüküm fıkrasının mı, yoksa hüküm fıkrası ile birlikte gerekçelerin de bağlayıcı olup olmadığı noktasında yaşanmıştır.¹⁵ Somut veya soyut norm denetiminde verilen kararların erga omnes nitelikte olduğu genel bir kabul görüyordu ve yalnızca kararlarda yer alan gerekçenin bağlayıcı olup olmadığı bir tartışma konusu olabiliyordu. Fakat bireysel başvuru usulü ile birlikte bu kararların subjektif yönü ve öncelikle inter partes nitelikte olması bu konuda yeni bir tartışmanın fitilini ateşledi. Nitekim yapılan araştırmalar uygulayıcılar arasında bu yönde bir kafa karışıklığı olduğunu da göstermektedir. Ancak Anayasa’nın açık düzenlemesi ve bireysel başvurunun işlevleri nazara alındığında AYM kararlarının uygulanmaması ya da kararların aksi yönünde bir karar verilmesi hukuken mümkün değildir.

AYM’nin bireysel başvuru kararlarının objektif ve subjektif iki farklı etkisi vardır. Bu durumun kabulü, kararların icrası bakımından da değer taşımaktadır. Kararların subjektif yönü başvuru yapanın kendisine dair bireysel düzeyde somut bir önlem alınması veya işlem yapılmasını gerektirir. AYM bu nedenle ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına dair kararlar vermektedir. Kararın objektif yönü ise gelecekte benzer nitelikli ihlallerin önlenmesi için yasama, yürütme ve yargı organları tarafından genel nitelikte önlemler alınmasını gerektirir. Bu

gereklilik kendisini yasama organı açısından mevzuat değişikliği, yürütme organı açısından işlem ve eylemlerinde değişikliğe gitme, yargı organları bakımından ise içtihat değişikliğine gidilmesi anlamına gelmektedir.¹⁶ Bireysel başvuru usulünün başarısı sadece kararın bireysel düzlemde yerine getirilmesi ile değil, kararın gereğinin diğer organlar tarafından da yerine getirilmesi ile ölçülebilir. Kararların sadece geçmiş ihlalleri ortadan kaldırma ile sınırlı değil, gelecekte benzer şekilde ortaya çıkabilecek ihlalleri önleme biçiminde programatik bir yönü de söz konusudur.

¹⁷ Bu sebeple kararların sadece inter partes nitelikte olduğunun kabulüne dair bir argüman geçerli gözükmemektedir.

AYM kararlarının bağlayıcılığının kabulünün ardından bu kararların ihlalin ortadan kaldırılması bakımından nasıl bir etki doğuracağı şeklinde ikinci bir soru gündeme gelmektedir. Bağlayıcılık bakımından bir farklılık olmamasına karşın AYM kararlarının etkisinin yöneldiği organlara bakıldığında diğer derece mahkemelerinin kararlarına göre daha geniş bir etkiye sahip olduğu açıktır.

Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru usulünde verilen kararlar devlete üç farklı şekilde yükümlülük getirmektedir. Bu yükümlülükler devam eden bir ihlalin sonlandırılması, ihlalin sona erdiği durumda ihlalden önceki duruma dönülmesi (**eski hale iade-restitutio in integrum**) ve benzer nitelikli ihlalleri önleme şeklinde somutlaştırılabilir. Yükümlülükler bireysel ve genel nitelikli tedbirler alınmasını gerektirmektedir. İlk iki yükümlülük bakımından bireysel tedbirler gündeme gelirken, sonuncu yükümlülük beraberinde genel tedbirler alınmasını gerektirmektedir. Bireysel tedbirler büyük oranda maddi/manevi tazminat ödenmesi veya kamu gücünü kullanan makamlarca bir işlem veya eylemin gerçekleştirilmesi biçiminde ortaya

çıkılmaktadır. Genel tedbirler ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulü ile Anayasa'da güvence altına alınmış olan haklar, hem somut olarak başvuruda dile getirilen ihlal iddiası bakımından hem de benzer durumda olan ve henüz bireysel başvuruda bulunmamış kişiler bakımından koruma altına alınmaktadır. Genel tedbirlere örnek olarak yukarıda da belirtildiği gibi benzer bir ihlale yol açabilecek bir kanunda değişiklik yapılması veya içtihatla değişikliğe gidilmesi verilebilir.

Yukarıda belirtilen ilk iki yükümlülük bireysel başvurunun subjektif yönüne işaret etmekte ve bireysel başvuru usulü bu şekilde kişilerin haklarının kişisel düzeyde korunması biçiminde bir işlev üstlenmektedir. İkinci durum ise bireysel başvurunun objektif yönüne işaret etmekte ve bireysel başvuru usulü benzer durumda olan ve hakları henüz ihlal edilmemiş veya ihlal edilmiş olan kişiler bağlamında hakların korunması bakımından işlev üstlenmektedir.

AYM Kanunu'nun 46/1 maddesinin bireysel başvurunun **"ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından"** yapılabileceğine dair açık düzenlemesi ve bireysel başvuruda bulunabilecek kişilerin sınırlanması, bu tür bir başvurunun kişisel düzeyde hak ihlalleri bakımından gündeme gelebileceği ve bu sebeple de subjektif bir işlev üstlendiği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca AYM Kanunu'nun 45. maddesi ile bireysel başvuruya konu olabilecek işlem, eylem ve ihmallerin sınırının dar bir biçimde çizilmiş olması ve Anayasa Mahkemesi'ne bir kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelik gibi düzenleyici işlemleri iptal etme yetkisinin verilmemiş olması da bu tür bir yorumu destekler niteliktedir.

Ancak bu tür bir yorumun kolaylıkla reddi mümkündür. Bireysel başvurunun Türkiye'de sadece subjektif bir işlev üstlendiğinin söylenmesi de mümkün değildir. Bir bireysel başvuruda somut olay özelinde dahi olsa AYM tarafından ortaya konulan ilkelerin benzer nitelikte başka ihlallerin ortaya çıkmasının engellenmesi ya da ortaya çıkmış ihlallerin ortadan kaldırılması bakımından yasama, yürütme ve yargı organları açısından bağlayıcı olduğu ve ayrı bir değer taşıdığı kuşkusuzdur. AYM gibi anayasaya uygunluk denetimi ile görevli bir yargı organının sürekli benzer ihlal iddiaları ile karşılaşması bireysel başvuru usulünün amacına aykırıdır ve AYM'nin etkisi, yaptığı anayasaya uygun yorumun diğer derece mahkemeleri tarafından da benimsenmesi ile doğru orantılı olarak artabilecektir.

AYM'nin bireysel başvuru incelemesi sonunda verdiği ihlal kararlarının subjektif işlevi ihlalin ortadan kaldırılması, diğer bir deyişle ihlal öncesi duruma dönülmesidir. Restitutio in integrum ilkesi olarak anılan bu ilke ile ihlalin bütün sonuçları ile birlikte ortadan kaldırılması temel hedeftir. AYM'nin kararlarının etkisi bakımından önemli bir faktör kararlarının bu nitelikte bir sonuç doğurup doğur-mamasıdır. AYM Kanunu'nun 50/1 maddesine göre de **"Esas inceleme sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi halinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir."** Bu ifade AYM'nin bireysel başvuru kararlarında ihlalin ne şekilde ortadan kaldırılacağını tespit bakımından geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu göstermektedir. Bu takdir yetkisinin sınırını ise Anayasa'nın 148/4 maddesinde yer alan **"kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz."** ifadesi ve AYM Kanunu'nun 50/1 maddesinde yer alan **"yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez."** ifadeleri

oluşturmaktadır. Başka bir deyişle AYM’ye bireysel başvuru bir kanun yolu değildir ve AYM’nin ihlale yol açan idari işlemin veya yargı kararının iptaline karar vermesi mümkün değildir. AYM Kanunu’nun 50/2 maddesi ise ihlal tespiti sonrasında AYM tarafından verilebilecek kararları düzenlemiştir. Aynı maddenin ilk fıkrası AYM’nin takdir alanını genişletirken, ikinci fıkra ve yukarıda belirtilen diğer düzenlemeler bu takdir alanını oldukça daraltmış ve kararları şematik hale getirmiştir.

AYM Kanunu tasarısının ilk halinde Kanun’un 50/2 maddesi şu şekildeydi: **“İhlal bir mahkeme kararından veya idari işlemde kaynaklanmışsa, ihlale konu kararın veya idari işlemin iptaline karar verilir. Kararın iptali kendiliğinden ihlali kaldırmazsa yargılamanın yeniden yapılmasına hükmedilir.”** TBMM Anayasa Komisyonunca kurulan Alt Komisyon ise metni **“Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde karar verir.”** şeklinde değiştirmiştir. TBMM ise maddenin ilk fıkrasını şu şekilde yasalaştırmıştır: **“Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir... Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.”**¹⁸

AYM Kanunu’nun 50. maddesi ile başlangıçta AYM’ye iptal yetkisi tanınmak istenirken, yasalaşma sürecinin sonunda AYM’ye bu yetki verilmemiştir. Yasa koyucu, kararın ne şekilde icra edileceğini belirleme yetkisini doğrudan AYM’ye vermemekle

birlikte AYM Kanunu’nun 50/1 maddesi AYM’ye ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması yöntemini belirleme noktasında görece geniş bir takdir alanı bırakmaktadır. Fıkranın uygulama alanı kamu gücünü kullanan tüm organları içerek şekilde genişler. Uygulamada AYM’nin de zaman zaman mahalli idarelere, Cumhuriyet savcılıklarına, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına ve diğer mahkemelere yönelik bu tür kararlar verdiği görülmektedir.

AYM’nin ilk dört seneki uygulamasına bakıldığında kararların bağlayıcılığının bu kadar açık düzenlenmesine karşın büyük oranda subjektif etki doğurduğu şeklinde bir yaygın kanı göze çarpmaktadır. AYM kararı gereği yapılan yeniden yargılamalar sonunda derece mahkemelerince AYM kararına subjektif bir değer atfedildiği görülmektedir. Örneğin AYM’nin **Halime Sare Aysal Kararı**¹⁹ sonucunda benzer bir konu Yargıtay 2. Hukuk Dairesi önüne gelmiş, anılan Yargıtay Dairesi kararında **“Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucunda verdiği ihlal kararları, soyut ve somut norm denetiminden farklı olarak, sadece başvuruda bulunan kişi ve başvuruya konu idari işlem ya da karar açısından geçerli ve bağlayıcıdır. Anayasa Mahkemesinin saptadığı hak ihlalinin, mahkeme kararından kaynaklandığını belirleyen ve Kuruluş Kanununun 50. maddesinin (2.) fıkrasında dayanarak aldığı ‘ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapılmasına’ ilişkin kararı karşısında, derece mahkemelerinin başvuru konusu somut olay ve kişi bakımından artık başka türlü karar vermesine olanak yoktur. Ne var ki, yukarıda açıklanan 5395 sayılı yasanın 5. maddesinin (1.) fıkrasının (d) bendine dayanan benzer uygulamalarda, bireysel başvuru konusu yapılması halinde Yüksek Mahkemece, bundan sonra da hak ihlalinin tespit edileceği ve ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yolunun**

açılacağı da muhakkak gözükmektedir. Anayasanın ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Türkiye'nin taraf olduğu eki Protokollerin ortak koruma alanında bulunan temel hak ve Özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının, öncelikle genel yargı mercilerinde olağan kanun yollarında çözüme kavuşturulması asildir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru ikincil nitelikte bir yoldur. Bu husus, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin bir çok kararında ifade edilmiştir. O halde, yargılamanın yenilenmesi sebebi olabilecek bu hususun, derece mahkemelerinde yargılaması devam eden davalarda da göz önüne alınması gerekir. Anayasa Mahkemesinin bu husustaki bireysel başvuru sonucu aldığı ihlal kararı karşısında, hak ihlaline yol açmamak için hükmün bozulması gerekmiştir.”²⁰ biçiminde bir tutum benimsemiştir. Benzer ifadeler tamamen aynı biçimde, anne ve babası boşanmış bir çocuğun velayetinin annesinde olması durumunda babası yerine annesinin soyadını kullanabileceğine dair bir AYM kararı sonucunda bir ilk derece mahkemesi tarafından da dile getirilmiştir.²¹ Bu tür bir yaklaşımın ortadan kalkmadığı sürece bireysel başvuru usulünün işlevini yerine getirmesi mümkün değildir. Aksi durumda benzer konular defalarca AYM önüne gelmeye devam edecek ve Mahkeme ağır iş yükü altında özgürlüklerin korunması işlevini yerine getirememeye tehlikesi altında kalacaktır.

Bir başka önemli konu AYM kararlarında genel nitelikli tedbirlere başvurulmaması yaklaşımıdır. İlk dört sene verilen kararlara bakıldığında AYM'nin genel tedbir niteliğinde karar vermediği, kararların her zaman özel tedbirle sınırlı olarak verildiği göze çarpmaktadır. Bu durum kararların beraberinde genel nitelikli tedbirler alınması yükümlülüğü getirmediği biçiminde yorumlanmamalıdır. Örneğin kadının evlenmeden önceki soyadını evlendikten sonra tek başına, diğer bir deyişle eşinin soyadı olmaksızın kullanamamasına dair Türk Medeni

Kanunu'nun 187. maddesinin, özel yaşama saygı hakkı dikkate alınmaksızın uygulanması sonucu AYM tarafından bugüne kadar üç ihlal kararı verilmiştir.²² Bu kararlar sonucunda AYM tarafından yeniden yargılamaya hükmedilmiş olması ile kararın icrasının tamamlandığını kabul etmek mümkün değildir. Söz konusu ihlal kararlarının mantıksal sonucu, benzer ihlallerin ortaya çıkması için Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin değiştirilmesi olmalıdır. Bu ilgili kararlardan çıkan zımni bir yükümlülüktür. Bu yükümlülüğün muhatabı yasama organının kendisidir ve 30.06.2017 tarihi itibarıyla söz konusu yükümlülük halihazırda yerine getirilmemiştir.

TBMM'nin bu tutumu benzer ihlal iddialarının birden fazla kez AYM önüne gelmesine yol açmaktadır. Elbette genel nitelikli tedbirlerin alınmasını öngören kararların da icra edilmemesi olasılığı her zaman söz konusudur. Ancak AYM tarafından bir ihlal kategorisi bakımından yapısal bir soruna gönderme yapılması ve bu konuda bir tedbir alınması gerektiğine işaret edilmesi, yasama, yürütme ve yargı organlarının harekete geçmesi bakımından itici bir güç olabilecektir.

III. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ İCRASI

A- Karşılaştırmalı Hukuk

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruların karara bağlanması dışında, norm denetimi, yüce divan yargılaması, siyasi parti kapatma davaları, siyasi partilerin mali denetimi, yasam dokunulmazlığı ve milletvekilliğinin düşmesi gibi kendisine Anayasa ile verilmiş görev ve yetkilere sahiptir. AYM'nin diğer yetkilerini kullanırken ya da görevlerini yerine getirirken verdiği kararlar ile bireysel başvuru kararları nitelikleri, muhatapları ve sonuçları itibarıyla birbirinden farklıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu araştırma yalnızca bireysel başvuru kararlarının icrasına odaklanmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen nihai kararların aleyhine ihlal kararı verilen devlet tarafından yerine getirilip getirilmediğine dair bir denetim mekanizması söz konusudur. Benzer bir mekanizma AYM'nin bireysel başvuru kararları açısından mevcut değildir. Ancak AYM kararları bakımından da bu tür bir ihtiyacın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada AYM'ye bireysel başvuru usulünde büyük ölçüde esinlenilen ve bu usulü uzun bir süredir uygulayagelen Almanya ve İspanya gibi devletler ile AİHS sisteminde ortaya çıkan usuller Türkiye açısından yol gösterici olabilecektir.

AİHS'nin 46. maddesine göre:

“1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, tarafı oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler.

2. Mahkeme'nin kesinleşen kararı, icrasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne gönderilir.

3. Bakanlar Komitesi, kesinleşen bir kararın icrasının denetlenmesinin, söz konusu kararın yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, bu yorum konusunda karar vermesi için Mahkeme'ye başvurabilir.

Mahkeme'ye başvurma kararı, Komite toplantılarına katılma hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır.

4. Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Taraf'a ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Taraf'ın 1. fıkra da öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmedeği meselesini Mahkeme'ye intikal ettirebilir.

5. Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesi'ne gönderir. Mahkeme, eğer 1. fıkranın ihlal edilmediğini saptarsa, davayı, incelemesine son verecek kararı alması için Bakanlar Komitesi'ne iletir.”

Görüldüğü üzere AİHS sisteminde kararların icrasına dair bir denetim usulü öngörülmüş ve kararların icrasının denetiminden sorumlu olan organ AİHM dışında, yargısal değil bir siyasi organ olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'dir. Komite yılda dört kez yaptığı periyodik toplantılarla AİHM kararlarının gereğinin yerine getirilip getirilmediğini denetlemektedir. Kararların ne şekilde yerine getirileceğini belirleme konusunda taraf devletlerin takdir alanı söz konusudur. Bu denetim süreci şeffaf bir şekilde işlemektedir ve bir ihlal kararının izleme sürecinin takibi mümkün olabilmektedir. ²³

AİHM tarafından verilen ihlal kararlarının karara muhatap olan devlet tarafından icra edilip edilmediği Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne bağlı olarak çalışan İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü (**Directorate General Human Rights and Rule of Law**) bünyesinde kurulmuş olan AİHM Kararlarının İcrası Dairesi (**the Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights**) tarafından izlenmektedir. Bu birim AİHM kararlarının icrasının denetim işlevinin yerine getirilmesinde Bakanlar Komitesi'ne tavsiyede bulunmakta ve yardımcı olmaktadır. Birim bunun yanında ihlal kararlarının muhatabı olan devletlerin AİHM kararlarının tamamen, etkili bir şekilde ve derhal icrasında çaba göstermeleri noktasında yardımcı olmaya çalışmaktadır.²⁴

AİHM tarafından verilen bir ihlal kararı sonrasında Bakanlar Komitesi ihlal kararını inceleyerek standart veya güçlendirilmiş izleme süreçlerinden hangisinin uygulanacağına karar vermektedir. Bu noktada her kararla ilgili bir icra dosyası açılmaktadır. Bireysel düzlemde hızlıca tedbir alınması gereken durumlar, pilot kararlar gibi önemli yapısal bir soruna işaret eden kararlarda veya devletler-arası başvurularda güçlendirilmiş usul uygulanırken, ihlal kararlarının büyük çoğunluğunda standart izleme usulü uygulanmaktadır. Bunun ardından ise taraf devletten ihlal kararının gereğinin nasıl yerine getireceğine dair bir eylem planı sunması beklenmektedir. Bakanlar Komitesi ilgili eylem planının uygunlanıp uygulanmadığını izlemekte, izleme sonucunda taraf devlet bir eylem raporu sunmakta ve raporu inceleyen Komite nihai bir karar kabul ederek icra dosyasını kapatarak icra sürecini izlemeyi sonuçlandırmaktadır. İzleme süreci yukarıda da belirtildiği gibi şeffaf bir şekilde gerçekleşmektedir ve başvurusunun kendisinin, STÖ'lerin veya ulusal insan hakları kurumlarının yazılı olarak görüşlerini sunma olanağı bulunmaktadır.

AİHM bir uluslararası mahkeme olarak taraf devletlere ihlali ortadan kaldırmak için alınması gereken tedbirleri çoğunlukla açıkça belirtmemekte ve devletlere bir takdir alanı bırakmaktadır. Devletler AİHS'nin 46. maddesine göre kararı icra etmekle yükümlü olmakla birlikte bir takdir alanına sahiptir ve ne tür tedbirler alınacağına kendileri karar vermektedir. Pilot dava usulünde olduğu gibi zaman zaman AİHM de alınması gereken tedbirleri açıkça belirtebilmektedir. AİHM son yıllarda kararlarında devletler tarafından alınması gereken tedbirleri somutlaştırabilmekte ve ayrıntılı bir şekilde ifade edebilmektedir. Türkiye ile ilgili olarak bugüne kadar bu nitelikte çok sayıda karar vermiştir.²⁵

AİHM tarafından verilen bir ihlal kararı sonrasında, ihlalin ortadan kaldırılması iki farklı düzeyde önlem alınmasını gerektirebilmektedir. Bireysel başvuru sürecinde hak ihlali öncelikle bireysel düzeyde ortaya çıkmaktadır ve ihlal kararının muhatabının ilk olarak başvurusuya yönelik hak ihlalinin sonlandırması, hak ihlalinden kaynaklanan durumu telafi etmesi ve mümkün olduğunca olumsuz etkilerini ortada kaldırması gerekmektedir. Telafi yükümlülüğü kimi durumlarda tazminat ödenmesini, kimi durumlarda ise bir yargılamayı veya bir idari işlemi gerektirebilir. Bununla birlikte ihlal kararının muhatabı olan taraf devletin benzer ihlallerin gerçekleşmesini önlemek gibi bir yükümlülüğü de söz konusudur ve bu amaçla genel anlamda tedbirlerin alınması da gündeme gelmektedir. İhlale yol açan hukuk kurallarında değişikliğe gidilmesi veya içtihat değişikliğine gidilmesi gibi farklı şekillerde genel nitelikli tedbirlerin alınması gerekli olabilir. Avrupa Konseyi'nin verdiği rakamlara göre 13.04.2017 tarihi itibarıyla Türkiye ile ilgili olarak 3583 karar ile ilgili izleme süreci işletilmiştir ve bunlardan izleme süreci sona eren karar sayısı 2201'dir. 2016 yılı sonu itibarıyla 1430 karar ile ilgili izleme süreci halen devam etmektedir.²⁶ Türkiye

AlHM kararlarını yerine getirme bakımından birçok durumda oldukça ağır davranmakta veya adım atmamayı tercih etmektedir ve bu durum benzer nitelikteki ihlallerin tekrarlanmasına yol açmaktadır.

AlHS sisteminde ortaya çıkmış olan izleme sürecinde, kararı veren organ kendi kararlarının icrasını izlememekte, bu görev bir siyasi organ olan Bakanlar Komitesi tarafından yerine getirilmektedir. AYM tarafından verilen bireysel başvuru kararlarının izlenmesi sürecinde benzer şekilde bir siyasi organın kararların icrasında görev üstlenmesi Türkiye koşullarında mümkün gözükmemektedir. Bu durumun başlıca nedeni Bakanlar Komitesi'nin bir siyasi organ olmasına rağmen Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin dışişleri bakanları veya bakanlık temsilcilerinden oluşmasıdır. Dolayısıyla izleme sürecinde gerçekleşen siyasi denetim içerisinde yalnızca AlHM'nin verdiği ihlal kararının muhatabı olan devlet temsilcisi olmamaktadır. AYM kararlarının icrasının siyasi bir organa verildiği durumda ise ihlal kararının muhatabı olan organın kendi icrai veya ihmali işlem ya da eyleminden kaynaklı ihlalin ortadan kaldırılması sürecinde kendi kendini denetlemesi gibi bir durum ortaya çıkacağı için etkili olması mümkün değildir. Bu nedenle AlHM'nin izleme sürecinin model alınması, lakin izleme faaliyetinin bir siyasi organ tarafından gerçekleştirilmemesi en uygun yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.

Almanya'da Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 31. maddesinde yalnızca **"Federal Anayasa Mahkemesi'nin kararları federal ve eyaletlerin anayasal organları ve tüm mahkemeler ile idari makamlar için bağlayıcıdır."** düzenlemesine yer verilmiş, ancak ne kanun ne de Alman AYM'si içtüzüğü'nde kararların icrasının izlenmesine dair bir düzenlemeye yer verilmiştir. Geçmişte, 1979 yılından 1991 yılına kadar hükümet içinde Adalet

Bakanlığı'na, yasama işlemini gerektiren Alman AYM'si kararlarının listelenmesi, konuyla ilgili ve yetkili bakanlıkların yasama faaliyeti için gerekli çalışmaları yapıp yapmadıklarının denetlenmesi ve koordinasyonu görevi verildiği ifade edilmektedir. Söz konusu izleme faaliyeti yalnızca ihlalin kaynağının yasama organının bir işleminin olması halini kapsamaktaydı ve Adalet Bakanlığı koordinasyonunda çalışma yürütmekteydi. Ancak günümüzde bu tür bir komisyon mevcut değildir.²⁷

Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 35. maddesine göre, Mahkeme kararlarında kararı icra edecek makamı gösterebileceği gibi bireysel başvurularda icra yöntemini de ayrıca gösterebilecektir. Bu şekilde bir yetkinin Alman AYM'sine verilmiş olmasının Mahkeme'ye çok fazla olanak tanıdığı ifade edilmektedir.²⁸ Alman AYM'si idarenin bir işlemine veya bir yargı organının kararına yönelik bir karar verdiğinde yeniden yargılama için dosyayı yetkili mahkemeye gönderebilmekte ve karara bir **"yol haritası"** ekleyebilmektedir. Bu yol diğer mahkemelerle işbirliği halinde bir ihlalin ortadan kaldırılmasını sağlamakta ve kararın icrasını siyasi tartışmaların uzağında tutmaktadır.²⁹ Alman AYM'sinin ihlalin bir kanunun kendisinden kaynaklı olduğuna hükmettiği durumda ilgili kanunu iptal etme yetkisi söz konusudur ve bu yetkinin kullanılması durumunda siyasi tartışmaların merkezi haline gelebilmektedir. Bu tür durumlarda Mahkeme ilgili kanunu iptal etmeyip ancak anayasa aykırılığına karar vererek, yasama organına süre vermeyi veya kanunun iptaline karar vererek ve bu kararın yürürlüğe girişini erteleyerek yine yasama organına süre vermeyi tercih edebilmektedir. Alman AYM'sinin tercih ettiği bir diğer yol ise, gelecekte çıkabilecek olası ihlalleri önlemek için hukuken belirleyici olmayan bazı tavsiyeleri kararının gerekçesine eklemektir.³⁰ Alman AYM'si tarafından uygulanagelen **"yol haritası"** veya **"tavsiye"** niteliğinde ifadelerin

kararlara eklenmesi uygulamaları bireysel başvuru kararlarının uygulanmasını kolaylaştırmak bakımından işlevli gözükmemektedir ve AYM tarafından da uygulanması mümkündür. Bu noktada AYM Kanunu'nun mevcut düzenlemeleri dikkate alındığında herhangi bir yasa değişikliği de gerekmemektedir.

Uygulamada Alman AYM'si tarafından verilen kararların icrasına dair herhangi bir sorun yaşandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Almanya'da kararların icrasında sorun yaşanmaması nedeniyle izleme sürecine ihtiyaç kalmamıştır. Bu durum Almanya'da geçmişte benimsenen usulün başarılı olmasından çok, AYM kararlarının bağlayıcılığı konusunda diğer aktörler bakımından bir konsensüsün varlığına işaret etmektedir. Almanya'da geçmişte benimsenen usul, kararların icrasının izlenmesinin AİHS sisteminde olduğu gibi bir siyasi denetim şeklinde gerçekleştirildiğini göstermektedir. AİHS sistemine dair yukarıda dile getirilen hususlar Almanya'da geçmişte uygulanan usul bakımından da geçerlidir. Adalet Bakanlığı gibi siyasi bir makamın koordinatörlüğü'nde bir izleme çalışması yürütülmesi olumlu olmakla birlikte bu tür bir izlemenin siyasi bir organ tarafından değil, bağımsız ve tarafsız bir makam organ tarafından yürütülmesi daha uygun gözükmemektedir.

AYM kararlarının icrasının izlenmesine dair bir başka model ise AYM'nin kendi kararlarının icrasının izlenmesi görevini üstlenmesidir. AYM kararlarının icrasının bizzat kararı veren mahkeme tarafından izlenmesi ve icrasının denetlenmesi Avrupa'da çok karşılaşılan bir uygulama değildir.³¹ Örnek olarak verilebilecek iki devletten biri olan Karadağ Anayasası'nın 52. maddesine ve Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya Anayasası'nın 87. maddesine göre Anayasa Mahkemeleri kendi kararlarının icrasını izlemektedir. Karadağ'da AYM kararını uygulamakla yükümlü makam belirli bir

süre içerisinde AYM kararının icrasına dair AYM'ye bir rapor göndermekle yükümlüdür. Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya'da ise AYM hükümetten kararlarının icrasını güvence alınmasını talep etme yetkisine sahip kılınmıştır.³²

İspanya'da da 2015 yılında buna benzer bir usulü benimsenmiş görünmektedir. Yeni İspanyol modeli kararların icrasının denetimini bütünüyle AYM'ye vermiş gözükmemektedir. İspanya'da da Almanya'da olduğu gibi amparo adı verilen bireysel başvuru usulünde İspanya AYM'si tarafından verilen kararların icrasına dair bir izleme mekanizması mevcut değildir. İspanya Anayasa Mahkemesi Organik Kanunu'nun 87. maddesine göre **“Anayasa Mahkemesi'nin kararları tüm kamu makamları için bağlayıcıdır.”** Ancak Almanya Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun aksine kararların icrasına dair ek hükümler öngörülmemiştir. Organik Kanun'un 92. maddesine göre İspanya AYM'si **“kararlarının etkili bir şekilde uyulmasını güvence altına alacaktır.”** Bu düzenleme ile yalnızca kararların bağlayıcılığı vurgulanmamış, İspanya AYM'sine bağlayıcılığın fiilen sağlanması için de açık bir yükümlülük getirilmiştir. Kanun'un 92. maddesi bu düzenleme ile sınırlı kalmamaktadır.

İspanya Anayasa Mahkemesi Organik Kanunu'nda 2015 yılında Mahkeme kararlarının icrasına yönelik bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin gerekçesi olarak bazı kamu makamlarının Mahkeme kararlarına uymayı açıkça reddedeceklerine dair açıklamalarda bulunmaları ve Kanun'un 92. maddesinin Mahkeme'nin kararlarının icrasında Mahkemenin diğer kurumlarla işbirliği usulünün açık olmaması ve icra edilmeme durumunda herhangi bir yaptırım veya cezanın öngörülmemiş olması olarak ifade edilmiştir.³³ Başka bir deyişle, değişiklik esas olarak amparo başvuruları sonucunda verilen kararları değil, İspanyol AYM'si tarafından verilen diğer kararları da etkilemektedir.

Bununla birlikte benimsenen modelin bireysel başvuru kararları açısından da gündeme gelmesi mümkün gözükmemektedir.

İspanya Anayasa Mahkemesi Organik Kanunu’nun 92. maddesinin ilk fıkrasına göre **“Mahkeme kararlarının etkili bir şekilde uyulacağını güvence altına alacaktır. Bir hükmünde, kararında ya da müteakip işlemlerinde bunların icrasından sorumlu olan organı, icrası için alınması gereken önlemleri ve uygun olduğu durumlarda bunların icrası ile ilgili geçici nitelikte kararları açıkça belirtebilir. Mahkeme yargı yetkisini kullanırken aldığı kararların icrası sırasında bu kararlara aykırı bir kararı, Başsavcılığı ve kararı alan organı da dinledikten sonra, iptal edebilir.”** Bu hükmün, Mahkeme’nin kararlarının icrasına açıklık getirebilmesini olanaklı kıldığı ve Mahkeme kararlarına karşı itaati desteklediği kabul edilmektedir.³⁴

Maddenin ikinci ve üçüncü fıkrasında ise **“Mahkeme kararlarının etkililiğini güvence altına almak için herhangi bir kamu makamı ve idareden öncelikle ve ivedilikle sağlanmak üzere, yardım ve hukuki işbirliği talep edebilir. Başvurunun tarafları kararların 1. paragrafta belirtilen şekilde icrasını talep etmek için başvuruda bulunabilir.”**

Bu düzenlemenin ise Mahkeme kararlarının icrasında diğer makamlar ve taraflar ile Mahkeme arasında bir işbirliğine olanak verdiği kabul edilmektedir.³⁵

Maddenin dördüncü fıkrasında ise **“Mahkeme herhangi bir kararının yerine getirilip getirilmediği noktasında şüpheye düştüğü durumda, re’sen veya taraflardan birisinin talebi üzerine, kararın icrasından sorumlu olan kurumlardan, makamlardan, kamu görevlilerinden belirtilen süre içerisinde bilgi sunulmasını isteyebilir. Mahkeme, sunulan rapor üzerine ya da belirlenen sürenin sona ermesinin ardından kararının**

tamamen veya kısmen yerine getirilmediğine kanaat getirirse aşağıdaki önlemlere başvurulabilir: a) Karar yerine getirilinceye kadar, kararı uygulamayan kişilere, yetkililere veya kamu görevlilerine, yinelenebilecek şekilde, 3.000 Eurodan 30.000 Euroya kadar para cezasına hükmetme. b) Mahkeme kararlarının icrasının güvence altına alınması için gereken süre boyunca görevini yerine getirmeyen yetkilileri ve kamu görevlilerinin görevinden uzaklaştırılmasına hükmetme. c) Anayasal süreçlerde verilen kararların infazını talep etme. d) Kararı yerine getirmeyen kişilerle ilgili suç duyurusunda bulunma...” Söz konusu fıkra ile Mahkeme, kararlarının icra edilmediği kanaatine ulaştığı takdirde yaptırım uygulamak için harekete geçebilmekte ve belirtilen şekillerde doğrudan veya yürütme organı veya diğer yargı organları yoluyla dolaylı yaptırım uygulanması mümkün olabilmektedir.³⁶ Tüm bu hükümlerle mahkeme kararlarının icra edilmemesi durumunda doğrudan İspanyol AYM’si tarafından yaptırım uygulanabilmesi olanaklı hale gelmiştir ve bu noktada mahkemenin kullanılabileceği bazı araçlar ortaya çıkmıştır.³⁷ Mahkeme işbirliğine gitme veya yaptırım uygulama gibi farklı yaklaşımlardan birisini benimseme ve uygulama olanağına sahiptir.

Bireysel başvuru dışındaki kararlar bakımından düzenlenen bu araçların bir benzerinin AYM bakımından da kabulü, bireysel başvuru kararlarının icrası noktasında AYM’nin elini güçlendirebilecektir. Ancak bu tür bir adım Alman AYM’si ile ilgili öneride olduğu gibi doğrudan uygulanması mümkün değildir ve bir kanun değişikliğini gerektirmektedir.

Anayasa Mahkemesi kararlarının icrasına dair bu derece kapsamlı bir denetim usulü getirilmesine karşın uygulamada büyük oranda bu tür bir denetime gerek kalmadığı belirtilmektedir.

Almanya’da olduğu gibi İspanya’da da amparo usulünde verilen kararların icrasında bir sorun yaşanmamaktadır ve bu nedenle bir izleme mekanizması gündeme gelmemiştir. 2015 yılında yapılan değişiklikle, Katalunya Bölge Parlamentosu’nun aldığı bağımsızlık referandumu kararının İspanya Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi sonrasında yaşanan tartışmalar nedeniyle bağımsızlık referandumuna dair benzer bir kararın yeniden alınmasının önüne geçilmek istenmiştir.³⁸ Nitekim AYM’ye verilen yeni yetkinin ilk uygulamasında, Anayasa Mahkemesi Katalan Parlamentosu tarafından Katalunya’nın İspanya’dan bağımsızlığını kazanmasına dair yeni bir hukuki ve siyasi sürecin başlatılmasının desteklendiğine dair bir bildirinin anayasaya aykırılığına hükmetmiş ve Katalunya Parlamentosu başkanı hakkında ceza soruşturması yürütülmesi için dosyayı savcılığa göndermiştir.³⁹

B- Türkiye

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi kararları açısından, AİHS sisteminde olduğu gibi kararların icrasını denetleyen ve AYM dışında ayrı bir hukuksal varlığa sahip olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi gibi bir organ mevcut değildir. Elbette bu tür bir mekanizmanın yokluğu bu konuda AYM’nin herhangi bir yükümlülük altında olmadığı anlamına gelmemektedir. AYM Kanunu’un 23/3-d maddesinde Genel Sekreterin görevleri arasında **“Mahkeme kararlarının uygulanmasının takip edilmesi ve bu konuda Genel Kurula bilgi verilmesi”** de yer almaktadır. Benzer bir düzenleme Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 35/3-d maddesinde de yer almıştır. Bu hükümler AYM kararlarının icrasının AYM tarafından izlenmesinin açıkça bir görev olarak düzenlendiğini ortaya koymaktadır. Bu tür bir yükümlülük, bireysel başvuru usulünün yürürlüğe girişi öncesinde geçerli olan 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da yer almıyordu.⁴⁰

Bu tür bir düzenlemeye yeni kanunda yer verilmesinin nedeni bilinmemekle birlikte bireysel başvuru kararlarının icrasının takibi bakımından bir hukuki dayanak yarattığı kuşkusuzdur. Geçmişte görece az sayıda ve norm denetimi ağırlıklı olarak verilen kararlarda bu tür bir sorunun sınırlı olarak gündeme gelmesi nedeniyle yeni kanunda icranın izlenmesine dair açık olarak yorumlanabilecek bir yükümlülüğe yer verilmesi yerinde olmuştur.

AYM Kanunu ile AYM’ye verilen bu yükümlülük halihazırda Mahkeme tarafından sınırlı olarak yerine getirilmektedir. AYM tarafından bireysel başvurularda verilen ihlal kararları, gereğinin yerine getirilmesi için Genel Sekreterlik tarafından, tazminatlar için Maliye Bakanlığına, yeniden yargılama ve diğer kararlar bakımından derece mahkemeleri ve idari makamlara gönderilmektedir. Genel Sekreterlik tarafından gereği yapılmak üzere gönderilen kararlar açısından Maliye Bakanlığı ve ilgili diğer kurumlardan gereğinin yapıldığına dair gelen yazılar bireysel başvuru dosyasına işlenmektedir. AYM, 18.12.2015 tarihi itibarıyla kararların icrasına dair kendilerine intikal etmiş bir olumsuz tutum olmadığını ifade etmiştir.⁴¹ 09.05.2017 tarihi itibarıyla ise bireysel başvuru kararlarının icra edilmediğine dair kendilerine iki bireysel başvuruda bulunulduğu ifade edilmiştir.⁴²

AYM Kanunu’nda öngörülen izleme süreci yargısal bir denetim niteliğinde değildir ve daha çok idari nitelikte gözükmektedir. İzleme süreci içerisinde yerine getirilmeyen bir karara yönelik olarak AYM tarafından herhangi bir yargısal nitelikte karar alınmamakta veya idari nitelikte bir işlem yapılmamaktadır. AYM kararlarının icra edilmemesi durumunda bu konuda AYM’ye yeniden bireysel başvuruda bulunulması ya da AYM kararının etkisiz kalmasından hareketle doğrudan AİHM’ye bireysel başvuruda bulunulması olasılığı ortaya çıkmaktadır.⁴³ Nitekim AYM’ye bu yönde yeni başvuruların gelmeye başladığı görülmektedir.⁴⁴

Uygulamada Genel Sekreterlik tarafından, bireysel başvuru kararları sonucunda icra edilmesi gereken bir husus olduğu takdirde her karar için elektronik veritabanında bir dosya açılmaktadır. Kararların hüküm fıkrasında yer alan hususlar muhataplarına bir yazı ile bildirilmekte ve bilgi talep edilmektedir. Kararın icrasının belirli bir sürenin gerektiği durumlarda düzenli aralıklarla bilgi talep edilerek gelişmelerin takip edildiği belirtilmektedir. Yükümlülüklerin yerine getirilmesi durumunda dosya kapatılmaktadır. Kararların icrasına dair bilgi istenen makamdan veya başvurunun kendisinden ayrı bir talep gelmediği takdirde ayrı bir takip yapılmadığı söylenmektedir.⁴⁵ Genel Sekreterlik yeniden yargılama kararları ile ilgili olarak ilgili yargı organları ile yazışmakta; ancak yazışma sonunda AYM kararlarına uygun davranılıp davranılmadığı ayrı bir incelemeye konu olmamaktadır.⁴⁶

AYM Kanunu'nun 50/3 maddesine göre AYM'nin esas hakkında verdiği kararları hem ilgililere hem de Adalet Bakanlığı'na tebliğ edilmektedir. Bu ifadeni Adalet Bakanlığı'na da izleme görevi verildiği biçiminde yorumlanması mümkündür. Adalet Bakanlığı bünyesinde 2011 yılında kurulan ve Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet yürüten İnsan Hakları Daire Başkanlığı, AİHM önünde Türkiye'nin savunmalarını hazırlamak ve AİHM kararlarının icrasının koordinasyonu ile birlikte AYM'ye yapılan bireysel başvurularda Adalet Bakanlığı'nın görüşlerini hazırlamak gibi üç farklı görevi üstlenmektedir. Ancak AYM kararlarının Adalet Bakanlığı'na tebliği uygulamasının Daire Başkanlığı'nın bu görevlerinden hangisi ile doğrudan ilgisi bulunduğu belirsizdir. Kararların icrası noktasında AİHM kararlarında olduğu gibi bir görevi bulunmayan bir kuruma kararların tebliği ancak kararların icrasının denetimi ile değil, kararların icrasının sağlanması veya kararın muhataplarının karara dair bilgilendirilmesi ile

açıklanabilir görünmektedir. Aksi bir yorum AYM Kanunu'nda Adalet Bakanlığı'na bu tür bir yetki veya görev verilmediği için olanaklı gözükmemektedir. Adalet Bakanlığı uygulamada kendisine iletilen kararları özetlediklerini ve ilgili kamu kurumlarına gönderdiklerini belirtmektedir. Bu tür bir uygulama da yukarıda yapılan çıkarımla uyumlu gözükmektedir. Nitekim Adalet Bakanlığı tarafından icra edilmeyen kararlarla ilgili olarak herhangi bir idari işlem yapıldığına dair bir bilgi mevcut değildir.

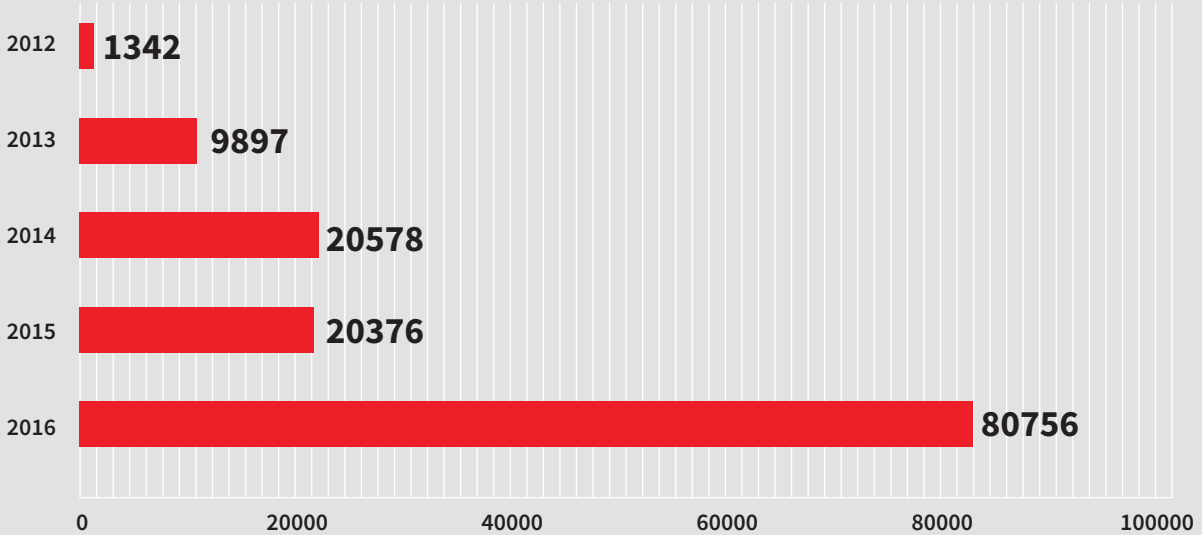
Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanı Hacı Ali Açıkgül tarafından 2016 yılı Nisan ayında AYM kararlarının icrası noktasında herhangi bir sorun yaşanmadığı ifade edilmiştir. Kararlar sonucunda hükmedilen tazminatların ödendiği, diğer kararların da anlık olarak uygulandığı belirtilmiştir. Yukarıda da farklı karar türleri bakımından açıklandığı üzere AYM kararlarının icrasına bakıldığında bu şekilde bir tespitin fazlasıyla iyimser olduğu görülmektedir.

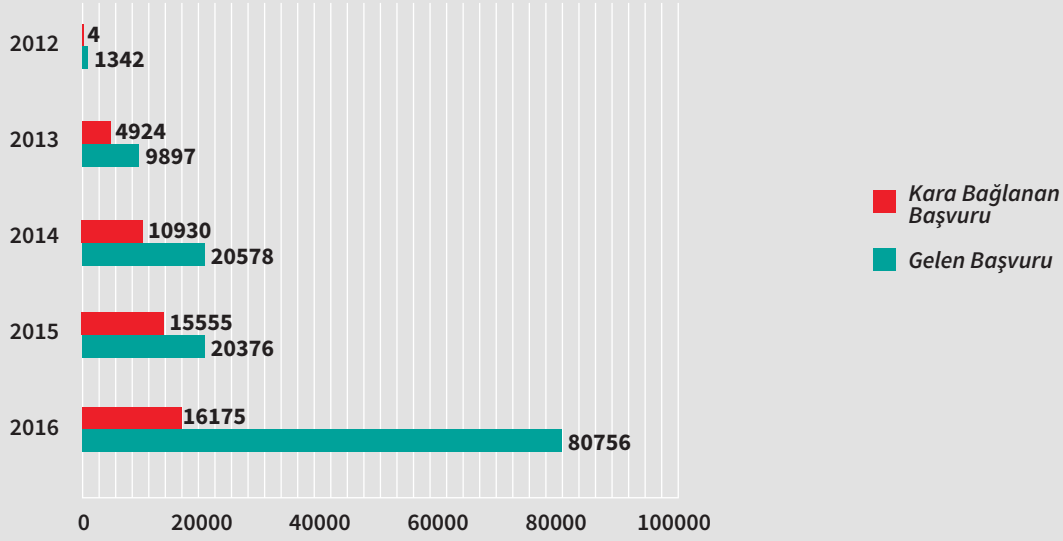
IV. BİREYSEL BAŞVURU USULÜNDE MEVCUT DURUM

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulü 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ve 2011 yılında AYM Kanunu'nun kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesi sonrasında 23.09.2012 tarihinde başlamıştır.⁴⁷ Bu tarihten 2016 yılı sonuna kadar AYM'ye 132.000'den fazla bireysel başvuru yapılmıştır.⁴⁸ Bu başvurulardan sonuçlanan başvuru sayısına dair güncel istatistikler erişilebilir değilse de, AYM'nin resmi internet sitesinde yayınlanan ve 31.12.2016 tarihine kadar geçerli olan istatistikler aşağıdaki gibidir. Halihazırda güncel bireysel başvuru istatistiklerine erişim mümkün olamamaktadır.

AYM tarafından 23.09.2012 ve 31.12.2016 tarihleri arasında karara bağlanan bireysel başvuru sayıları ise aşağıda gösterilmiştir. Rakamlar incelendiğinde yıllar bazında artan başvuru sayısına paralel olarak AYM'nin karara bağladığı başvuru sayısının da arttığı görülmektedir. AYM, 2015 yılında günde ortalama 42,62 başvuruyu karara bağlarken bu rakam 2016 yılı sonunda 44,31'e yükselmiştir. AYM'nin sonuçlandığı başvuru sayısı yıl bazında giderek artmakla birlikte 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası AYM'ye ulaşan çok sayıda başvuru nedeniyle bu başvuruların aynı hızda tüketilmesi mümkün gözükmemektedir.

Grafik 2: AYM'ye Yapılan Bireysel Başvuru Sayısının Yıllık Dağılımı

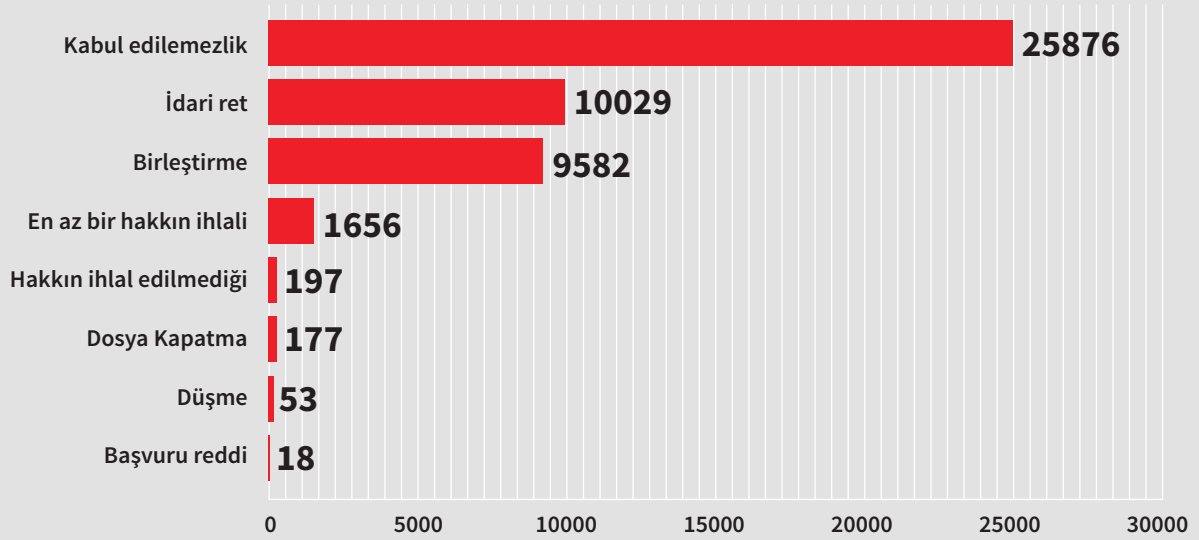

Grafik 3: AYM'nin Karara Bağladığı Bireysel Başvuruların Yıllık Dağılımı

AYM'nin 23.09.2012 ve 31.12.2016 tarihleri arasında karara bağladığı başvuruların verilen karar türüne göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere AYM tarafından bir başvurunun esası hakkında verilen karar oranı yapılan başvuruların yalnızca yaklaşık %3,9'unu oluşturmaktadır.

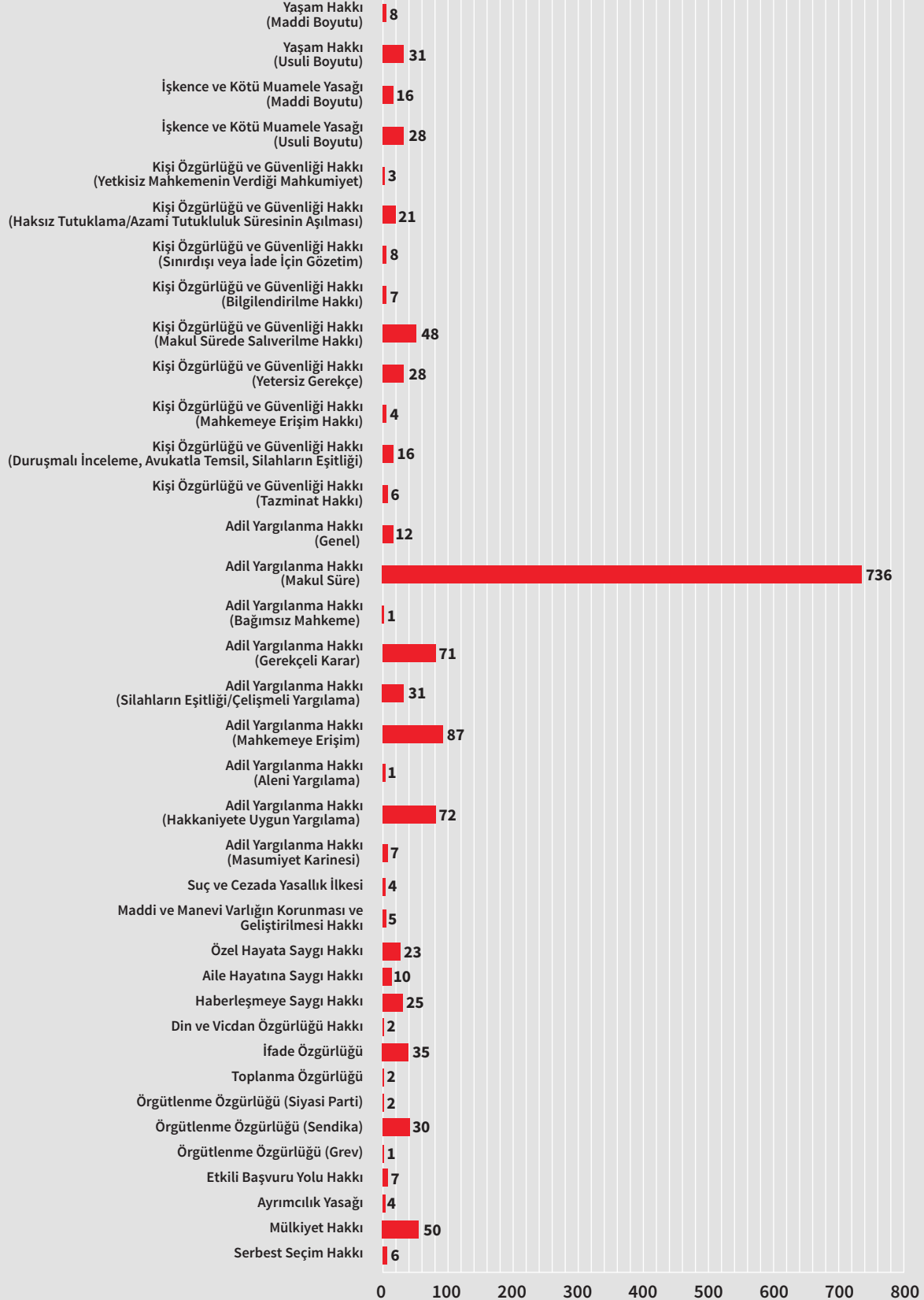
AYM, bireysel başvuruların %96,1'inde birleştirme, düşme, idari ret, başvurunun reddi, dosya kapatma, kabul edilemezlik gibi kararlarla başvurunun esasına girmemektedir. Belirtilen tarihler arasında esas bakımından değerlendirmeye tabi tutulan bireysel başvuru sayısı 1853 olarak belirtilmiştir. Bu başvurulardan 1656'sında en az bir hakkın ihlali tespit edilmiştir.

Grafik 4: AYM'nin Karara Bağladığı Bireysel Başvuruların Karar Türlerine Göre Dağılımı

AYM tarafından bireysel başvuru usulünün ilk dört senesinde verilen ihlal kararlarının hak bazında dağılımı ise aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir. Söz konusu dağılıma bakılınca AYM'nin henüz kölelik ve kulluk yasağı, konuta saygı hakkı, vicdani ret hakkı, eğitim hakkı gibi bazı haklar ile ilgili henüz bir karar vermediği görülmektedir.

Bazı haklar bakımından birden fazla karar verilmiş gibi gözükse de bu kararlar genellikle benzer niteliktedir ve bu nedenle AYM'nin içtihatlarının henüz tam anlamıyla ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir.

Grafik 5: AYM'nin Verdiği İhlal Kararlarının Hak Bazında Dağılımı

V. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ İCRASINDA MEVCUT DURUM

A- İncelemeye Konu Edilmeyen Esas Hakkında Kararlar

AYM Kanunu'nun 50/1 maddesine göre **“Esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir...”**

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruların esas hakkında incelenmesini tamamladığında verebileceği ilk karar bir hakkın ihlal edilip edilmediğinin tespit edilmesidir. Bu noktada sadece bir hakkın ihlal edildiğine veya edilmediğine karar verilmektedir.⁴⁹ Araştırmada AYM'nin ilk dört yılda verdiği kararlar incelemeye konu olduğu için bu süre içerisinde bireysel başvuruya konu en az bir hakkın ihlaline karar verilmiş 1270 karar incelenmiştir.

AYM bireysel başvurularda esas hakkında inceleme sonrasında bir hakkın ihlal edildiğine hükmederse genel olarak aşağıdaki gibi dört tür karar vermektedir:

- İhlal bir mahkeme kararından kaynaklanıyorsa ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılması için kararın bir örneğinin ilgili mahkemeye gönderilmesi.
- Yeniden yargılama yapılmasında hukuki bir yarar bulunmuyorsa belirli bir miktar maddi ve/veya manevi tazminat ödenmesi.
- İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kararın bir örneğinin ilgili kuruma gönderilmesi.
- Tazminat miktarının tespitinin daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi halinde genel mahkemelelerde dava açılması yolunun gösterilmesi.

AYM, bireysel başvurularda AYM Kanunu'nun 49/5 maddesine göre tedbir, 50/5 maddesine göre düşme, 47/6 maddesine göre başvuru koşullarının yerine getirilmemesi nedeniyle ret, 51. maddeye göre başvuru hakkın kötüye kullanılması nedeniyle

ret, aynı fıkra göre idari para cezası, 48/4 maddesine göre kabuledilemezlik şeklinde kararlar vermektedir. Bu kararlar esas hakkında verilmiş kararlar niteliğinde olmadığı için araştırmada dikkate alınmamıştır. Ancak AYM, esas hakkında inceleme aşamasında yukarıda belirtilen kararlar haricinde başka içerikte kararlar da verebilmektedir. Aşağıda kısaca üzerinde durulan bu kararlar araştırmada incelemeye konu edilmemiştir.

AYM Kanunu'nun 50/2 maddesine göre Anayasa Mahkemesi tarafından **“Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hallerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir.”** Bu tür kararlar manevi tazminatlar özel bir hesaplama gerektirmediği için manevi tazminat talepleri açısından gündeme gelmemektedir. AYM maddi tazminatın basit bir hesaplama ile tespit edilebildiği durumlarda doğrudan maddi tazminata hükmetmektedir.⁵⁰

AYM ilk dört yıllık uygulamasında yalnızca bir kez genel mahkemelerde dava açılması yolunu göstermiştir. Söz konusu kararda AYM tarafından **“Başvurunun değerlendirilmesi neticesinde, başvurunun, binanın değeri ödenmeksizin tahliyesinin talep edilmesi nedeniyle, mülkiyet hakkının ihlali iddiası yönünden Anayasa'nın 35. maddesinin ihlal edildiği tespit edilmiş olduğundan başvurunun, bina değerinin kendisine ödenmesine yönelik olarak dava açma hakkı bulunmaktadır. Başvurucu tarafından maddi tazminat talebinde de bulunulmuş olup, mevcut başvuruda Anayasa'nın 35. maddesinin ihlal edildiği tespit edilerek başvurunun bina değerinin ödenmesine yönelik olarak dava açma olanağı bulunduğu ve tazminat miktarının belirlenmesinin yargılamayı gerektirdiği dikkate alındığında, başvurunun tazminat talebinin reddine karar verilmesi gerekir.”** ifadeleri ile tazminat talebi reddedilmiştir.⁵¹ AYM tarafından

verilen ihlal kararı sonrasında henüz başvuruya konu eve yönelik bir tahliye veya yıkım söz konusu olmadığı için başvuru tarafından tazminat talepli bir dava henüz açılmadığı söylenmiştir. Bu karar bakımından henüz açılmış bir dava olmadığından ve açılmış olsa da tek bir dava üzerinden derece mahkemelerinin bu tür kararlara yönelik tutumunun tespiti mümkün olmadığından konuya dair bir inceleme yapılamamıştır.

AYM tarafından bir bireysel başvuru sonucunda herhangi bir hakkın ihlaline karar verildiği takdirde yargılama giderlerinin ödenmesine hükmedilmektedir. Bu kapsamda öncelikle başvuru tarafından bireysel başvuruda bulunurken ödenen harç kendisine geri ödenmektedir. 2017 yılı için belirlenen başvuru harcı miktarı 257,50 TL'dir.⁵² Başvurucu hangi yıl başvuruda bulunduysa, o yıl geçerli olan ve ödemiş olduğu harç miktarı kendisine ödenmektedir.⁵³ Başvurucu tarafından birden fazla bireysel başvuru yapıldıysa ve bu başvurular Anayasa Mahkemesi tarafından birleştirildiyse, bireysel başvuruların tümü için ödemiş olduğu miktar kendisine geri ödenmektedir.⁵⁴

Esas hakkında inceleme sonrasında ihlal kararı verilen ve bir avukat aracılığıyla yapılan bireysel başvurularda başvurucuya ayrıca vekalet ücreti de ödenmektedir. Vekalet ücreti 2017 yılı için duruşmalı olarak görülen bireysel başvurular için 3.000 TL, duruşmasız olarak görülen bireysel başvurular için 1.800 TL olarak belirlenmiştir.⁵⁵ Birden fazla başvurunun birleştirilmesi sonucunda ise başvuruların aynı avukat aracılığıyla gerçekleştirildiği durumda tek bir vekalet ücretine hükmedilmektedir.⁵⁶ Başvuruda adli yardım talebinde bulunulduğu ve bu talebin kabul edildiği durumlarda başvuru başvurusunu bir avukat aracılığıyla yaptıysa yalnızca vekalet ücretine, avukat aracılığıyla yapmadıysa herhangi bir yargılama giderine hükmedilmemektedir.⁵⁷

AYM bireysel başvuruları incelemesinin ardından bir hakkın ihlaline hükmettiği durumlarda yargılama giderlerinin ve bazen belirli miktarda maddi ve/veya manevi tazminatın başvurularda ödenmesine de karar vermektedir. Söz konusu gider ve tazminatın 4 ay içinde Maliye Bakanlığı tarafından ödenmesine karar verilmekte, bu süre içerisinde ödeme yapılmaması durumunda ise gecikme süresi için yasal faiz uygulanmaktadır.⁵⁸ Aşağıda da görüleceği üzere AYM tarafından hükmedilen tazminatların ödenmesi sürecinde hemen hiçbir sorunla karşılaşmadığı için yargılama giderlerinin ödenmesi bakımından da benzer bir durumun geçerli olduğu kabul edilebilir.

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuruyu incelemesinin ardından bir hakkın ihlaline karar verdiği durumda, ihlal edildiği ileri sürülen diğer haklar bakımından ayrı bir inceleme yapmamayı tercih edebilmektedir. AYM başvurusunun hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmadığı için bu tür kararlar verebilmektedir.⁵⁹

Anayasa Mahkemesi bir hakkın ihlaline karar verdiği durumlarda söz konusu ihlal kararını gerekçe göstererek başka bir hakkın ihlaline dair iddia konusunda **“bu aşamada karar verilmesine gerek olmadığı”** şeklinde bir karar verebilmektedir. Bu tür kararlar tespit edilen ihlal kararının ardından yeniden yargılama yapılmasına karar verildiğinde gündeme gelmektedir. Yapılacak yeni bir yargılama sırasında diğer ihlal iddiasının yeniden dile getirilmesi önünde bir engel bulunmamaktadır.⁶⁰ Mahkeme ayrıca başvurusunun taleplerinden feragat ettiği durumlarda⁶¹ veya herhangi bir tazminat talebinde bulunmadığı durumlarda⁶² **“bu konuda karar verilmesine gerek olmadığı”** şeklinde kararlar verebilmektedir.

Bir bireysel başvuru yapıldıktan sonra başvuruya konu ihlal iddiasının herhangi bir şekilde ortadan kalktığı durumda Mahkeme incelemeye devam

edebilmektedir. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruların kabul edilebilirliğine karar verdikten sonra esas hakkında inceleme sırasında başvuruya konu ihlalin ortadan kaldırılmış olduğuna kanaat getirirse ihlal kararı vermekle birlikte **“ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gereken bir işlem bulunmadığı”** şeklinde kararlar verebilmektedir.⁶³

B- Yeniden Yargılama Yapılmasına Dair Kararlar

1. Genel Olarak

AYM’nin esas hakkında inceleme sonunda bir hakkın ihlaline hükmettiği durumda verebileceği kararlardan ilki yeniden yargılama yapılması kararıdır. AYM Kanunu’nun 50/2 maddesine göre **“Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir... Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.”** AYM İçtüzüğü’nün 79/1-a maddesine göre de **“Bölüm, ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklandığını tespit ederse ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. İlgili mahkeme, Bölümün ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden yargılama yapar ve mümkünse dosya üzerinden ivedilikle karar verir...”** Yeniden yargılamanın başvurunun ihlal olmamış olsaydı içinde bulunacağı duruma kavuşturan bir yargılama niteliğinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bireysel başvuruda başvuru tarafından yeniden yargılama talep edilse dahi Mahkeme yeniden yargılama yapılmasında hukuki bir yarar görmezse bu talebi kabul etmeyebilmektedir.⁶⁴

İnsan hakları ihlali nedeniyle yeniden yargılama yapılması Türk hukukuna yabancı bir konu değildir. Ceza Muhakemesi Kanunu’nun (CMK) 311/1-f maddesi,⁶⁵ Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (HMK) 375/1-i maddesi⁶⁶ ve İdari Yargılama Usul Kanunu’nun (İYUK) 53/1-ı. maddesi,⁶⁷ mahkeme kararlarının AİHS ve Ek Protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin AİHM’nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması halinde yeniden yargılamanın yolunu açmaktadır. Bu tür bir düzenleme AYM’ye bireysel başvuru usulü sonrasında bireysel başvuru kararları ile ilgili olarak ilgili usul kanunlarına eklenmemiştir. Onun yerine AYM Kanunu’nda AYM’ye bu tür bir karar verme yetkisi tanınmıştır.

Usul kanunlarında yeniden yargılama kurumu talep üzerine ve başvurunun yapıldığı mahkemenin kararına bağlı olarak gündeme gelebilmektedir. AYM’nin kararları bakımından yeniden yargılamaya karar veren makam derece mahkemeleri değil, AYM’nin kendisidir. Dolayısıyla usul kanunlarındaki mevcut düzenlemelerde olduğu gibi derece mahkemeleri yeniden yargılama talebinin hukuka uygunluğunu değerlendirme yetkisine sahip değildir ve AYM’nin kararını uygulamakla yükümlüdür.⁶⁸ Ancak derece mahkemelerinde aksi yönde bir tutum sergileyen mahkemeler de olabilmektedir. Örneğin AYM’nin Sami Özbil Kararı’nda ilk derece mahkemesi önce yeniden yargılama talebini kabul etmiş ve duruşma yapmaksızın başvuru- dan yazılı savunma istemiştir. Ancak ilk derece mahkemesi daha sonra ise **“kurulan hükümde bir değişiklik olmayacağı anlaşılmakla”** yeniden yargılama talebinin reddine karar vermiştir.⁶⁹

AYM, yeniden yargılama kararını ihlalin ve sonuçlarının yeniden yargılama yapılması halinde ortadan kaldırılmasının mümkün olması durumunda verebilecektir. Yeniden yargılama büyük oranda yargı organları tarafından gerçekleştirilen ihlaller açısından gündeme gelebilecektir. Örneğin idari bir işlem veya idarenin ihmali nedeniyle

ortaya çıkan ihlallerin yeniden yargılama yerine AYM'nin kararı doğrultusunda yeni bir işlem tesisi ile giderilmesi mümkündür. AYM'nin derece mahkemelerinin verdikleri kararları bozması ve mahkemelerin yerine geçerek yeni bir karar vermesi mevcut mevzuata göre mümkün değildir. Ancak bir yeniden yargılama kararı sonucunda ilgili mahkemenin de, ihlal kararında açıklandığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden yargılama yapması ve mümkünse dosya üzerinden ivedilikle karar vermesi gerekmektedir. Bu durum Anayasa'nın 153. maddesinin bir gereğidir ve diğer mahkemelerin Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına aykırı bir karar vermesi mümkün değildir. Yeniden yargılamanın usul kanunlarında düzenlendiği gibi yeni bir yargılama olduğu doğrudur; ancak derece mahkemelerinin görevi tüm usuli işlemleri en baştan yapmak değil, yalnızca ihlal ve sonuçlarını ortadan kaldırmak amacıyla yeniden yargılama yapmaktır. Bu nedenle yargılamanın uzamasına ve ihlalin ortadan kaldırılması süresini uzatabilecek nitelikte **“gerekli olmayan”** usuli işlemlerin yapılmaması daha doğru olacaktır.

Elbette AYM kararları çoğu zaman derece mahkemelerinin belirli bir yönde karar vermelerini zorunlu tutmamaktadır. Derece mahkemelerinin öncekine benzer bir karar vermesi ya da aksi yönde yeni bir karar vermesi mümkündür. Bununla birlikte kimi durumda AYM kararı derece mahkemesinin aksi yönde hüküm kurmasını zorunlu kılabilir. Örneğin AYM tarafından ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirilen bir yargı kararı ile ilgili verilen yeniden yargılama kararı eski karardan farklı bir karar verilmesini, hatta kimi zaman beraat kararı verilmesini zorunlu kılabilecektir.⁷⁰

AYM kararı üzerine yeniden yargılama derece mahkemeleri bakımından bir yükümlülük olduğu için başvuru üzerine değil, re'sen gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak uygulamada re'sen yapılan bir yeniden yargılamaya rastlanmamıştır. AYM

Kanunu'nda usul kanunlarının tersine yeniden yargılama için başvuru koşulu, süre koşulu gibi koşullar öngörülmemiştir. Bu durumda derece mahkemelerinin re'sen harekete geçmediği durumlarda herhangi bir süreye bağlı olmaksızın başvuru tarafından yeniden yargılama başvurusunda bulunulması mümkündür. Uygulamada diğer usul kanunlarındaki yeniden yargılamaya ilişkin hükümlerin AYM kararının yerine getirilmemesinde bir gerekçe olarak ileri sürülebildiği görülmektedir. Örneğin işkence ve kötü muamele yasağının etkili soruşturma yükümlülüğü bakımından ihlaline dair bir kararda, AYM tarafından yeniden yargılama kararı verilmesine rağmen ilk derece mahkemesi, kamu görevlileri ile ilgili beraat ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararları ile ilgili olarak CMK'daki yeniden yargılama nedenlerinin olmaması nedeniyle sanık veya hükümlü aleyhinde yargılamanın yenilenemeyeceğine hükmetmiştir. İlk derece mahkemesine göre CMK'da, AYM kararları yargılamanın yenilenmesi nedenleri arasında sayılmamıştır ve bu nedenle yeniden yargılama kararı uygulanmamıştır.⁷¹ Bu karara karşı yapılan itirazın kabulü üzerine yeniden yargılamaya başlanmış ve sonrasında yargılama halen devam etmektedir.⁷² İlk kararı veren mahkeme AYM Kanunu'nun 50/2 maddesini gözardı etmiş ve CMK ile sınırlı bir değerlendirme yapmıştır. Usul kanunlarında yer alan düzenlemeler ile bireysel başvuru usulünün kendine özgü düzenlemeleri karşılaştırıldığında AYM kararı sonucunda yapılacak yeniden yargılama sırasında ilgili usul kanunlarında yer alan yeniden yargılamaya ilişkin hükümlerin AYM kararını etkisiz kılacak biçimde değil bireysel başvuru usulü dikkate alınarak kıyasen uygulanması gerekmektedir.

AYM'nin yeniden yargılama yapılmasına hükmettiği durumda yeniden yargılamanın ilk derece mahkemesi tarafından mı, yoksa kanun yolu mahkemesi tarafından mı yapılacağı mevzuatta belirsizdir. Anayasa Mahkemesi'nin yargılamanın yenilenme-

sine karar verdiği durumlarda dosyayı ilk derece mahkemesine gönderdiği ifade edilmektedir.⁷³ Uygulamada da bu yönde davranıldığı görülmektedir.⁷⁴ 2014 yılında Yargıtay üyelerinin çoğunluğunun bu tür bir uygulamayı haklı bulduğu belirtilmiştir.⁷⁵ Bir yandan Yargıtay'da tam anlamıyla bir yeniden yargılama yapılması mümkün olmadığından hareketle kararın ilk derece mahkemelerine gönderilmesi makul görülebilmesi mümkün iken, yüksek mahkemelerin kararı ile ihlalin ortadan kaldırılmasının mümkün olduğu durumlarda kararın yüksek mahkemelere gönderilmesi ihlalin daha kısa sürede ortadan kaldırılmasına olanak tanıyacağı için daha uygun gözükmektedir. Bu nedenle AYM'nin yargılama tekniği bakımından ihlalin en kısa sürede ortadan kaldırılabilir derecede mahkemesine kararı göndermesi daha uygun olacaktır. AYM başlangıçta **“İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için, yeniden yargılama yapılmak üzere kararın ilgili Mahkemeye gönderilmesine”** karar verirken,⁷⁶ bir aşamadan sonra **“Kararın bir örneğinin yeniden yargılama yapılmak üzere Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Üçüncü Dairesine gönderilmesi”**⁷⁷ gibi yeniden yargılama yapacak mercii somutlaştırmayı tercih etmiştir.

Başvurucuların, başvuruya konu ihlalin mahkemelerin mevzuatı Anayasa'ya aykırı şekilde yorumlamasından dolayı ortaya çıktığı ve yeniden yargılama sırasında toplanması gereken başka bir delilin söz konusu olmadığı kanaatinde olduğu durumlarda, yeniden uzun bir yargılama süreci olasılığını engellemek için Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yaparken yeniden yargılama talebi ile birlikte dosyanın kanun yolu mahkemesine gönderilmesini talep etmesi mümkündür. Bu tür bir talep ile ihlal sonucunda gerçekleştirilecek yeniden yargılama çok daha kısa sürede sonuçlanabilecektir.

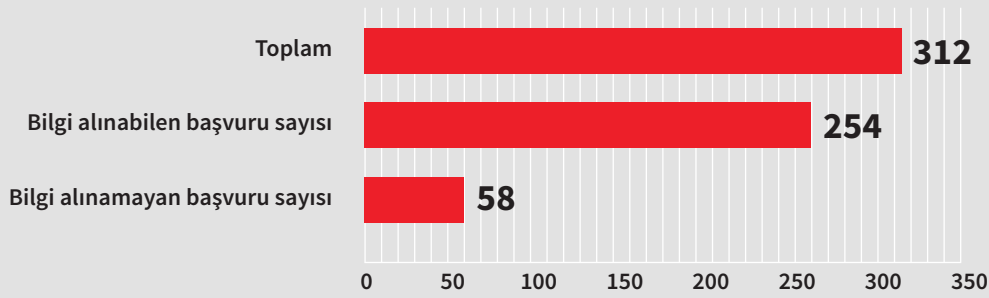
AYM'ye bireysel usulünün başlangıcında yüksek mahkemelerin AYM kararlarına karşı tutumu genel olarak olumsuz olmuştur. Avrupa Konseyi tarafından 2014 yılında yapılan bir araştırmada, Yargıtay üyelerinin bazı hukuki sorunlarla ilgili yorumlarının (ör. tutukluluk süresinin hesaplanması, kadının evlendikten sonra evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanamaması) AYM içtihadından farklılık gösterdiği ve Yargıtay üyelerinin mevcut kanuni düzenlemelerin yürürlükte olmaya devam etmesi nedeniyle AYM kararlarının varlığına rağmen eski yorumlarına dayalı olarak karar vermeye devam edeceklerini beyan ettikleri belirtilmiştir.⁷⁸ Ancak daha sonra verilen bir Hukuk Genel Kurul kararı ile Yargıtay içtihat değişikliğine gitmiştir.⁷⁹

AYM, Ramazan Tosun Kararı'nda yeniden yargılamaya karar vermesinin ardından kararın bir örneğini AYİM'e göndermiş,⁸⁰ başvuru da AYİM'e yeniden yargılama başvurusunda bulunmuştur. AYİM ise öncelikle AYM Kanunu'nun 50/2 maddesinde yer alan **“...ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme mümkünse dosya üzerinden karar verir”** ibaresi ile **“...Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir”** ibarelerinin Anayasa'ya aykırılığını ileri sürmüş ve AYM'ye itiraz başvurusunda bulunmuştur.⁸¹ AYM ise itiraz başvurusunu usuli gerekçelerle reddetmiştir.⁸² Bu karar üzerine AYİM yeniden yargılama kararı vermiş⁸³ ve yargılamaya başlamıştır. AYİM yeniden yargılama sonunda bu kez davaya konu işlemin iptaline karar vermiştir. Karara imza atan beş hakimden ikisi karşı oy kullanmıştır. Kararda AYM kararının etkisi tartışılmamış, AYİM tarafından yalnızca **“AYM'nin masumiyet karnesinin ihlal edildiği şeklindeki gerekçesi karşısında”** ifadesi kullanılmakla yetinilmiştir. Karşı oyda da AYM

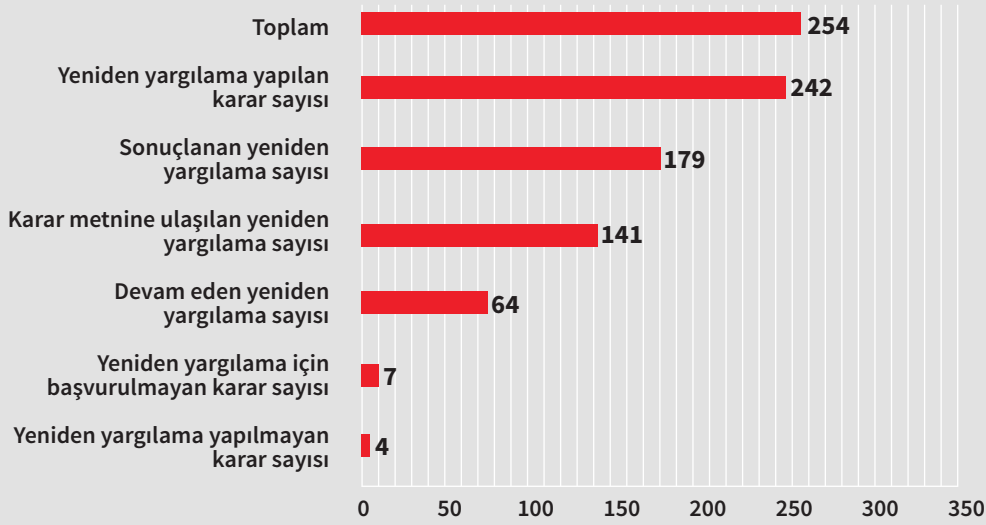
kararına yönelik herhangi bir atıf söz konusu değildir ve davanın reddi talep edilmiştir.⁸⁴ Ancak AYİM daha sonraki kararlarında AYM kararlarına uygun davranma biçiminde bir tutum benimsemiştir.⁸⁵ Son dönemde yüksek mahkemelerin AYM kararlarını en azından karar düzeyinde yerine getirme eğiliminde olduğu söylenebilir.

Araştırmada yeniden yargılama kararı verilen 312 kararın 254'ü hakkında bilgi alınabilmiş, 58 kararla ilgili bilgi alınamamıştır.⁸⁶ Böylece yeniden yargılama kararlarının %81'i hakkında bilgi edinilebilmiştir.

Grafik 6: AYM Tarafından Yeniden Yargılama Yapılmasına Hükmedilen Kararlardan Bilgi Alınabilen ve Alınamayan Kararların Sayısı

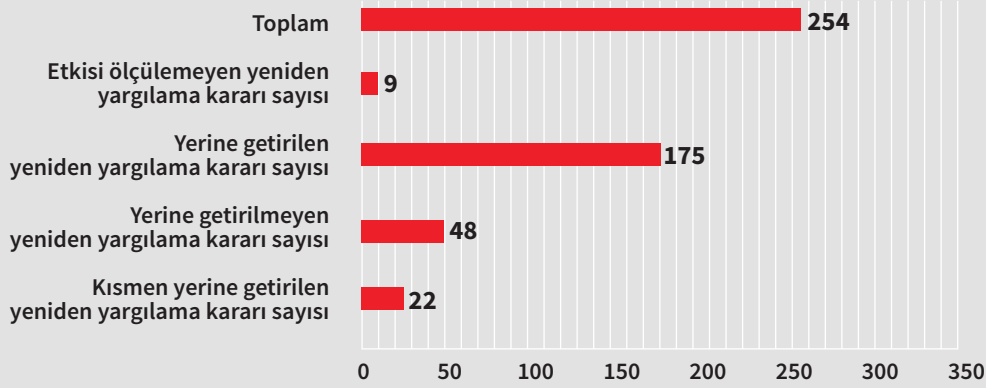
Grafik 7: AYM Tarafından Verilen Yeniden Yargılama Kararlarının İcrasına Dair Bilgi Alınabilen Karar Sayıları

Araştırmada bilgi alınabilen 254 yeniden yargılama kararından 243'ünde yeniden yargılama yapılmıştır. Bunlardan 179'u sonuçlanmış, 64'ü ise hala derdest durumdadır. AYM tarafından verilen yeniden yargılama kararlarından yedisinde başvuruçular tarafından bu yönde bir talepte bulunulmadığı için yeniden yargılama yapılmamıştır.⁸⁷

Bilgi alınabilen 254 karardan yeniden yargılama talebi reddedilen karar sayısı sadece dört olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁸ Belirtmek gerekir ki, sonuçlanan 178 yeniden yargılamanın 141'inde yeniden yargılama sonunda verilen nihai karara erişim mümkün olabilmektedir.

Grafik 8: AYM Tarafından Verilen Yeniden Yargılama Kararlarının İcrasına Dair Mevcut Durum

AYM tarafından verilen ve bilgi alınabilen 254 yeniden yargılama kararının 175'inde kararın yerine getirildiği görülmektedir. Bununla beraber, 48 kararda AYM kararı yerine getirilmemiş, 22'sinde ise kısmen yerine getirilmiştir. Dokuz kararda ise yeniden yargılama kararının etkisi ölçülememiştir. Bu dokuz kararın yedisinde yeniden yargılama talebinde bulunulmadığı için,⁸⁹ birinde yeniden yargılama ile birlikte derece mahkemesinin davanın esasına girmesine rağmen başvurunun atamasının bir başka şehre yapılması ile davanın konusuz kalması,⁹⁰ birinde ise başvurunun yeniden yargılama sırasında davasından vazgeçmesi üzerine⁹¹ AYM kararının etkisi belirlenememiştir.

Yeniden yargılama kararlarının büyük çoğunluğunda AYM kararına uygun davranıldığı görülmektedir. Ancak bu durum derece mahkemelerinin kararları içselleştirerek karar verdiği anlamına gelmemektedir. AYM kararına uyumun özde değil şekli bir biçimde sağlandığı göze çarpmaktadır. Araştırmada yeniden yargılama kararlarının muhatabı olan yargı organlarının zaman zaman kararı yalnızca şeklen yerine getirdiği görülmüştür.

Örneğin bir kararda, AYM tarafından başvurucuya gözaltı aşamasında avukata erişim imkanı sağlanmaması ve bu sırada elde edilen ifadelerin mahkumiyet kararına esas alınmasının bir bütün olarak yargılamanın hakkaniyete uygun yürütülmediği gerekçesiyle adil yargılanma hakkının ihlaline ve yeniden yargılamaya karar verilmiş olsa da, yeniden yargılama sırasında duruşma açılmaksızın yazılı savunma istenmiş ve bireysel başvuru öncesinde verilen kararın aynısı verilmiştir.⁹² Yapılan yeniden yargılamaların önemli bir kısmında, yargılamayı yapan mahkeme tarafından AYM kararının etkisi tartışılmamış, AYM kararı gereği yeniden yargılama yapılarak ihlal kaldırılmıştır.⁹³ Yeniden yargılama sonunda verilen bazı kararlarda ise AYM kararına hiçbir şekilde atıf dahi yapılmadığı görülmektedir.⁹⁴

Örnek niteliğinde başka bir kararda, AYM tarafından gerekçeli karar hakkının ihlaline karar verilmiş ve yeniden yargılamaya hükmedilmiştir. Yeniden yargılama yapan Sulh Ceza Hakimliği ise yalnızca AYM kararının ilgili bölümlerini aktarmış ve **“gerekçeli karar hakkının ihlali nedeni ile”** idari

para cezasını iptal etmiştir. Yeniden yargılama sonunda verilen kararda AYM kararına rağmen yine gerekçe belirtilmemiş ve karara başvuru lehine olmakla birlikte şeklen uyulmuştur.⁹⁵ Bu tutum yalnızca AYM kararlarına uyulmasına dair bir zorunluluktan hareket edildiği izlenimi vermektedir.

AYM tarafından yeniden yargılamaya hükmedilen bazı kararlar sonucunda derece mahkemelerince yeniden yargılama yalnızca bireysel başvuru sonucunda ihlal kararı verilen kişiler tarafından yapılırken,⁹⁶ bazı kararlar bakımından ise bireysel başvuruda bulunmayan veya bulunan ancak başvurusu çeşitli nedenlerle kabul edilmeyen kişiler bakımından da yeniden yargılama yapıldığı görülmektedir.⁹⁷ Bu durum, derece mahkemelerinin bazı durumlarda bireysel başvuru kararlarının objektif etkiye sahip olduğunu kabul ederken, bazen tam tersi bir yaklaşımın sergilendiğini göstermektedir.

2. Yeniden Yargılama Kararlarının Hiç Uygulanmaması

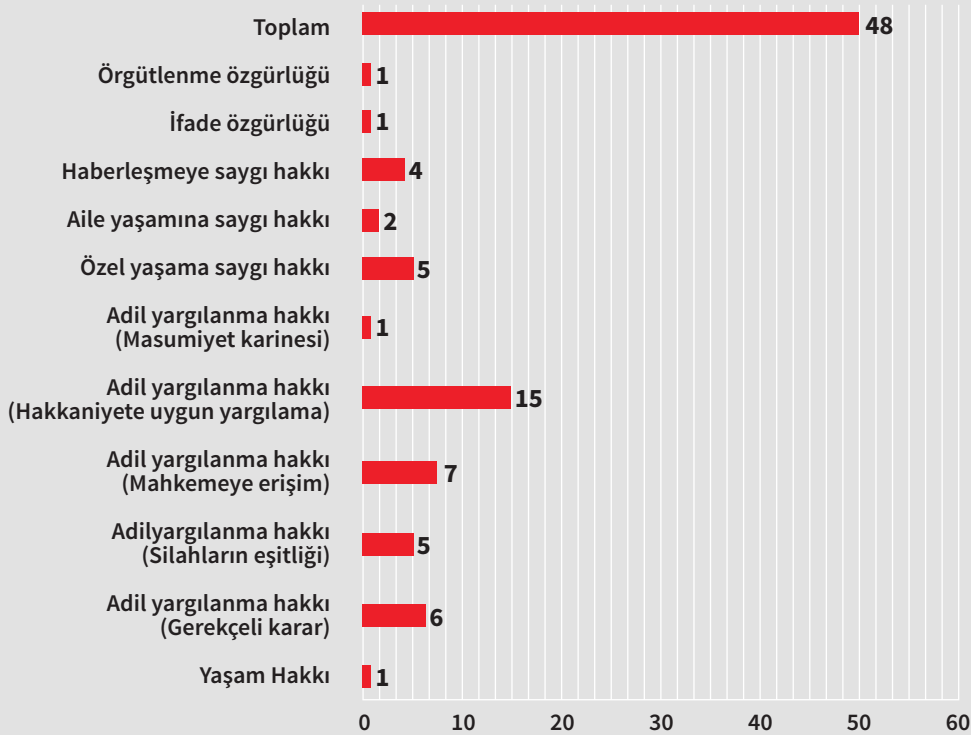
AYM'nin icrasına dair bilgi alınabilen yeniden yargılama kararları iki türlü uygulanmayabilmektedir. İlk olarak kararın gönderildiği derece mahkemeleri AYM kararının açık hükmüne rağmen yeniden yargılama talebini ve kararı doğrudan uygulamayı reddedebilmektedir. Araştırmada bilgi alınabilen kararların üçünde ilgili mahkemelerce yeniden yargılama yapılmadığı belirtilmiştir. Bu üç kararda mahkemelerin **“Sanıkların ceza alması için yeterli delilin olduğu”** gerekçesi ile kararları yerine getirmede ifade edilmiştir.⁹⁸ Yeniden yargılama talebinin doğrudan reddedildiğine dair bu üç karar haricinde bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Yeniden yargılama kararını dolaylı olarak uygulamayan bir başka makam ise idaredir. Derece mahkemeleri yeniden yargılama sonrasında AYM kararı doğrultusunda ihlali ortadan kaldırmış olsa da idare, mahkemelerin kararlarını uygulamayarak

yeniden yargılama kararlarını dolaylı bir biçimde etkisiz hale getirebilmektedir. AYM tarafından verilen bir kararda, belediyede memur olarak görev yapan başvuru sahibinin sosyal yardım sözleşmesinden yararlanma talebinin kamu görevlilerinin toplu sözleşme yapma hakkı bulunmadığı gerekçesi ile reddedilmesi ile ilgili olarak adil yargılanma hakkının ihlaline hükmedilmiştir.⁹⁹ İhlal sonucunda gerçekleştirilen yeniden yargılamada idari işlem iptal edilmiş, ancak ilgili Belediye tazminatın sadece küçük bir kısmını ödemiştir. Ödenmeyen tazminat için yeniden dava açılmış, bu dava idare lehine sonuçlanmış ve kesinleşmiştir.¹⁰⁰ Bu dava ile ilgili olarak da AYM'ye yeniden bireysel başvuruda bulunulduğu bilgisi verilmiştir.

Bir başka kararda, kadının evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanabileceğine dair daha önce iki kez ihlal kararı verilmiş olmasına rağmen ve Yargıtay bu ihlal kararları sonucunda içtihadını değiştirmesine rağmen, yeniden yargılama sonucunda verilen karar nüfus müdürlüğü tarafından temyiz edilmiştir.¹⁰¹ Diğer bir kararda ise, nüfus kaydının düzeltilmesi ile ilgili bir davada yapılan yeniden yargılamada nüfus müdürlüğü tarafından ısrarla AYM kararının uygulanmamasının talep edildiği bilgisi verilmiştir. Başvuru sahibinin vekilinin nüfus müdürlüğü hakkında suç duyurusunda bulunulacağına dair uyarısı üzerine idarece bu talep geri alınmıştır.¹⁰²

Grafik 9: AYM Tarafından Verilen ve İcra Edilmeyen Yeniden Yargılama Kararlarının Dağılımı

3. Yeniden Yargılama Kararlarının Gereği Gibi Yerine Getirilmemesi

AYM'nin yeniden yargılama kararlarının yerine getirilmesi sırasında idare, yargı organları ve savcılıklarca direnç gösterilebilmektedir. ¹⁰³ AYM'nin icrasına dair bilgi alınabilen bazı yeniden yargılama kararlarında derece mahkemeleri tarafından yeniden yargılama yapılmış; ancak AYM kararının gereği yerine getirilmemiştir. Bu durum derece mahkemelerinin yalnızca görünüşte bir yeniden yargılama yapmayı tercih edebildiklerini göstermektedir. ¹⁰⁴ Bu konuda en ilginç örneklerden birisi **Tayfun Cengiz Kararı**'dır. ¹⁰⁵ Mersin, Tarsus'ta bir sendika tarafından gerçekleştirilen iş bırakma eylemi sonrasında 37 kişi hakkında disiplin cezası

uygulanmış ve bu cezaların tümü bireysel başvuruya konu olmuştur. AYM'nin tüm başvurucularla ilgili verdiği ihlal ve yeniden yargılama kararı sonrasında Tarsus'ta aynı eylem nedeniyle disiplin cezası alan diğer 36 kişi hakkında iptal kararı verilirken Tayfun Cengiz'in talebi reddedilmiştir. Bu karar temyiz edilmiş ve Danıştay tarafından bozulmuştur. Yerel mahkeme bozma kararına direnmiştir ve dosya halihazırda Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu önünde bulunmaktadır. ¹⁰⁶ Bir başka örnek olarak, AYM'nin **Emre Çalikoğlu Kararı**'nda da ilk derece mahkemesi AYM kararını yeniden yargılama sırasında gözardı etmiş, Bölge İdare Mahkemesi'ne yapılan itirazın kabulü sonrasında AYM kararı doğrultusunda ihlali ortadan kaldırmıştır. ¹⁰⁷

İdarenin de zaman zaman AYM'nin yeniden yargılama kararının varlığına rağmen yeniden yargılama sırasında AYM kararına direndiği ve başvuru taleplerinin reddini talep ettikleri¹⁰⁸ veya yeniden yargılama sonunda AYM kararına uygun olarak verilen yeni kararı temyiz ettiği görülmüştür.¹⁰⁹ **Tayfun Cengiz Kararı** ile bağlantılı olan, **Ayşe Yılmaz Kararı** ile birlikte toplam 25 kararda¹¹⁰ yeniden yargılama yapılmış ve ilk derece mahkemesi tarafından disiplin cezaları iptal edilmiştir. Ancak idarenin itirazı üzerine dosya Bölge İdare Mahkemesi'ne gitmiş ve idarenin itirazı reddedilmiştir. İdare bu kez de karar düzeltme talep etmiştir. Bölge İdare Mahkemesi'nin nihai kararı ile karar kesinleşebilmiş ve AYM kararının gereği yerine getirilebilmiştir.¹¹¹ Örgütlenme özgürlüğünün ihlali ile ilgili bu kararlarda AYM kararının gereğinin yerine getirilmesinde gerek ilgili mahkemenin, gerekse idarenin direnci oldukça dikkat çekicidir.

Savcılıklar da bazen yeniden yargılama sonunda AYM kararına uygun verilen kararlara itiraz ederken¹¹² veya temyize başvururken,¹¹³ bazen de temyiz etmemeyi tercih edebilmektedir.¹¹⁴ Bu konuda en ilginç örneklerden birisi, AYM'nin bir kararı sonrasında derece mahkemesi tarafından yeniden yargılama gerçekleştirilmesi ve duruşmada görev alan Cumhuriyet savcısı tarafından AYM kararı doğrultusunda beraat kararı talep edilmesine ve mahkeme tarafından da beraat kararı verilmesine rağmen, beraat kararı sonrası kararı temyiz etmesidir.¹¹⁵

4. Yeniden Yargılama Kararlarının İcrasının Uzun Sürmesi

AYM tarafından verilen yeniden yargılama kararları sonrasında derece mahkemeleri tarafından yeniden yargılama yapılmaya başlansa da, söz konusu yeni yargılama yine uzun bir yargılama sürecini beraberinde getirebilmektedir. AYM Kanunu'nun 50/2 maddesinde **“yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal**

kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.” ifadesi yer almasına rağmen duruşma açılabilen ve yeniden uzun bir yargılama süreci ortaya çıkabilmektedir. Örneğin AYM tarafından verilen bir karar sonucunda rahatlıkla dosya üzerinden karar verilebilecekken duruşma açılmış ve başvuru talimatla ifadesi alınmıştır. İfadenin alınması sonrasında kararın verilmesi yaklaşık bir yıl sürmüş ve beraat kararı verilmiştir. Söz konusu karar katılan vekilleri tarafından temyiz edildiği için dosyanın halen Yargıtay'da derdest olduğu bilgisi verilmiştir.¹¹⁶

AYM'nin bir başka kararında ise yeniden yargılama başvurusuna önce yanıt verilmemiş, sonrasında ise başvuruda bulunulan mahkeme kapatılınca dosya ortada kalmıştır. Dosyanın bir başka mahkemeye devredilmesi sonrasında dosya bulunamamış ve arama sonucunda dosyanın Yargıtay'da olduğu öğrenilmiştir. AYM'nin kararı üzerinden iki buçuk yıldan uzun bir süre geçmesine rağmen yeniden yargılama henüz başlamamıştır.¹¹⁷ Başka bir kararda ise AYM kararının verilmesinin üzerinden iki yılı aşkın bir süre geçmesine karşın yeniden yargılama sürecinin hala devam ettiği görülmüştür.¹¹⁸ Bu örnekler AYM kararlarının yerine getirilmesi açısından zaman zaman direnç gösterildiğine, bazen ise bir kayıtsızlığın söz konusu olduğuna işaret etmektedir.

Yeniden yargılama kararlarından bir kısmının icrasının uzun sürmesinin nedeni, 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde görev yapan çok sayıda hakim in görevden alınması sonucunda heyet oluşturulmaması nedeniyle yargılamaların yapılamamasıdır.¹¹⁹ Bu durum yapısal bir soruna işaret etmektedir. 16 Nisan referandumu sonrasında askeri yüksek yargı organlarının kaldırılması sonucunda bu kararlar bakımından yeniden yargılama sürelerinin daha da uzayacağını tahmin etmek güç değildir.

Yeniden yargılama ile ilgili kararların icrasına bakıldığında AYM kararlarının büyük oranda yerine getirildiği görülmektedir. Yerine getirilmeyen kararların dağılımına bakıldığında herhangi bir hak kategorisine özgü sistematik bir sorun göze çarpmamaktadır. Bununla birlikte derece mahkemelerinin bazen AYM kararını şeklen yerine getirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Dikkat çekici bir başka husus ise yeniden yargılama sonunda AYM kararı doğrultusunda karar verilmesine rağmen idarenin veya Cumhuriyet savcılıklarının ısrarla kararı temyiz etmeyi tercih etmeleri ve bu nedenle yargılama ve ihlalin ortadan kaldırılması sürecinin uzamasına yol açmalarıdır. Yeniden yargılama sonucunda kararın değişmeyeceği gerekçesiyle kararın yerine getirilmemesi veya bu yönde taleplerde bulunulması ise AYM kararlarının icrası bakımından en tehlikeli durumu oluşturmaktadır. Bu tür bir yaklaşımın yaygınlaşmaması bireysel başvuru sisteminin etkililiği açısından büyük önem taşımaktadır.

C- Tazminata Dair Kararlar

1. Genel Olarak

AYM Kanunu'nun 50/2 maddesine göre **"...Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hallerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir..."** Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 79/1-b maddesine göre **"Bömlerle yapılan inceleme sonunda, başvurunun bir hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi halinde, yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmadığı takdirde başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedilebilir."** Anayasa Mahkemesi bireysel başvurularda bir hakkın ihlaline karar verdiğinde ve yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmadığı sonucuna ulaştığında başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedebilmektedir. Dolayısıyla bir hakkın ihlali durumunda, ihlalin ortadan kaldırılması noktasında yeniden yargılama ve tazminat kararları açısından

AYM tarafından bir seçimde bulunulduğu söylenebilir. Örneğin adil yargılanma hakkının ihlaline dair kararlarda, ihlal usuli bir konuda ortaya çıkıyorsa AYM tarafından yeniden yargılama, makul sürede yargılanma hakkının ihlali söz konusu ise ve ihlale konu yargılama sonuçlanmış ise yalnızca manevi tazminata hükmedilmektedir. AYM bir hakkın ihlal edildiğine karar verdiğinde hem yeniden yargılama hem de tazminat değil, yalnızca bunlardan birisine hükmetmektedir.¹²⁰ Ancak bir kararda birden fazla hakkın ihlaline hükmedildiğinde, ihlal edilen haklardan birisi için yargılamanın yenilenmesi, ihlal edilen diğer hak için tazminat ödenmesine hükmedilebilmektedir.¹²¹

Mahkeme başvuru talepleri ile bağlı olduğu için öncelikle başvuru maddi ve/veya manevi tazminat talebinde bulunması gerekmektedir.¹²² Ancak başvuru tazminat talebinde bulunmasına rağmen AYM tarafından gerekli görüldüğü durumlarda yeniden yargılama kararı verilebilmektedir.¹²³ Başvuru tarafından daha önce tazminat talep edilmiş olsa dahi bu talepten feragat edildiği takdirde Mahkeme re'sen tazminata hükmetmemektedir.¹²⁴

Anayasa Mahkemesi'ne zaman zaman daha önce AİHM'ye yapılan ve sonuçlanan bazı konularla ilgili olarak bireysel başvuru yapılabilmektedir. AİHM başvuruya konu olayla ilgili olarak maddi ve/veya manevi tazminata hükmedebilmektedir. Benzer şekilde AYM'ye yapılan bir bireysel başvuru öncesinde başvuru yolları tüketilirken yargı organları tarafından da tazminata hükmedilebilmektedir. AYM bu tür durumlarda bir ihlal kararı vermekle birlikte ihlale konu olayla ilgili daha önce bir tazminata hükmedildiğini dikkate alarak herhangi bir tazminat ödenmemesine karar verebilmektedir.¹²⁵

Mahkeme başvuru talebi ettiği tazminat miktarından daha fazlasına hükmetmemektedir.

Bu noktada Mahkeme'nin geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır ve uygun gördüğü miktarda tazminata hükmedebilmektedir. Mahkeme başvuru tarafından tazminat talep edilmiş olmasına rağmen tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirdiğine karar verdiğinde bu konuyu kendisi karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu da gösterebilecektir. Bu noktada ihlal kararı ile birlikte ihlalden kaynaklanan maddi ve manevi zararın giderilmesi için ilk derece mahkemelerinde tazminat talepli olarak ayrı bir davası açılması gerekecektir. Tazminat amaçlı davada tazminat miktarı konusunda yine geniş bir takdir yetkisine sahip olacaktır.

AİHM açısından geçerli olduğu gibi AYM tarafından da hangi durumda ne kadar tazminata hükmedileceğine dair hazırlanmış ve kamuoyuna açıklanmış bir tablo bulunmamaktadır. Bununla birlikte AYM'nin, AİHM gibi benzer durumlarda benzer tazminatlara hükmettiği ve dolayısıyla objektif bir tutum benimsediği görülmektedir.¹²⁶ AYM bu noktada bazı ölçütlere göre hareket etmektedir. AYM örneğin, makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinde, yargı yolu, başvuruçunun yargılamaya katılım gösterdiği sürenin uzunluğu gibi parametreleri dikkate almaktadır.

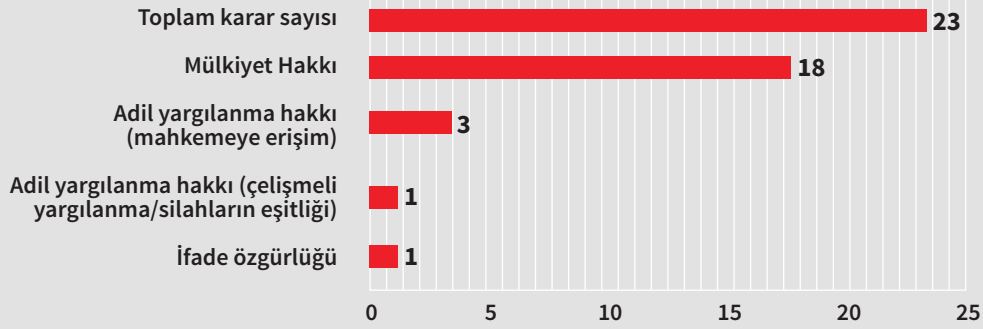
Uygulamada AYM'nin bireysel başvuru kararlarında hükmettiği tazminat miktarlarının AİHM tarafından benzer ihlallerde verilen tazminat miktarının %60'ına denk düştüğü belirtilmektedir.¹²⁷ AYM'nin araştırmaya konu dönemde toplam ne kadar tazminata hükmettiğine dair resmi bir istatistik bulunmamaktadır. 2016 yılı Nisan ayında, o tarihe kadar 12 milyon TL civarında maddi tazminat, 20 milyon TL civarında da manevi tazminata hükmedildiği belirtilmiştir.¹²⁸ Araştırmada elde edilen verilere göre ilk dört yılda AYM tarafından hükmedilen manevi tazminat miktarı yaklaşık 16.700.000 TL, maddi tazminat miktarı ise 24.000.000 TL olmuştur.¹²⁹ Aynı dönemde AİHM tarafından

hükmedilen tazminat miktarı ise yaklaşık 133.000.000 Euro olmuştur.¹³⁰ Bu rakamlar AYM tarafından hükmedilen tazminat miktarının çok yüksek olmadığını ve tazminat hukukunda geçerli olan zenginleşme yasağının AYM tarafından da sıkı bir biçimde uygulandığını göstermektedir.

Uygulamada tazminat kararları re'sen ödenmemektedir. Lehine tazminata hükmedilen başvuruçuyu veya vekilinin Maliye Bakanlığı'na başvurusunun ardından dört ay içerisinde tazminat ödenmesi gerekmektedir. Başlangıç aşamasında tazminatların ödenmesinde bir karmaşa yaşanırken, ilerleyen dönemde AYM Genel Sekreterliğinin Maliye Bakanlığı ile yaptığı görüşmeler sonrasında Maliye Bakanlığı'nın ödeme birimlerine bir yazı göndererek tazminatların nasıl ödeneceğinin açıklığa kavuşturulduğu ifade edilmiştir.¹³¹

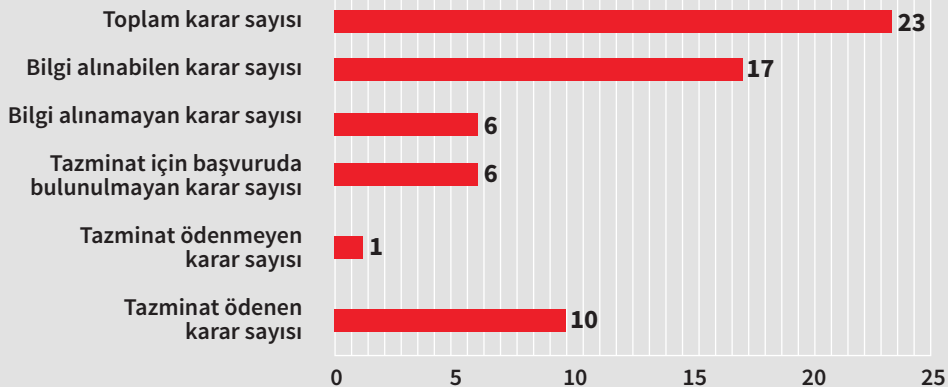
2. Maddi Tazminat Kararları

AYM'nin maddi tazminata ilişkin yaklaşımına bakıldığında maddi tazminata hükmedilen karar sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Anayasa Mahkemesi tarafından maddi tazminat taleplerinde zararlar tazminat talebi arasında bir illiyet bağının mevcut olup olmadığı,¹³² zararlar ilgili belge bulunup bulunmadığı gibi değerlendirmeler yapılabilmektedir.¹³³ AYM'nin bu noktada oldukça dar bir yaklaşımla büyük oranda illiyet bağının yokluğundan hareketle maddi tazminat taleplerinin reddine karar verdiği görülmektedir. AYM'nin maddi tazminata hükmettiği kararların dağılımına bakıldığında maddi tazminatın çok büyük ölçüde mülkiyet hakkı ile ilgili ihlallerde gündeme geldiği görülmektedir.¹³⁴ Maddi tazminata hükmedilen ve mülkiyet hakkı dışında bir başka hakkın ihlaline hükmedilen yalnızca beş karar mevcuttur.¹³⁵

Grafik 10: AYM'nin Maddi Tazminat Kararlarının Hak Bazında Dağılımı

AYM tarafından hükmedilen 23 maddi tazminat kararından 17'si hakkında bilgi alınabilmektedir. Bilgi alınamayan altı başvurudan beşi avukatsız başvurulardan oluşmaktadır ve Türkiye İş Bankası A.Ş. Şubeleri Kararı (B. No. 2015/356, 22.09.2016) hakkında karar metninde tazminat miktarları yayınlanmadığından bilgi alınamamıştır. Bilgi alınabilenler içerisinde yalnızca bir tanesinde maddi tazminatın ödenmediği belirtilmiştir.¹³⁶ Bu kararda avukat tarafından düzenlenen serbest meslek makbuzu nedeni ile ilgili idare ile sorun yaşandığı ve başvuruçunun avukatı tarafından icra takibi başlatıldığı belirtilmiştir.

Verilen bilgiye göre takibe yapılan itiraz üzerine dava açılmıştır ve dosya halihazırda Yargıtay önünde bulunmaktadır. Maddi tazminata hükmedilen altı kararda ise başvuruçular tarafından tazminatlar tahsil edilmemiştir.¹³⁷ İki kararda bu durumun nedeni öğrenilememiş,¹³⁸ ancak diğer dört kararda tazminatın tahsil edilmesi yönünde çaba harcanmamasının nedeni olarak AİHM'ye başvuru yapılması ve AİHM tarafından AYM tarafından hükmedilen tazminatı kabul ettikleri şeklinde yorumlanmaması ve hak kaybına uğranılmaması gösterilmiştir.¹³⁹

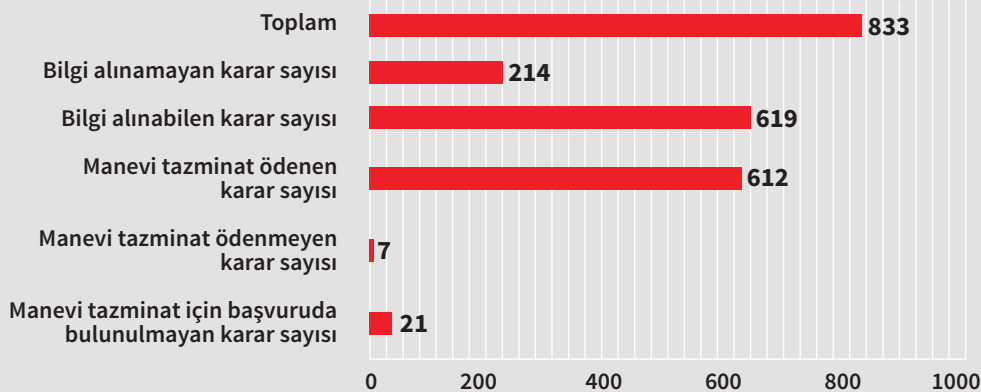
Grafik 11: AYM'nin Maddi Tazminat Kararlarının İcrasında Mevcut Durum

3. Manevi Tazminat Kararları

AYM'nin manevi tazminata hükmettiği kararlarına bakıldığında manevi tazminat miktarlarının büyük oranda sembolik düzeyde kaldığı görülmektedir. AYM başvurusunun talebi ile bağlıdır; ancak bu durum başvuru tarafından talep edilen miktardan fazla bir miktarda tazminata hükmedemeyeceği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte başvurusunun talep ettiği manevi tazminat miktarından daha aşağıda bir miktara hükmedilmesi büyük olasılıktır. AYM'nin bir başvuruda ihlal kararı ile birlikte bir manevi zararın da ortaya çıktığına kanaat getirdiği hallerde ihlalin ağırlığı ve uğranılan manevi zararı göz önünde tutarak ve AİHM'nin de benzer durumlarda hükmettiğine yakın miktarda bir manevi tazminatın ödenmesine hükmetmektedir. AYM'nin ilk dört senede verdiği ihlal kararlarına bakıldığında 834 kararda manevi tazminat ödenmesine hükmedildiği görülmektedir. Bu kararlardan 619'unda manevi tazminatın ödenip ödenmediği konusunda bilgi alınabilmiştir. Bilgi alınamayan 214 kararın, 107'sinde başvurular avukatsız yapıldığı ve başvurularda erişilemediği için, 15'inde avukatların konuya dair bilgi olmadığı için, dokuzunda avukatlar bilgi vermek istemediği

için, 18'inde avukatların iletişim bilgilerine ulaşamadığı için, 27'sinde iletişim bilgileri olmasına rağmen avukatlara ulaşamadığı için, yedisinde avukatlar vefat ettiği için, birinde avukat hakim olarak göreve başladığı için, ikisinde avukatlar meslekten atıldığı için, ikisinde hakkında yürütülen bir soruşturma nedeniyle avukatlar firari durumda olduğu için, dördünde avukatlar tutuklu olduğu için, birinde aynı isimde çok sayıda avukat olduğu için bilgi alınamamıştır. Ayrıca 21 kararda AYM tarafından manevi tazminat ödenmesine hükmedilmesine rağmen tazminatın tahsili için herhangi bir başvuruda bulunulmamıştır. Bu başvurulardan bazılarında **“Tazminat miktarının çok düşük olması nedeniyle”, “Kararın kendilerini tatmin etmediğini ve başvuru sonucunu takip etmedikleri için”, “Vekaletler tamamlandıktan sonra başvuru yapılacağı için”,** başvurulmadığı söylenmiştir. İcrasına dair bilgi alınabilen 619 tazminat kararının yalnızca yedisinde tazminatın ödenmediği belirtilmiştir. Bu nedenle maddi tazminat açısından yukarıda belirtilen hususlar manevi tazminatlar bakımından da geçerlidir ve bu tür kararların icrasında hemen hemen hiç sorun yaşanmadığı görülmektedir.

Grafik 12: AYM'nin Manevi Tazminat Kararlarının İcrasında Mevcut Durum

Bireysel başvuru usulünde ilk ihlal kararlarının verildiği dönemde tazminatların tahsilinde bir dizi sorun yaşansa da tazminat kararlarının yerine getirilmesinde artık sorun yaşanmadığı görülmektedir. Araştırmada görüşülen avukatlar, tazminat miktarlarının düşük olduğunu, bazen sadece bu nedenle tahsil etmediklerini, tazminatlardan gelir vergisi kesilmesini, tazminatlara karar tarihinden itibaren değil ihlalin gerçekleştiği tarihten itibaren faiz yürütülmesi gerektiğini dile getirmiştir.

D- İhlal ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılmasına Dair Kararlar

1. Genel Olarak

AYM'nin yeniden yargılama kararı vermediği durumda, tazminat dışında hükmedebileceği bir başka karar ise ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için gönderme kararıdır. Mahkeme hem bu yönde bir karar verip hem de tazminata hükmedebilmektedir. AYM Kanunu'nun 50/1 maddesine göre **“Esas inceleme sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi halinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez.”** Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 79/2 maddesine göre ise **“Bölüm kararında, gerekli görüldüğü takdirde Kanunun 50 nci maddesinin birinci fıkrası doğrultusunda ihlalin ve sonuçlarının hangi şekilde ortadan kaldırılabilirliği hususunda yapılması gerekenler belirtilir.”**

Anayasa Mahkemesi bir bireysel başvuruda bir hakkın ihlal edildiğine hükmettiği takdirde ihlalin ve sonuçlarının nasıl ortadan kaldırılabilirliğine yönelik karar verebilmektedir. Bu tür kararlar yeniden yargılama yapılmasına ve tazminat ödenmesine dair kararlardan ayrılmaktadır. Yeniden yargılama kararının muhatabı yalnızca

derece mahkemeleri, tazminat kararının muhatabı ise Maliye Bakanlığı olurken, ihlalin ve sonuçlarının nasıl ortadan kaldırılacağına dair kararlar hem mahkemeler ve savcılıklar hem de idari makamlar için gündeme gelebilmektedir. İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla kararın bir örneğinin bir mahkemeye gönderilmesi durumunda, söz konusu mahkeme yeniden bir yargılama yapmak yerine Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilen ihlalin ortadan kaldırılmasına yönelik bir karar almakla yükümlüdür. Bu tür bir karar Anayasa'nın 153. maddesi gereği ilgili mahkeme, savcılık veya makam tarafından yerine getirilmek zorundadır.

AYM uygulamada ihlal ve sonuçlarının somut olarak nasıl kaldırılacağına hükmetmemektedir. Böylece bu yönde bir kararın muhatabına bir takdir alanı bırakılmaktadır. Ancak zaman zaman ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması açısından kararın muhatabının yapması gerekenlere açıkça veya örtük olarak hükmedildiği kararlar da söz konusudur. AYM ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün ihlaline hükmettiği bir kararında **“Başvuru dilekçesi ve Adalet Bakanlığı görüşünde toplandığı ve el konulduğu belirtilen başvuru konusu kitabın tüm nüshalarının ve kitaba ait formların, süreli yayınların basımı ve dağıtılmasına ilişkin düzenleyici mevzuat hükümleri saklı kalmak üzere, başvuruları halinde sahiplerine iade edilmesi için kararın bir örneğinin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesi gerekir.”** ifadesiyle;¹⁴⁰ kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlaline hükmedilen başka bir kararda ise **“Kişi hürriyeti ve güvenliği kapsamındaki ihlalin ortadan kaldırılması amacıyla başvurunun tahliye talebinin esası hakkında adli kontrol hükümleri de dikkate alınarak yargılama makamınca bir karar verilmesi gerekmektedir... Gereğinin yapılması ve başvurunun tahliye talebi hakkında karar verilmesi amacıyla karar örneğinin Mahkemesine gönderilmesine...”**

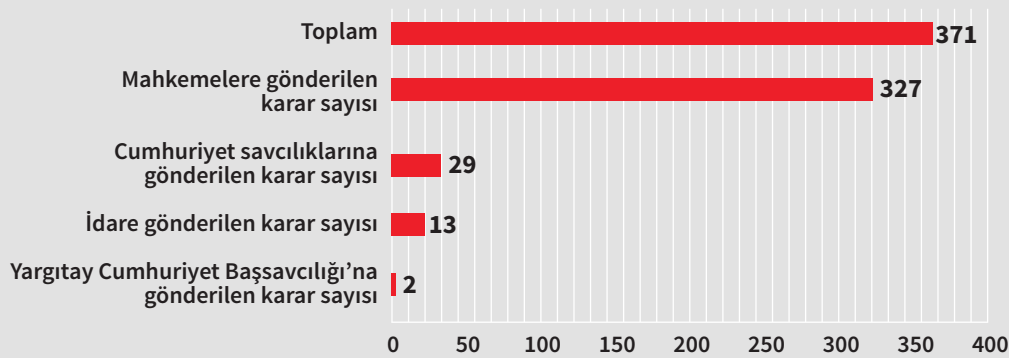
ifadeleriyle ihlalin ve sonuçlarının nasıl ortadan kaldırılacağını göstermiştir. ¹⁴¹

AYM'nin adli makamlar dışında idareye yönelik de bu şekilde verdiği kararlar söz konusudur. Örneğin, AYM bir kararında mahkeme kararlarının bir belediye tarafından yerine getirilmemesi nedeniyle adil yargılanma hakkının bir alt ilkesi olan mahkemeye erişim hakkının ihlaline hükmetmiş ve **“Başvuruya konu yargılama sonunda verilen kararların icra edilmediği ve bu hususun başvuru sahiplerinin mülkiyet ve adil yargılanma haklarını ihlal ettiği gözetilerek, hukuka, adalete ve mahkemeye güven ilkesinin gördüğü zararın devam etmesinin önlenmesi amacıyla, Mahkeme kararlarının mümkün olan en kısa sürede yerine**

getirilmesini teminen, kararın bir örneğinin ilgili Belediye'ye gönderilmesine karar verilmesi gerekir.” ifadesiyle kararın muhatabı olan Belediyenin ihlali ortadan kaldırmak için ne yapması gerektiğini açıkça belirtmeyi tercih etmiştir. ¹⁴²

AYM büyük çoğunlukla bu tür kararlarda kararın ne şekilde yerine getirileceğini örtük bir biçimde, kararında ilgili makamları açıkça belirtmek suretiyle, kararın bir örneğini ilgili makama göndermektedir. AYM tarafından verilen ilk kararlarda kararın **“ilgili”** mahkemeye gönderilmesi gibi genel bir ifadeye yer verilmesine rağmen, son dönem kararlarında ilgili mahkemenin açıkça belirtildiği göze çarpmaktadır.

Grafik 13: AYM'nin İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılmasına Dair Kararlarının Gönderildikleri Merciyeye Göre Dağılımı

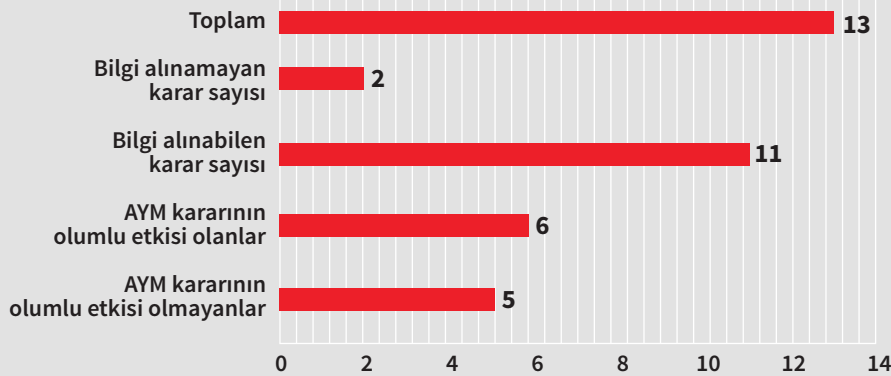
2. İdareye Yönelik Verilen Kararlar

AYM'nin ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması biçiminde verdiği kararların ilk muhatabı yürütme organı veya idaredir. Mahkeme, **“Başvuruya konu yargılama sonunda verilen kararların icra edilmediği ve bu hususun başvuru sahiplerinin mülkiyet ve adil yargılanma haklarını ihlal ettiği gözetilerek, hukuka, adalete ve mahkemeye güven ilkesinin gördüğü zararın devam etmesinin önlenmesi amacıyla, Mahkeme kararlarının mümkün olan en kısa sürede yerine getirilmesini teminen, kararın bir örneğinin ilgili Belediyeye gönderilmesine karar verilmesi gerekir. Kararın bir örneğinin Esenyurt Belediye Başkanlığına gönderilmesine...”**¹⁴³ veya **“Kararın birer örneğinin 6216 sayılı Kanun’un 50. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları uyarınca, ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılmak üzere Bilgi ve İletişim**

Teknolojileri Kurumu, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı ve Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına gönderilmesine...”¹⁴⁴ şeklinde kararlarla bir işlemi doğrudan iptal etmemekte, ancak AYM kararı doğrultusunda işlem yapılması için kararı ilgili idareye göndermektedir.¹⁴⁵

AYM tarafından ilk dört yıl içerisinde verilen bu tür kararlardan 13 tanesi gereğinin yerine getirilmesi için ilgili makamlara gönderilmiştir.¹⁴⁶ AYM tarafından gönderilen bu 13 kararın iki tanesi hakkında, başvuru avukatsız olarak yapıldığı ve başvuru sahibinin kendisine ulaşamadığı için kararın icrasına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bilgiye ulaşılan 11 kararın beşinde idare AYM kararının gereğini yerine getirmiş görünmektedir.¹⁴⁷ Geri kalan altı kararda ise idare tarafından tamamen veya kısmen karar yerine getirilmemiştir.¹⁴⁸

Grafik 14: AYM tarafından ihlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması için İdareye Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum

3. Yargı Organlarına Yönelik Verilen Kararlar

AYM'nin ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması biçiminde verdiği kararların büyük çoğunluğunun muhatabı yargı organlarıdır. Kararlar iki amaçla yargı organlarına gönderilebilmektedir. Bunlardan ilki AYM tarafından verilen ihlal kararının ihlale yol açan kararı veren mahkemeye yalnızca bilgi amaçlı olarak gönderilmesidir. Bu tür bir kararda kararın gönderildiği derece mahkemesinin kararın icrasına dair atabileceği bir adım bulunmamaktadır. Bu tür bir bilgilendirmenin amacı AYM kararının objektif etkisi doğrultusunda benzer bir ihlalin tekrarlanmamasıdır. Bu araştırmaya konu edilen gönderme kararları bu nitelikte olanlar değil, ihlalin ve sonuçların ortadan kaldırılması için derece mahkemelerinin somut bir işlem tesis etmesi gereken kararlardır. Bu nitelikteki kararların büyük çoğunluğunu ise makul sürede yargılanma hakkı oluşturmaktadır. AYM'nin makul sürede yargılanma hakkının ihlalinin ileri sürüldüğü bir bireysel başvuruda bu hakkın ihlaline karar verdiği durumlarda, kararın verildiği anda başvuruya konu dava halen derdest ise kararın bir örneği ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için davaya bakmakta olan derece mahkemesine gönderilmektedir. AYM bu tür kararlarında **“Başvuruya konu yargılamanın yaklaşık elli dört yıl sürdüğü ve bu hususun makul sürede yargılanma hakkını ihlal ettiği gözetilerek, anayasal bir hakkın ihlal edildiği açık olan bir yargılama dosyasında, hukuka, adalete ve mahkemeye güven ilkesinin gördüğü zararın devam etmesinin önlenmesi amacıyla, yargılamanın mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılmasını teminen, kararın bir örneğinin ilgili mahkemesine gönderilmesine karar verilmesi gerekir.”** şeklinde karar vermektedir. ¹⁴⁹ Özellikle makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili kararlarda bu yönde bir tutum sergilenmektedir. Ancak başka haklar söz konusu olduğunda da benzer bir tutum ortaya çıkabilmektedir. Örneğin kişi özgürlüğü ve güvenliği, ¹⁵⁰ ifade özgürlüğü ¹⁵¹ ve yaşam hakkı ¹⁵² ile ilgili olarak bu tür kararlar söz konusudur.

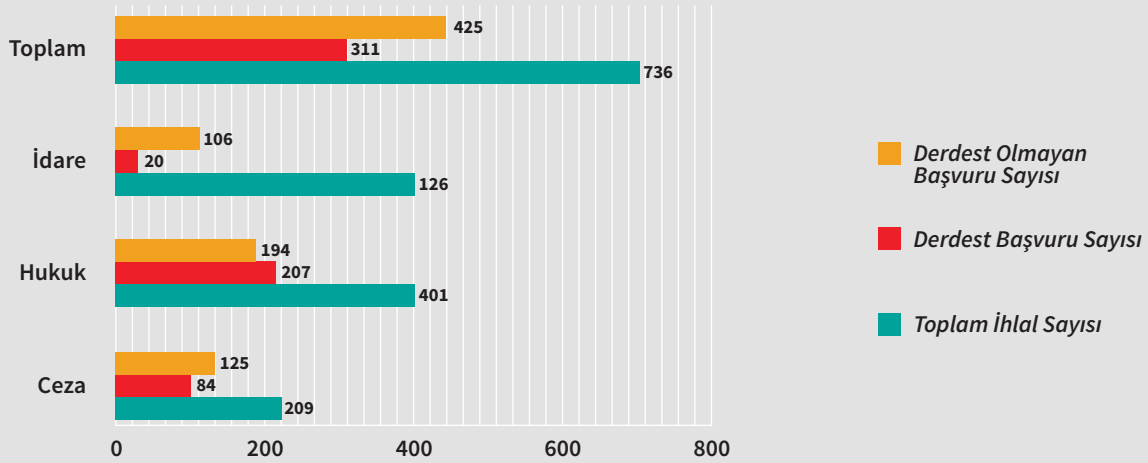
a- Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Bireysel başvuru usulünde ilk dört yıl içerisinde en çok ihlal kararı verilen hak makul sürede yargılanma hakkıdır. En az bir hakkın ihlaline karar verilen 1270 kararın 736'sında, başka bir deyişle %58'inde makul sürede yargılanma hakkının ihlaline hükmedilmiştir. Bu durum Türkiye'de bir makul sürede yargılanma sorunu olduğuna işaret etmektedir. Makul sürede yargılanma hakkı ihlallerine yol açan durumlardan birisi olarak yüksek yargı organlarının onama oranlarının düşüklüğü gösterilmektedir. Onama oranlarının %50'nin altında olduğu bir yargı sisteminin davaları makul sürede sonuçlandırmasının oldukça zor olacağı ifade edilmektedir. Yüksek yargı organları verilecek bozma, geri çevirme, gönderme kararları dosyaların ilk derece ve ikinci derece yargı organları arasında dolaşmasına neden olmaktadır. ¹⁵³ Ayrıca yüksek yargı organlarının iş yükü de davaların makul sürede sonuçlanmasını engelleyebilmektedir. Örneğin Yargıtay'a yılda ortalama 1.000.000 dosya gelebilmektedir ve 2015 yılı itibarıyla Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nda ortalama yargılama süresinin 493 gün olduğu belirtilmektedir. Sürenin ve ceza hukuku anlamında ortaya çıkabilecek olası risklerin azaltılması için zamanaşımına uğraması yakın olan, bozmadan geçen, usulden temyiz edilen ve daireler arasında gönderme kararı verilen dosyaların öncelikli olarak incelenmesi gibi yöntemlerin benimsendiği vurgulanmaktadır. ¹⁵⁴ İstinaf kanun yolunun yürürlüğe girişi ile birlikte Yargıtay ve Danıştay üçüncü derece yargı organları haline gelmiştir ve makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili mevcut durumda bir düzelme beklenmektedir.

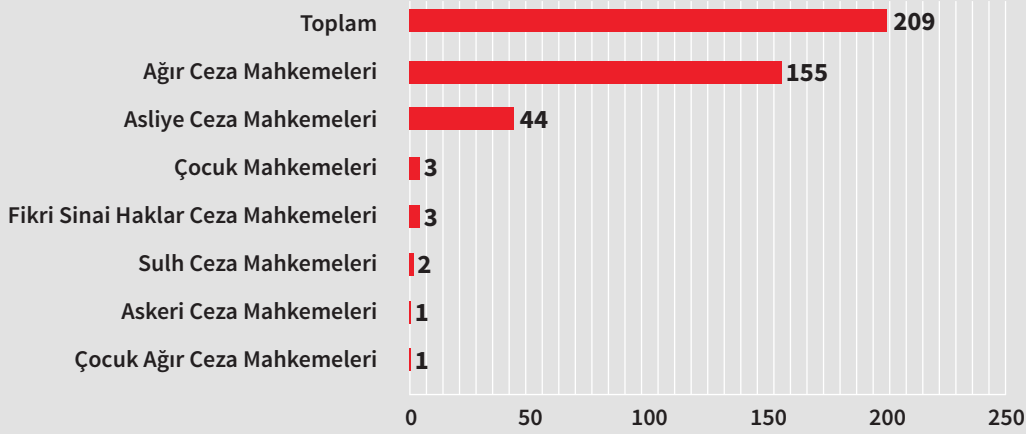
AYM'nin ilk dört sene içerisinde uzun yargılama ile ilgili verdiği 736 kararın 311'inde kararın verildiği anda başvuruya konu yargılamanın devam ettiği görülmektedir. Bu kararların 207'si hukuk mahkemelerinde, 84'ü ceza mahkemelerinde, 20'si ise idare mahkemelerinde görülmektedir. Aşağıda görüleceği üzere ceza yargılamasında ağır ceza

mahkemeleri, hukuk yargılamasında sırasıyla, asliye hukuk, kadastro ve iş mahkemeleri, idari yargılamada ise idare mahkemeleri yargılamanın en uzun sürdüğü mahkemelerdir.

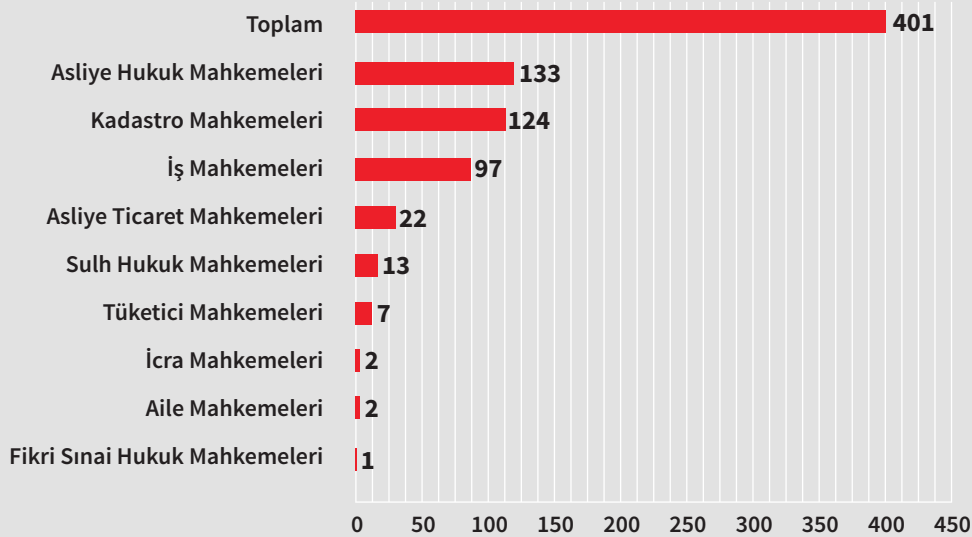
Grafik 15: AYM tarafından ihlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması için İdareye Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum

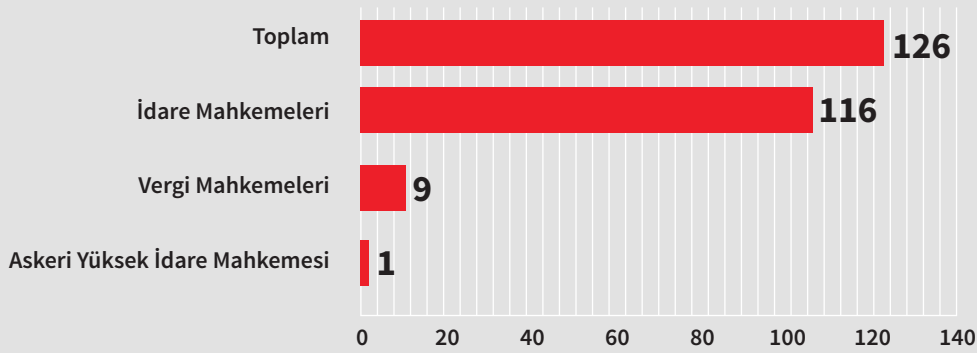
Grafik 16: AYM'nin Ceza Yargılamasına İlişkin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali ile İlgili Kararlarının Ceza Mahkemeleri Bazında Dağılımı

Grafik 17: AYM'nin Hukuk Yargılamasına İlişkin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali ile İlgili Kararlarının Hukuk Mahkemeleri Bazında Dağılımı

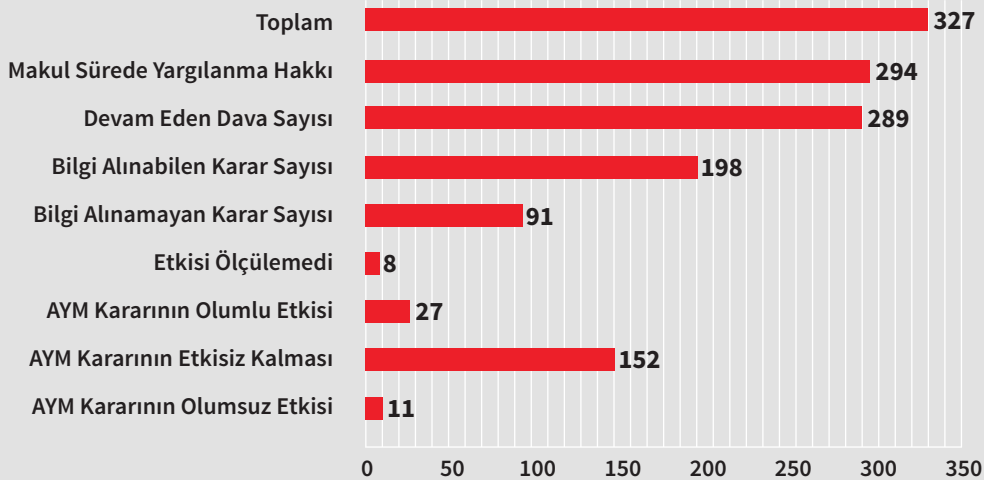
Grafik 18: AYM'nin İdari Yargılamaya İlişkin Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali ile İlgili Kararlarının İdare Mahkemeleri Bazında Dağılımı

Araştırmada AYM'nin yargı organlarına yönelik verdiği gönderme kararlarını makul sürede yargılanma hakkı ve diğer haklar olarak iki ayrı başlıkta incelenmiştir. Bu nitelikte verilmiş toplam 327 kararın 294'ü makul sürede yargılanma hakkının ihlali ile ilgilidir. 294 kararın 289'unda davalar halen derdest durumdadır ve bu nedenle

AYM tarafından ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kararın bir örneğinin dosyanın bulunduğu mahkemeye gönderilmesine hükmedilmiştir. 289 kararın 198'inde AYM kararının etkisine dair bilgi elde edilebilmiştir. Geri kalan 91 kararda ise çeşitli nedenlerle bilgi almak mümkün olamamıştır.¹⁵⁵

Grafik 19: AYM Tarafından Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Mahkemelere Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum

Araştırmada makul sürede yargılanma hakkı kapsamında 294 kararın 198’inde AYM kararının etkisi ölçülebilmıştır. Bu noktada AYM kararlarının olumlu etki/olumsuz etki/etkisiz kalma biçiminde bir sınıflandırmaya gidilmiştir. 198 kararın yalnızca 27’sinde avukatlar tarafından AYM’nin ihlal kararının yargılamanın hızlanmasında olumlu bir etkiye yol açtığı ifade edilmiştir. Avukatlarca, **“kadaastro mahkemelerinin şehir merkezinde toplanması sonucunda davaların hızlandığı”, “başvuru sonucunda AYM tarafından bilgi veya belge talep edilmesinin mahkemelerin tavrında değişikliğe yol açtığı”, “tazminatların ödenmesi sonucunda Maliye Bakanlığı tarafından ihlal kararından sorumlu hakim hakkında soruşturma açılması istenebildiği”** gibi hususlar dile getirilmiştir. ¹⁵⁶

Bilgi alınabilen makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili 198 kararın 152’sinde, AYM kararının devam eden yargılamaların hızlanmasında herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Araştırmada bilgi alınabilen 198 kararın 11’inde ise AYM kararının olumlu değil, tam tersine olumsuz bir tutum takındığı belirtilmiştir. Bir başka deyişle, bilgi alınabilen kararların %82’sinde AYM kararının ya hiç etkili olmamış ya da tam tersine olumsuz bir etki yaratmıştır. Kararların gönderildiği mahkemelerin AYM kararına tepki olarak yargılamayı hızlandırmak yerine daha da yavaşlattığı, başvuruculara ve avukatlara karşı daha olumsuz bir tavır sergilediklerine dair şikayetler dile getirilmiştir. İletişime geçilen avukatlarca **“AYM’ye başvurusu yapıldıktan sonra mahkeme aleyhimize karar verdi. Dava sonucunda aleyhimize 2 milyon TL civarında harç ve avukatlık ücretine hükmetti. Ölen davalılara bile vekalet ücreti ve harca hükmetti”, “AYM kararı sonrasında yargılama süreci daha da uzadı. Yerel mahkeme AYM kararı yokmuş gibi davrandı. 2015 yılında bilirkişi incelemesi yapılmasına ve davacı tarafından dava ıslah edilmiş olmasına rağmen, dosya tekrar bilirkişi incelemesine gönderildi”,**

“AYM kararı sonrası hakimler ihlal kararından rahatsız oldular”, “AYM kararı nedeniyle hakim tarafından olumsuz tutumla karşılaştım”, “Mahkemenin hakimi hakkımızda asılsız suç duyurularında bulundu”, “Hakimlerin avukatlara tutumunda değişiklik oldu. En ufak usuli eksiklikte bize yazı göndermeye başladılar” ifadeleriyle AYM kararının icrası aşamasında karşılaşılan sorunlar dile getirilmiştir. ¹⁵⁷

Sonuç olarak makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili verilen mahkemeye gönderme kararlarının büyük oranda etkisiz kaldığı görülmektedir. Bu durumun nedenleri ile ilgili olarak kadaastro mahkemelerindeki davaların uzunluğu, mahkemelerde sürekli hakim değişikliğine gidilmesi, mahkemelerin iş yükünün fazlalığı gibi hususlar dile getirilmiştir.

Bu soruna karşı sistematik çözüm üretilmesine yönelik açık bir ihtiyaç göze çarpmaktadır. Avrupa Konseyi tarafında 2014 yılında yürütülen bir araştırma sonucunda yapısal sorunlara karşı yapısal çözümler getirilmesi ve bu noktada yasama organının devreye girmesi önerilmiştir.

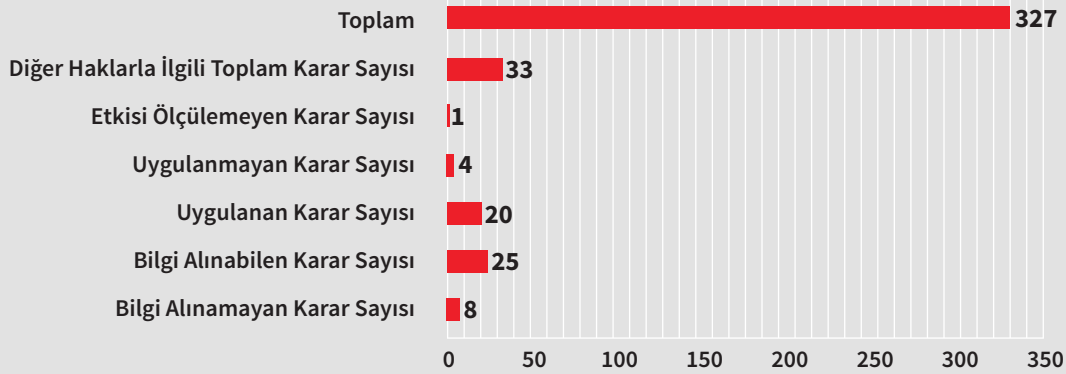
TBMM’nin yargılamanın hızlandırılması için usul kanunlarında değişiklik yapılması, hakimlerin idari görevlerinin başka kişilere aktarılması ve geriye dönük değil önleyici bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir. ¹⁵⁸ Aynı tespitler bugün için de geçerlidir. Mevcut sorunlara 15 Temmuz darbe teşebbüsü sonrasında çok sayıda hakim ve savcının görevden alınması ve uzun bir süredir hakim ve savcılarının görev yerlerinde sık sık değişikliğe gidilmesi olguları eklenmiştir. Mevcut durum 2014 yılından bu yana yargılamaların tam tersine yavaşladığını göstermektedir. Bu sebeple 2014 yılında dile getirilen öneriler acilen dikkate alınmalı ve yargılama sürelerinin kısalmasına yönelik ciddi adımlar atılmalıdır.

b- Diğer Haklar ile İlgili Kararlar

AYM'nin ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için derece mahkemelerine gönderdiği 327 kararın 33'ünde adil yargılanma hakkı dışında diğer haklar bağlamında ihlal kararı verilmiştir. Bu kararlardan sekizinin icrasına dair bir bilgi alınamamıştır.¹⁵⁹ Bilgi alınabilen 25 başvuruda derece mahkemelerince AYM kararı doğrultusunda işlem yapılmış, dört kararda AYM kararı yerine getirilmemiş,¹⁶⁰ bir kararda ise başvuruya konu düzenleyici idari işlem AYM kararı öncesinde Danıştay tarafından iptal edildiği için AYM kararının etkisini ölçmek mümkün olamamıştır.¹⁶¹

AYM'nin makul sürede yargılanma hakkı dışındaki haklara dair verdiği derece mahkemelerine gönderme kararlarının icrasına bakıldığında belirli bir hakka dair sistematik bir sorun gözükmemektedir. Bununla birlikte az sayıda kararda AYM kararının göz ardı edildiği, AYM kararı mahkemeye ulaştıktan sonra hızlı bir şekilde karar verilerek AYM kararının etkisizleştirildiği, AYM kararının uygulanmasının geciktirildiği ve AYM kararının AYM'nin yetkisi dışında olduğu gerekçesiyle uygulanmadığı biçiminde sorunlar dile getirildiği görülmektedir.

Grafik 20: AYM Tarafından Makul Sürede Yargılanma Hakkı Dışındaki Hakların İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Mahkemelere Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum

4. Soruşturma Makamlarına Yönelik Verilen Kararlar

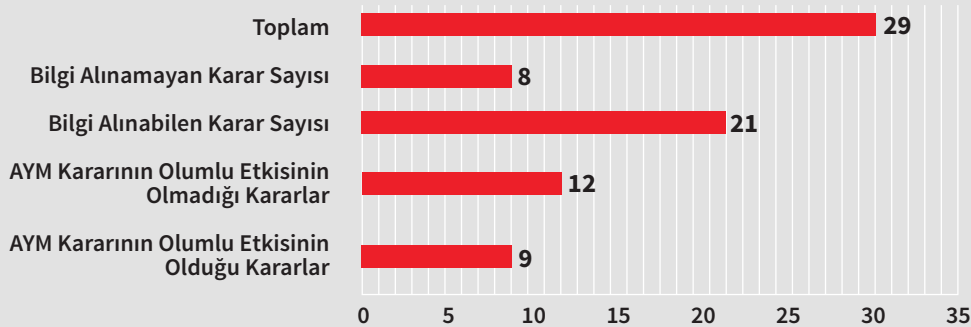
AYM'nin ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kararlarını gönderdiği üçüncü makam Cumhuriyet savcılıklarıdır. AYM, ihlalin ortadan kaldırılması için savcılıklarca bir işlem tesis edilmesinin gerektiği durumlarda kararın bir örneğini ilgili Cumhuriyet savcılığına göndermektedir. Savcılıkların bu durumda ya geçmişte yaptıkları bir işlemi geri almaları ve yeni bir işlem tesis etmeleri ya da ihlal ihmali bir davranıştan kaynaklanıyorsa ihmali ortadan kaldıracak bir işlem tesis etmeleri gerekmektedir. İkinci durum özellikle yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında ortaya çıkan etkili soruşturma yükümlülüğü bakımından gündeme gelmektedir. İlk duruma ilişkin olarak **“Başvuru dilekçesi ve Adalet Bakanlığı görüşünde toplandığı ve el konulduğu belirtilen başvuru konusu kitabın tüm nüshalarının ve kitaba ait formların, süreli yayınların basımı ve dağıtılmasına ilişkin düzenleyici mevzuat hükümleri saklı kalmak üzere, başvuruları halinde sahiplerine iade edilmesi için kararın bir örneğinin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına**

liğine gönderilmesi gerekir. İhlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için dosyanın ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine...”

biçiminde verilen bir AYM kararının,¹⁶² ikinci durum için ise **“Başvuru konusu olay açısından etkili ve caydırıcı bir ceza soruşturması yürütülmemesinin yaşam hakkını ihlal ettiği gözetilerek, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları uyarınca, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla kararın bir örneğinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine karar verilmesi gerekir.”** şeklinde verilen bir AYM kararının örnek gösterilmesi mümkündür.¹⁶³

Araştırmaya konu dönemde AYM tarafından ihlalin ve sonuçların ortadan kaldırılması amacıyla soruşturma makamlarına gönderilen 29 karar tespit edilmiştir. Bu kararlardan 21'i hakkında bilgi alınabilmiş, sekizi hakkında ise bilgi alınamamıştır.¹⁶⁴ Bilgi alınan 21 kararın dokuzunda AYM kararı icra edilmiş görünürken, 12'sinde AYM kararının ihlalin ortadan kaldırılması bakımından olumlu bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir.

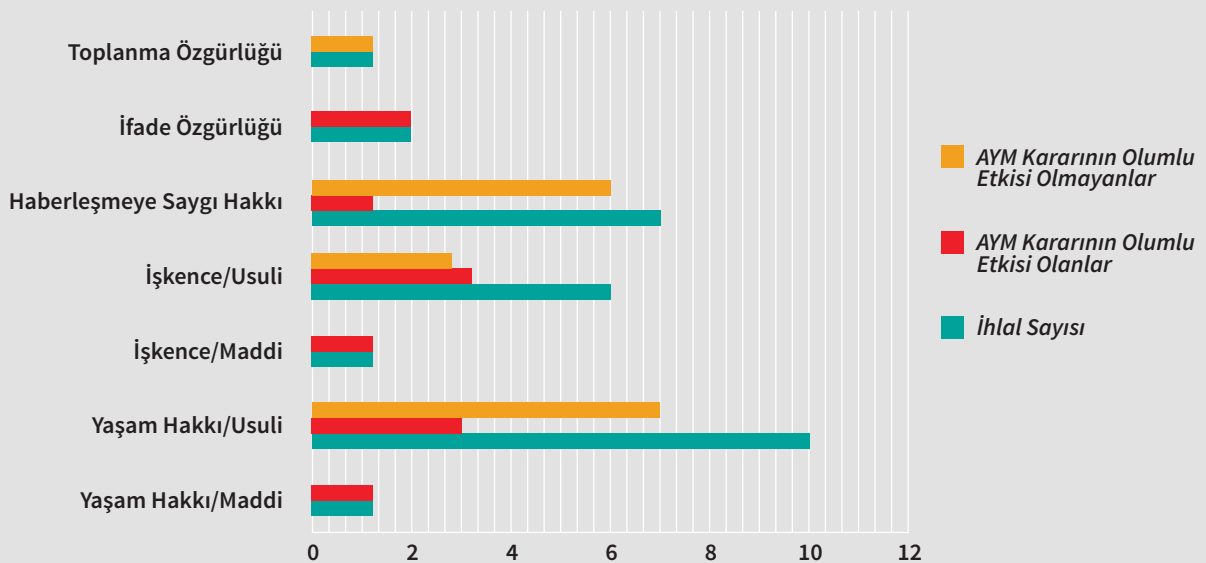
Grafik 21: AYM Tarafından Bir Hakkın İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Soruşturma Makamlarına Gönderilen Kararların İcrasında Mevcut Durum

Bilgi alınabilen kararların hak bazında dağılımı yapıldığında aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır. Tabloya bakıldığında yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağının ihlaline dair 19 kararın 13'ünde soruşturma makamlarının kararı yerine getirmedikleri ve direnç gösterdikleri görülmektedir. Yerine getirilmeyen kararlarda başvuru sahiplerinin avukatları tarafından **“2 kez savcılığa başvuruldu, ancak savcılık şu ana kadar hiçbir işlem yapmadı, emniyetten de savcılıktan da cevap alınamadı”, “Soruşturma hala devam ediyor. Bakanlığın kusuru söz konusu olduğundan savcı dava açmaktan imtina ediyor”, “Soruşturma açılmadı”** veya **“Savcılıkça soruşturma yapıldı, dava açılmadı”** gibi hususlar dile getirilmiştir. Kararların icrasına bakıldığında AYM kararına rağmen, soruşturma izni verilmemesi veya soruşturmanın

yapılmaması, soruşturma yapılmasına rağmen kovuşturmayla yer olmadığına karar verilmesi ve kamu görevlilerine yönelik olarak savcılıkların dava açmaktan imtina etmesi biçiminde tutumların sergilendiği göze çarpmaktadır. Makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili kararlarda derece mahkemelerinin tutumuna benzer bir durumun, etkili soruşturma yükümlülüğü bağlamında yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı ile ilgili kararlarda da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılmasına dair herhangi bir adım atılmadığı takdirde AYM'nin derdest davalar bakımından makul sürede yargılanma hakkı ile birlikte işkence ve kötü muamele yasağının usuli boyutuna dair olarak da etkisiz bir başvuru yolu haline geldiğine dair bir sonuca varılması kaçınılmaz gözükmektedir.

Grafik 22: AYM Tarafından Bir Hakkın İhlali Sonucunda İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması İçin Soruşturma Makamlarına Gönderilen Kararların Hak Bazında Dağılımı

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

A- Sonuç

AYM'ye bireysel başvuru yolu başlangıç döneminde teorik olarak AİHM tarafından **Hasan Uzun v.** Türkiye kararıyla etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edildi. ¹⁶⁵ Devamında ise **Koç v.** Türkiye kararı ile bireysel başvuru bu kez makul sürede yargılanma hakkı bakımından da etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edildi. ¹⁶⁶ Bu kararlar bireysel başvuru usulünün görece başlangıç aşamaları kabul edilebilecek 14.05.2013 ve 24.06.2014 tarihlerinde verilmiştir. AİHM'de görev yapan yargıcı Işıl Karakaş da 2015 yılında yaptığı bir sunumda bir dizi AYM kararına gönderme yaparak ¹⁶⁷ mevcut durumda AYM'nin etkili bir iç hukuk yolu olduğunu belirtmiştir. ¹⁶⁸

AYM kararlarının bağlayıcılığı ve etkisi açısından ortaya çıkacak sistematik bir sorun, AİHM'nin mevcut yaklaşımında bir değişikliğe gitmesi ile sonuçlanma tehlikesidir. Yakın dönemde AİHM tarafından verilen, Alman Anayasa Mahkemesi'nin makul sürede yargılanma hakkı bakımından tüketilmesi zorunlu olmayan bir iç hukuk yolu haline geldiğine dair Sürmeli v. Almanya kararındaki tespiti, AYM bakımından da bu tür bir tehlikenin açıkça varlığına işaret eder. ¹⁶⁹ Nitekim AYM'nin aynı hakkın ihlaline dair devam etmekte olan davalara dair verdiği kararların büyük çoğunluğunun icra edilmediği görülmektedir.

AYM geçmişte yalnızca norm denetimi bağlamında kararlar veriyordu ve bu sebeple yasama organı dışında diğer erklerle büyük oranda herhangi bir ilişki kurmak zorunda kalmıyordu. ¹⁷⁰ Bireysel başvuru usulü ile birlikte AYM, tabiri caizse, kendi kapalı dünyasından çıkmak ve diğer erkler ve toplumdaki diğer güçler (vital forces) ile ilişki halinde olmak durumunda kalmıştır. AYM'nin verdiği kararların muhatabı büyük oranda yasama organı ile sınırlı olurken, yürütme organı ve diğer yargı organları da kararların niteliği, etkisi ve icrası ile ilgili sorunun bir parçası haline gelmiştir.

Diğer bir deyişle, AYM'nin bugün için kararlarının icrası sorunsalı söz konusudur.

AİHM ve Almanya ile İspanya gibi devletler bakımından kararların icrası ile ilgili olarak Türkiye ile karşılaştırıldığında daha az sorun yaşanmasına rağmen, sorunun bu derece gündemde olduğu bir ülkede bu konuda yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekicidir. Bu durumun hem bu alanda herhangi bir sorun olmadığı hem de bu alanda bilgi eksikliği nedeniyle gündeme gelmediği biçiminde yorumlanması mümkündür. Ancak yapılan bu araştırma göstermektedir ki, bireysel başvuru kararlarının icrası bugün artık önemli bir sorun haline gelmiştir ve bu durum ilerleyen dönemlerde AYM'nin etkili bir yargı organı olmaktan çıkması tehlikesini beraberinde getirmektedir. Her ne kadar Anayasa'nın 153. maddesinin mevcudiyetinin bireysel başvuru kararlarının icrasına ilişkin bir kurumsal yapılanmayı gereksiz kıldığı ¹⁷¹ veya AYM kararlarının icra edilmediği, örneğin tutuklunun serbest bırakılmaması, tazminatın ödenmemesi veya yeniden yargılamaya karar verilmemesi gibi durumlarda, iç hukukta çeşitli mekanizmaların bulunduğu ve bu nedenle bir ihtiyacın söz konusu olmadığı ¹⁷² belirtilse de, bu tür bir ihtiyacın somut biçimde ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

Öncelikle kararların yerine getirilme oranının yüksek olmadığı açıkça görülmektedir. İkinci olarak, iç hukukta mevcut olduğu söylenen mekanizmalar, tazminatlar için icra takibi yapılması, diğer kararlar bakımından ise yargısal süreçleri yeniden tükettikten sonra AYM kararının uygulanmaması nedeniyle tekrar AYM'ye bireysel başvuru yapılması ile sınırlıdır. AYM'nin bir kararının uygulanmaması nedeniyle bir başvuru organının icra takibi yapmak durumunda kalması, AYM kararlarının bağlayıcılığı açısından oldukça trajikomik ve dünyada emsali az görülebilecek bir örnek olacaktır. Bu nedenle aşağıda sistematik bir şekilde ifade edilmeye çalışılan bir dizi öneri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu öneriler AYM kararlarının hem muhatapları hem de icra sürecini izleyerek insan hakları standartlarının yükseltilmesine katkı sunabilecek diğer kurum ve aktörler dikkate alınarak geliştirilmeye çalışılmıştır. AYM kararlarının icrasıyla yükümlü olan organ ve kurumların çeşitliliği göz önünde tutulduğunda kararların icrasının takibinin de bu çeşitliliği dikkate alan bir biçimde gerçekleştirilmesinin bir zorunluluk olduğu ifade edilmektedir.¹⁷³ Aşağıda görüleceği üzere yürütme organı bakımından ayrı bir başlık açılmamıştır. Anayasa'nın 138/4 maddesinde yer alan **“Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”** düzenlemesi gereği yürütme organının yargı kararlarını yerine getirme bakımından herhangi bir takdir yetkisi bulunmamaktadır ve kararı derhal yerine getirmekle yükümlüdür.

Anayasa Mahkemesi kararlarının icrası bakımından; açıkça icra edilmesinin reddi ile, kararın icrasının zamana yayılarak etkisizleştirilmesi yoluyla veya kısmi icra edilerek gereğinin yerine getirilmemesi şeklinde üç farklı yaklaşımın ortaya çıkması mümkündür.¹⁷⁴ Anayasa'nın 138. ve 153. maddelerine göre, AYM kararlarının, diğer tüm yargı organlarının kararları gibi, yerine getirilmesi zorunludur. AYM Kanunu'nun 66/1 maddesine göre de **“Mahkeme kararları kesindir. Mahkeme kararları Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.”** Aksi bir durum idari, hukuki veya cezai şekillerde farklı yaptırımları beraberinde getirebilecektir.

AYM kararlarının icrası AYM ile diğer erkler arasında güven ilişkisine dayanmaktadır. Bu tür bir güven ilişkisinin karşılıklı olması beklenir. Güven ilişkisinin bir tarafında AYM'nin tespitlerinin diğer erkler tarafından dikkate alınması ve hayata geçirilmesi, diğer tarafında ise AYM'nin kararının icrasını

kendisinin gerçekleştirmeyip, icrasını diğer erklerle bırakmasıdır.¹⁷⁵ Bu güven ilişkisinin zaman zaman gerilimli olduğu söylenebilir.¹⁷⁶ Güven ilişkisinin kurulması ve sürdürülmesi için AYM kararlarının ikna edici gerekçeler içermesi ve karardaki hukuki uyumsuzluğun adil ve kapsamlı bir şekilde ele alındığının gösterilmiş olması; mahkemelerin medya ile temas halinde olması ve kendi çalışma yöntemleri ve kararları konusunda kamuoyunu bilgilendirmesi ve ikna etmesi; mahkemenin diğer yargı organları ve üniversiteler ile iyi ve şeffaf ilişkiler kurması ve yargısal anlamda kendini sınırlaması ve kamuoyunun kendisine duyduğu güvenin yüksek olması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁷⁷

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulü AİHM'ye bireysel başvuru usulünde olduğu gibi ikincillik ilkesi (**subsidiarity principle**) üstüne inşa edilmiştir. Bu ilke kapsamında bir ihlalin gerçekleşmesinin engellenmesi veya gerçekleşen bir ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması görevi öncelikle idari ve adli makamlarıdır. Bu noktada AYM'ye bireysel başvuru ulusal hukuk düzenindeki son çare olarak düşünülmelidir. Ancak son çare olması insan haklarının korunması yükümlülüğünün yalnızca AYM için geçerli olduğu anlamına gelmemektedir. Bu yükümlülük bakımından AYM ile diğer tüm idari ve adli makamlar arasında bir hiyerarşi de söz konusu değildir. AYM ile idari ve adli makamlar arasındaki ilişkinin işbirliği kavramı üzerinden tarif edilmesi gerekmektedir. İşbirliğinin söz konusu olmadığı bir durumda bireysel başvuru usulünün etkili bir şekilde işlemesi mümkün olmayacaktır. AYM ve diğer makamlar arasında bir çekişme ya da yorum farklılığının ortaya çıkması durumu bireysel başvuru usulü öngörülme amacını yerine getirmek bir yana hem AYM'nin prestijini ve bir yüksek mahkeme olarak etkisini erozyona uğratabilecek hem de uzun yıllardır Türkiye'nin AİHM nezdinde düzelmeye başlayan sicilinin yeniden kötüleşmesine yol açacaktır.

Bir mahkeme kararının yerine getirilmemesi adil yargılanma hakkının bir alt ilkesi olan mahkemeye erişim hakkının da ihlali oluşturmaktadır. AYM'nin bir kararının yerine getirilmemesi de mahkemeye erişim hakkının ihlali anlamına gelmektedir. AYM'nin kendi kararlarının icrası noktasında inisiyatif üstlenerek kararlarının icrasını ve dolayısıyla mahkemeye erişim hakkını güvence altına alma yükümlülüğü söz konusudur.

AİHS'nin 13. maddesi insan hakları ihlaline dair iddiaların dile getirilebileceği etkili bir iç hukuk yoluna erişimi güvence altına almaktadır. Bu tür bir yol sadece teorik olarak değil, pratik olarak da etkili olmalıdır. Etkililik, erişilebilirlik yanında, verilen kararların mümkün olan en kısa sürede icrasını ve ihlalin tüm sonuçları ile birlikte ortadan kaldırılmasını gerektirir. AYM'ye bireysel başvuru usulünün etkili bir iç hukuk yolu olarak kabulü yalnızca teoride değil, pratikte de etkili olmasını gerektirmektedir. Kararların icrası da etkililik bakımından olmazsa olmaz bir koşuldur.

Türkiye gibi hukuk devleti ilkesine Anayasa'nın 2. maddesinde Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer vermiş bir devlette AYM kararlarına direnme biçiminde bir olguya hukuka uygun bir gerekçe bulunması mümkün değildir. Kararları icra yükümlülüğü devlet erklerinin tümü bakımından geçerlidir ve bu noktada bu yükümlülüğün muaf herhangi bir organ söz konusu değildir. AYM kararlarının bağlayıcılığı ve icrası noktasında diğer erkler açısından bir sorgulamanın ortaya çıkması durumunda, bu yaklaşımın hukuk devleti, anayasa'nın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı bakımından ciddi sonuçları olacaktır ve demokrasi de zarar verecektir.¹⁷⁸

B- Anayasa Mahkemesi Kararlarının İcrasına Yönelik Öneriler

1. Anayasa Mahkemesi'nin Görünürlüğüne Yönelik Öneriler

AYM kararlarının icrası ile ilgili göze çarpan ilk sorun kararlara dair farkındalığın azlığıdır. Geçmişte AİHM kararlarının İngilizce veya Fransızca kaleme alınmasından kaynaklı olarak yabancı dil engeli nedeniyle hukukçuların kararlara erişiminde sorun yaşanabiliyordu. Ancak AYM'nin kararlarının tümünün resmi dilde yayınlanması yabancı dil sorununu bir engel olmaktan çıkarmıştır. Buna rağmen hem genel olarak toplumda hem de hukukçular arasında kararlara dair ciddi bir bilgi eksikliği göze çarpmaktadır. AYM'nin başvuruları ret oranının bu kadar yüksek olmasının altında yatan nedenlerden birisi bu bilgi eksikliğidir. AYM kararlarının icrasında yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasında öncelikle kararlara dair farkındalığın artırılması ve kararlara uyuma dair toplumsal bir talebin yaratılması büyük önem taşımaktadır.

Bireysel başvuru kararlarının icrasının sağlanmasında kamuoyu desteği oldukça önemlidir. Türkiye'de genel olarak yargı organlarına duyulan güven çok yüksek değildir. Ancak, AYM'ye dair bu tür bir araştırma henüz mevcut değildir. Örneğin 2014 yılında Almanya'da yapılan bir araştırmada vatandaşlar arasında federal hükümete duyulan güven %59, federal parlamentoya duyulan güven %53 iken Alman AYM'sine duyulan güven %79 olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷⁹ Türkiye'de 2015 yılında yapılan bir araştırmada, katılımcıların %38'i “yargıçlara güveniyorum” görüşünü belirtirken, %52'lik bir kesimi “güvenmiyorum” cevabını vermiştir. Güven duymayan kişiler arasında 18-34 yaş grubu ve AB sosyo-ekonomik gruplar öne çıkmıştır.¹⁸⁰ Bu araştırma yargının genelini kapsamaktadır ve Anayasa Mahkemesi'ne duyulan

güvene dair açık bir bilgi içermemekle birlikte AYM'ye duyulan güvenin yargının genelinden çok farklı olmayacağı söylenebilir. Alman AYM'sine benzer bir güven oranının Türkiye'de de ortaya çıkması AYM'nin bu konuda çaba göstermesine bağlıdır. Kamoyunun güveninin artması, AYM kararlarını uygulamakla yükümlü kişi ve organların kararların icrasını güvence altına alınmasında önemli bir işlev üstlenebilecektir.

Bireysel başvuru usulünün başladığı 2012 yılında, AYM tarafından kamuoyuna yönelik bir bilgilendirme kampanyası yapılmıştı. Kampanya kapsamında 50.000 broşür basılarak, cezaevlerine, hukuk dergilerinin abonelerine, üniversite ve adliyelere dağıtılmıştı.¹⁸¹ Ancak bu çalışmanın devamında AYM kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik oldukça sınırlı düzeyde çalışma yürütmüştür. Son yıllarda AYM tarafından bireysel başvuru yapmak isteyen kişilere yönelik yapılan çalışmalar şunlardır:

- AYM resmi internet sitesinde **“İnsan Hakları Bilgi Bankası”** başlıklı bir bölümde AİHM'e yapılacak bireysel başvurularla ilgili bazı belgeler, Avrupa Konseyi tarafından yayınlanmış bazı kitap veya kitapçıkların Türkçe tercümeleri, bazı sunumlar yayınlanmıştır.¹⁸²

- AYM tarafından üç adet el kitabı yayınlanmış ve bu kitapların elektronik versiyonları ücretsiz olarak AYM'nin resmi internet sitesinden sunulmuştur.¹⁸³ Ayrıca **“Bireysel Başvuru Formu Kılavuzu”** ve **“66 Soruda Bireysel Başvuru”** adlı broşürler AYM internet sitesinde yayınlanmıştır.¹⁸⁴ Ancak bu çalışmalar büyük oranda başvuru usulüne ilişkindir ve maddi hukuk bakımından sadece bir yayın söz konusudur ve o yayın adil yargılanma hakkı ile sınırlı olarak kaleme alınmıştır.

- AYM bireysel başvuru kararlarına ilişkin her yıl **“Bireysel Başvuru Seçme Kararlar”** adında bir derleme yayınlamakta ve bu derlemelerin elektronik versiyonlarını resmi internet sitesi üzerinden kamuoyu ile paylaşmaktadır.¹⁸⁵

- AYM tarafından yürütülen **“Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi”** başlıklı bir proje kapsamında 21.05.2017 tarihine kadar üç kitap hazırlanmış ve elektronik versiyonları ücretsiz olarak proje internet sitesinden paylaşılmıştır.¹⁸⁶

- AYM internet sitesinde bireysel başvuruda bulunan ya da bulunmak isteyen kişilere yönelik olarak **“Önemli Hatırlatmalar”** başlığı altında beş adet duyuru yayınlanmıştır.¹⁸⁷

- 2016 yılında E-devlet kapısı üzerinden¹⁸⁸ AYM'ye yapılan bireysel başvuruların listesini ve durumlarına dair bilgi alınmasını sağlayan bir **“bireysel başvuru sorgulama”** hizmeti verilmeye başlanmıştır.¹⁸⁹ Ancak sunulan bilgiler bireysel başvuruların başvuru numaraları ve hangi aşamada olduklarına dairdir ve oldukça sınırlıdır.

- AYM 2016 yılından itibaren bir önceki yıla dair faaliyetlerine yer veren yıllık raporlar yayınlamaya başlamıştır. Halihazırda 2015 ve 2016 yıllarına dair iki yıllık rapor yayınlanmış durumdadır.¹⁹⁰

Yukarıda sayılan çalışmalar elbette önemli olmakla birlikte büyük oranda bireysel başvuru usulüne dair bilgi içermektedir. AYM tarafından kararların içeriğine dair hazırlanan az sayıda yayın, yıl içinde verilen önemli kararların bir dökümünden ibarettir. AİHM gibi hak bazında bilgi notlarının hazırlanması bu alandaki bilgi eksikliğinin giderilmesi bakımından olumlu sonuç doğurabilecektir.¹⁹¹

Avrupa Konseyi tarafından 2014 yılında yapılan araştırmada; AYM’de bir basın sözcülüğü kurulması, AYM kararlarının anlaşılabilir bir dille medya organlarında yer alabilmesi için basın sözcülüğü aracılığıyla içtihatların en geniş şekilde kamuoyuna ulaştırılması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁹² AYM, 2015 yılı içerisinde basınla olan ilişkilerine ayrı bir önem atfettiğini belirterek bir basın birimi oluşturmuştur. Basın birimi AYM’nin hem norm denetimine dair kararlarından hem de bireysel başvuru kararlarından önemli gördüklerinin Türkçe ve İngilizce olarak özetlerini hazırlamakta ve internet sitesinde yayınlamaktadır. Bu tür bir çalışmanın amacı, kamuoyunun sağlıklı ve doğru bir şekilde bilgilendirilmesi, kararların kamuoyu tarafından kolayca takibinin ve anlaşılabilirliğinin sağlanması ve Mahkemenin hesap verilebilirliğinin ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına, temel hak ve özgürlüklere ilişkin toplumsal bilincin artırılmasına katkıda bulunulması olarak ifade edilmiştir. AYM bu özetleri resmi internet sitesinde, **“Basın Duyuruları”** başlıklı bölümde yayınlamaktadır. AYM’nin bu duyuruları yüksek yargı organlarına yönelik haberleri takip eden basın mensuplarına e-posta aracılığıyla gönderilmekte ve AYM’nin resmi twitter hesabında duyurulmaktadır.¹⁹³ Ancak Basın Birimi 2016 yılı içerisinde bireysel başvurularla ilgili yalnızca 57 basın duyurusu yayınlamıştır.¹⁹⁴ Bu rakam AYM tarafından verilen kararlar ve Mahkeme’nin diğer faaliyetleri dikkate alındığında oldukça düşük gözükmetedir. Basın duyuruları uzman olmayan kamuoyu ve medya organlarının AYM kararlarının daha doğru algılanması bakımından da önem taşımaktadır. Bu şekilde bir adım ile AYM’nin **“yurttaş mahkemesi”** kimliği güçlenebilecek¹⁹⁵ ve kararların icrası açısından toplumsal bir talep yaratılmasının yolu açılacaktır.

AYM Basın Birimi’nin kuruluşu ile birlikte Mahkeme ile medya arasında kurumsal iletişim sağlandığı, basındaki haberlerin **“karar odaklı”** olmasında ve kararların sağlıklı biçimde kamuoyuna duyurul-

masında önemli mesafeler alındığı görüşündedir.¹⁹⁶ Bununla birlikte AYM kararlarının içeriği ve anlamına dair başta hukukçular olmak üzere kamuoyunda halen büyük oranda bilgi eksikliği devam etmektedir. Mahkemenin özellikle kabul edilebilirlik kararlarında ortaya koyduğu yeni içtihatlar kamuoyunun büyük kısmı tarafından halen bilinmemektedir. AYM tarafından kararlara dair oldukça az sayıda basın açıklaması yayınlanmakta ve bu nedenle Mahkeme içtihatlarından haberdar olan kişi sayısı oldukça düşük kalmaktadır. 21.05.2017 tarihi itibarıyla bireysel başvuru ile ilgili yayınlanan basın açıklaması sayısı yalnızca 10’dur.¹⁹⁷ Bu sayının artırılması ve makul sürede yargılanma hakkı dışındaki karar sayısının görece azlığı dikkate alınarak basın açıklaması sayısının artırılması gerekmektedir.

AYM, 2015 yılında kamuoyunu sağlıklı bilgilendirmek amacıyla bir mobil uygulama geliştirerek ücretsiz olarak kullanıma sunmuştur. Uygulama ile mahkemeye ve daha özel olarak kararların basın duyurularına ilişkin cep bilgilendirme mesajları gönderilebilmektedir.¹⁹⁸ Uygulama tüm işletim sistemlerinde kullanılabilir ve **“App Store”**, **“Google Play”** ve **“Windows Store”** sitelerinden ücretsiz olarak indirilebilmektedir. Bu uygulama 21.05.2017 tarihi itibarıyla **“Google Play Store”**dan 5.000-10.000 arası bir sayıda indirilmiş gözükmetedir.¹⁹⁹ Bu rakamlar Türkiye’deki cep telefonu ve internet kullanım oranlarına göre görece düşüktür ve AYM kararlarının hukukçuların büyük bir kısmı tarafından takip edilmediğini göstermektedir. Uygulamanın kullanımı basit olmakla birlikte AYM tarafından uygulama üzerinden paylaşılan basın açıklaması ya da karar sayısı oldukça azdır. Mahkemenin söz konusu uygulamanın kullanımının yaygınlaştırılması için adım atması ve bu olanağı daha etkili bir şekilde kullanması önerilmektedir.

AYM'nin 2014 yılı Nisan ayından bu yana resmi bir Twitter hesabı bulunmaktadır. ²⁰⁰ 21.05.2017 tarihi itibarıyla hesabın takipçi sayısı 135.000 civarındadır. ²⁰¹ Türkiye'de diğer yüksek mahkemelerin henüz bu şekilde bir sosyal medya hesabına sahip olmadığı düşünüldüğünde bu rakam bir yargı organı açısından küçümsenemeyecek bir rakamdır. Ancak AYM 2017 yılı içerisinde, 21.05.2017 tarihi itibarıyla yalnızca 12 tweet atmış görünmektedir. Takipçi sayısının yüksekliğine rağmen AYM tarafından kamuoyu ile paylaşılan bilgi ve belge sayısı oldukça düşüktür. Mahkemenin sosyal medya hesaplarını daha etkin bir şekilde kullanması ve bu kanal üzerinden kararlarını duyurması kararlara dair farkındalığın artırılmasına oldukça önemli katkı sunacaktır.

2. Yasama Organına Yönelik Öneriler

TBMM'nin AYM'nin bireysel başvuru kararlarının icrasına dair farklı biçimlerde rol üstlenmesi mümkündür. TBMM ilk olarak, ihlalin kaynağının bir yasal düzenlemenin kendisi olması durumunda ilgili yasal düzenlemeyi AYM kararları doğrultusunda değiştirmekle yükümlüdür. AYM'nin bireysel başvuru kararlarının objektif etkisi ancak; sorunun kanunun kendisinin değil yorumunun ihlale yol açtığı durumlarda yargı organlarının içtihat değişikliği; kanunun yorumunun değil bizatihi kendisinin ihlale yol açtığı durumlarda ise TBMM'nin AYM kararının gereğini yerine getirmesi ile ortaya çıkabilecektir.

AYM'nin verdiği bireysel başvuru kararlarının bazıları doğrudan kanuni düzenlemelerin kendisinden kaynaklanmaktadır. AYM tarafından verilen **“soyadı kararları”** olarak anılan üç karara ²⁰² rağmen Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinde bir değişikliğe gidilmemiştir. **Sevim Akat Eşki ve Gülsim Genç** Kararlarında ilk derece mahkemeleri yeniden yargılama sonucunda başvuru sahiplerinin evlenmeden önceki soyadlarını tek başına kullanmalarına olanak tanımış olsa da **Neşe Aslanbay Akbıyık** kararında yeniden yargılama yapılmasına

ve yerel mahkemenin AYM kararına uygun karar vermesine karşın Kartal Nüfus Müdürlüğü tarafından karar temyiz edilmiştir ve dava halen Yargıtay'da derdest durumdadır. ²⁰³ Yargıtay'ın konuyla ilgili içtihadını değiştirmiş olması da sorunun çözümünü sağlamamıştır. Evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanmak isteyen kadınların halihazırda dava açmak dışında başvurabilecekleri herhangi bir yol bulunmamaktadır. Yasama organının hareketsiz kalması ve mevzuat değişikliğine gitmemesi AYM'nin kararlarının etkisini zayıflatmaktadır. ²⁰⁴

Mevzuattan kaynaklı ihlallerin ortadan kaldırılması bakımından AYM'nin Alman hukukunda olduğu gibi yasama organına çağrı niteliğinde karar verebilmesi mümkündür. Mahkeme yukarıda belirtilen kararlarda, ilgili yasal düzenlemenin ihlale yol açtığını tespit etmiştir. Bu noktada kararın hüküm fıkrasında **“ihlalin ve sonuçlarının kaldırılması için kararın bir örneğinin TBMM Başkanlığı'na gönderilmesi”** biçiminde bir cümleye yer verilmesi ve kararın TBMM'ye gönderilmesi TBMM'nin konuya dikkatinin çekilmesi bakımından olumlu sonuç doğurabilecektir.

3. Yargı Organlarına Yönelik Öneriler

Avrupa Konseyi tarafından 2014 yılında yapılan bir araştırmada, ilk derece mahkemelerinde görev yapan hukuk mahkemesi hakimlerinin AYM kararlarının benzer davalar bakımından bağlayıcı olduğunu düşündüğünü, ceza mahkemesi hakimlerinin ise bir davanın kendine özgü özellikleri çerçevesinde bağlayıcı kabul edilmeyebileceğini düşündüğünü belirtmişlerdir. Danıştay üyeleri AYM kararlarını dikkate aldıklarını, Yargıtay üyeleri ise AYM'nin bireysel başvuru kararlarının genel bir etkiye sahip olacak şekilde bağlayıcılığına dair açık bir kanun hükmü olmaması nedeniyle AYM kararlarının inter partes nitelikte olduğunu belirtmişlerdir. ²⁰⁵ Araştırmada yüksek mahkemelerin başvuruya konu olan bir yargılama sürecinde halihazırda bir kesin hüküm söz konusu olduğu için,

eğer ihlal bir kanunun bizzat kendisinden kaynaklanıyorsa, ilgili yargılamada benimsedikleri yasaya uygun yorumda bir değişiklik yapma konusunda isteksiz oldukları belirtilmiştir.²⁰⁶ Bireysel başvuru usulünün etkili işlemesi tüm düzeylerdeki yargı organlarının AYM içtihadına uygun davranmaları durumunda mümkündür.²⁰⁷

Yüksek yargı organları AYM'ye bireysel başvuru usulünün AYM ile diğer yüksek mahkemeler arasında bir hiyerarşi ortaya çıkardığı görüşüyle rahatsızlıklarını dile getirmektedir.²⁰⁸ Anayasa'ya göre AYM ile diğer yüksek mahkemeler arasında herhangi bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Her yüksek mahkeme kendi görev alanında nihai karar verme yetkisine sahiptir. AYM de Anayasa ile koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddialarında nihai kararı verme yetkisine sahiptir. Bu durum mahkemeler arasında bir hiyerarşi olmadığını göstermektedir. Tam tersine bir işbirliğinden ya da iletişimsel bir ilişkiden söz edilmesi mümkündür.²⁰⁹ AYM de kanun yolu şikayeti olarak adlandırdığı davalarda, derece mahkemelerinin maddi olguların kanunlar çerçevesinde değerlendirilmesi görev ve yetkisine tek müdahale olanağı olarak kanunun yorumlanmasında **“açıkça keyfilik ve bariz takdir hatası”** yapılmış olması biçiminde bir ölçüt uygulayarak temel hak ve özgürlüklerin korunmasında işlevsel işbölümüne dayanmaktadır.²¹⁰

Yargıtay'da bir süre önce Yargıtay kararları ile AİHM kararlarının uyumlaştırılması amacıyla bir İnsan Hakları Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon AİHM kararları üzerine tartışma yürütmektedir ve bu çalışmanın sonucunda Yargıtay'ın AİHM kararlarına daha çok atıf yapmaya başladığı ifade edilmiştir.²¹¹ Araştırmada, ilk dört senede en az bir hakkın ihlaline karar verilmiş 1270 karardan 88 tanesinin Yargıtay'a gönderildiği görülmüştür. Bu kararların 79 tanesi uzun yargılama ile ilgilidir. Bu kararların 40 tanesinde tazminatlar ödenmekle

birlikte **(bir tanesinde ödenmediği ifade edilmiştir)** yargılamada herhangi bir hızlanmanın olmadığı ve AYM kararının yargılama süresi üzerinde bir etkisi olmadığı, beş tanesinde yargılamaların hızlandığı ve AYM kararının bunda olumlu bir etkisinin olduğu, dört tanesinde karara konu davaların sonuçlanma aşamasında olduğu için AYM kararının etkisinin ölçülemediği belirtilmiştir. Kararlardan 30'u konusunda henüz bir bilgi alınamamıştır.²¹²

Uzun yargılama kararları dışında kalan dokuz karardan bir tanesi hakkında bilgi alınamamış, üç tanesinde karar yerine getirilmiş, üç tanesinde gecikerek de olsa yerine getirilmiş, Van Bayram Otel ile ilgili iki karar ise henüz yerine getirilmemiştir. Halihazırda Yargıtay bakımından büyük oranda bir sorun yokmuş gibi gözükse de AİHM kararlarına benzer bir birimin AYM kararları için de kurulması ve etkin bir faaliyet yürütülmesi AYM kararlarının icrasının temini bakımından daha olumlu olacaktır.

Danıştay'da da Yargıtay'da olduğu gibi 2014 yılında bir İnsan Hakları Komisyonu kurulmuştur. Komisyon ayda iki kez toplanmakta ve AİHM ve AYM'nin emsal nitelikte görülen kararlarının analizini yapmaktadır. 2016 yılında Danıştay'ın AYM kararlarının icrasında tereddüt etmediği ve içselleştirdiği, kararların diğer davalarda da referans alındığı ve AYM kararlarının karar gerekçesini dikkate alarak yeniden karar bağladığı ifade edilmiştir. Aksi bir durumun Anayasa'nın varlığının tanınmaması anlamına geleceği vurgulanmıştır.²¹³ Araştırmaya konu olan ilk dört yıl içerisinde en az bir hakkın ihlaline karar verilmiş 1270 kararda Danıştay'a gönderilen karar sayısı 13 olarak görülmüştür ve bu kararların tümü makul sürede yargılanma hakkı ile ilgilidir. Bu kararların dördünde AYM kararının yargılamanın hızlanmasında etkisi olduğu belirtilmiş, üçünde yargılamanın hızlanmasında bir etkisi olmadığı söylenmiş, altısında başvurularda veya avukatlara ulaşılamadığı veya avukatların dava sürecine dair

bilgisi olmadığı için kararlarla ilgili bilgi alınamamıştır. Yeniden yargılama için Danıştay'a gönderilmiş veya yeniden yargılama sonrasında Danıştay denetiminden geçmiş karar sayısı ise 57 olarak görülmektedir. Bu kararlardan 31'inde Danıştay tarafından AYM kararının icra edildiği, 10'unda ise yargılamanın halen derdest olduğu görülmektedir. 16 kararla ilgili olarak çeşitli nedenlerle bilgi almak mümkün olamamıştır. Danıştay tarafından icra edilen 31 kararın hepsinde AYM kararına uygun davranıldığı ifade edilmiştir.

AYM tarafından verilen kararlar da AYM önüne gelebilmekte ve bir hak ihlaline yol açılıp açılmadığı incelemeye konu olabilmektedir. AYM tarafından 2016 yılı Nisan ayında verilen bilgiye göre, 2016 yılı Mart ayına kadar AYM tarafından AYM denetiminden geçmiş 97 dava ile ilgili karar verilmiştir. Bu kararlardan 44'ünde ihlal tespit edilmiş, bu dosyaların 22'sinde yeniden yargılanmaya, 22'sinde tazminata hükmedilmiştir. Tazminata hükmedilen 20 kararın dava açıldığı tarih itibarıyla davada ıslah imkanı olmadığından ret edilen tazminat miktarı göz önüne alınarak idare lehine hükmedilen vekalet ücretinden dolayı mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmesine ilişkin olduğu söylenmektedir.²¹⁴

Yukarıda Danıştay ve Yargıtay açısından ifade edildiği gibi, AYM tarafından da AYM kararlarının takip edildiği ve AYM ile ilgili olanların titizlikle incelendiği ifade edilmiştir. AYM kararlarının gerekçelerinin sadece ilgili karar bakımından değil derdest olan diğer davalar açısından da dikkate alındığı belirtilmiş, böylelikle AYM kararlarının erga omnes etkiye sahip olduğu zımni olarak kabul edilmiştir. AYM, **“Uzman Mahkemeler tarafından yapılan uygulamaların Anayasada güvence altına alınan temel bir hak ve özgürlük ile ilişkilendirilmesi esnasında hassas davranılması, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun ikincil olma niteliğini öne çıkarabileceği gibi uzman mahkemelerin takdir yetkilerini de daraltmamış**

olacaktır.” ifadesi ile AYM ile diğer yüksek mahkemeler arasındaki ilişkiye bakış açısını yansıtmıştır.²¹⁵

Avrupa Konseyi tarafından 2014 yılında yapılan araştırma sonucunda, AYM'nin karar gerekçeleri ve doğrudan diyaloglar yoluyla AYM kararlarının benzer davalardaki bağlayıcılığının yanı sıra yüksek mahkemelerin AYM'nin diğer yüksek mahkemelerden önde gelen ve bu mahkemelerin kararlarını denetleyen bir üst temyiz mahkemesi olduğu kanaatine varılmasının önlenmesi ve bu noktada yargı organları arasında işbirliğine yönelik istişare toplantıları ve eğitimler tavsiye edilmiştir.²¹⁶

AYM tarafından **“Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi”** başlıklı bir proje yürütülmektedir.²¹⁷ Proje kapsamında 21.05.2017 tarihine kadar **“Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı”** ve **“Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Öne Çıkan Sorunlar”** başlıklı iki tane yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Yuvarlak masa toplantıları ile yararlanıcı kurumların üyelerinin yargıdaki sorunlu konuları birbirleri, akademisyenler ve diğer Avrupa ülkelerindeki meslektaşlarıyla bilgi ve deneyim paylaşımı yoluyla tartışabilmesi hedeflenmiştir.²¹⁸ Yine Danıştay ile birlikte **“Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin Kararlar”** ve Yargıtay ile birlikte **“Bireysel Başvuruda Ceza Yargılamasına İlişkin Kararlar”** başlıklı iki içtihat forumu düzenlenmiştir. İchtihat forumları, belirli hukuk alanlarında her mahkemenin önemli içtihatlarını sunmak ve tartışmak, Türkiye'deki yüksek mahkeme mensupları ile Avrupa mahkemelerini bir araya getirmek amacıyla düzenlenmiştir. Proje süresince yılda bir forum düzenlenmesi hedeflenmiştir. Bu forumlar ile yüksek mahkeme kararlarının AYM, AİHM ve diğer Avrupa mahkemelerinin kararlarıyla uyumlu hale getirilmek istenmiştir.²¹⁹ Ayrıca eğitim programları ve materyallerinin geliştirilmesi için yararlanıcı kurum temsilcileri ile belirli alanlardaki uzmanları bir araya getiren iki adet çalışma grubu toplantısı

yapılmıştır.²²⁰ Bu tür çalışmaların artarak devam etmesi ve yüksek yargı organları arasında işbirliğinin geliştirilmesi kararların icrasının güvence altına alınması bakımından büyük önem taşımaktadır.

C- Anayasa Mahkemesinin Kararlarının İcrasının İzlenmesine Dair Öneriler

1. Anayasa Mahkemesi'nin Kurumsal Yapısına Yönelik Öneriler

Avrupa Konseyi tarafından 2014 yılında yapılan araştırmada AYM kararlarının uygulanmasının izlenmesine yönelik resmi bir mekanizmanın yokluğuna işaret edilmiştir. 2014 yılında AYM üyeleri ile yapılan görüşmelerde genel olarak AYM kararlarına uyma ve saygı duyma yönünde bir eğilim olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de yargılama sürelerinin uzunluğundan hareketle AYM kararlarının gereği gibi yerine getirilip getirilmediğinin yakından takip edilmesi gerektiği belirtilmiştir.²²¹

AYM bünyesinde kararların icrasını izlemekle yükümlü birim Genel Sekreterlik’tir. Halihazırda AYM Genel Sekreterliği bireysel başvuru kararları bakımından iki personel ile ve ağırlıklı olarak tazminat kararlarının yerine getirilip getirilmediği ile sınırlı bir izleme faaliyeti yürütmektedir.²²² Her ne kadar 2015 yılında kararların icrasına dair yapısal ve sistematik bir sorunun ortaya çıkmadığı, tazminatların ve yargılama giderlerinin Hazine tarafından zamanında ve eksiksiz ödendiği ve kararlardan doğan diğer yükümlülüklerin muhatap kurumlarca yerine getirildiği belirtilmiş olsa da,²²³ yukarıda görüldüğü üzere kararların icrasında birçok sorun söz konusudur. Yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı ile ilgili etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlali ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali ile ilgili kararların icrasında yapısal sorunlar söz konusudur.

Kararların icrasına dair ortaya çıkan sorunlarda AYM tarafından bazı adımlar atılması mümkündür. Atılacak adımlar için hukuki dayanak yaratılmasının da önü açık gözükmetedir. Öncelikle AYM Kanunu’nun 29. maddesi Mahkeme’nin hizmet birimlerini saymaktadır ve ikinci fıkraya göre **“İhtiyaç halinde Başkanın önerisi, Genel Kurulun kararı ile yeni birimler oluşturulabilir.”** Ayrıca üçüncü fıkraya göre de **“Hizmet birimlerinin görev ve sorumlulukları yönetmelikte gösterilir.”** Dolayısıyla AYM’nin TBMM’nin herhangi bir işlemi gerekmezsin idari nitelikli kararlarla izlemeye dair Genel Sekreterliğe bağlı olarak yeni bir idari birim kurması mümkün gözükmetedir.

Ayrıca içtüzükte de değişiklik yapılması gerektiğinde değişikliğin önü yine açıktır. Anayasa’nın 149/5 maddesine göre **“Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir.”** AYM Kanunu’nun 5/1-a maddesi **“Mahkemenin iç düzeni, işleyişi, teşkilatı, çalışma usulleri, tutulacak defter ve kayıtlar, elektronik ortam da dahil evrak akış düzeni, arşivlenmesi, Mahkeme kütüphanesi, Genel Sekreterlik ile idari teşkilatı, idari personelin görev ve sorumlulukları...”** ve 5/1-c maddesi de **“Mahkemenin çalışma, yargılama usul ve esasları, müzakere ve duruşmaların yönetimi ve kayda alınması, Genel Kurulca kabul edilecek içtüzükle düzenlenir...”** ifadeleri ile içtüzükle düzenlenebilecek hususları daha ayrıntılı şekilde belirtmiştir.

Buradan hareketle AYM’nin bünyesinde kararların izlenmesine dair düzenleyici bir işlem tesis ederek Genel Sekreterliğe bağlı bir izleme biriminin kurulması, bu birimde daha fazla sayıda personel istihdam edilmesi, Genel Sekreter Yardımcılarından birisinin yalnızca kararların takibi ile ilgilenmesi,

birimin Mahkeme tarafından verilen her ihlal kararı sonrası bir form düzenleyerek kararın icrasını izlemesi önerilmektedir. Bu noktada AİHM kararlarının izlenme sürecine benzer bir biçimde kararın muhatabından bir eylem planı düzenlemesi istenebilir.²²⁴ Bu birim kararların icrasında yaşanan sorunları tespit ederek sınıflandırabilecek ve sorunların çözümüne dair öneri geliştirebilecektir. Geliştirilen önerilerin AİHM'nin AİHS'nin 46. maddesine dair kararlarında olduğu gibi kararın muhatabına yönelik genel tedbir önerilerine dönüştürülmesi yine mümkündür. Birim geliştirdiği önerileri mutlaka ilgili kurumlarla paylaşmalıdır. AYM'nin kararların icrasına dair mevcut sorunların düzenli aralıklarla kamuoyu ile paylaşması icraya ilişkin sorunlarda kamuoyu desteğinin alınması bakımından olumlu gözükmemektedir.

2. Yasama Organına Yönelik Öneriler

AYM tarafından verilen kararların muhataplarından birisi olan TBMM bünyesinde kurulu ihtisas komisyonlarından birisi ise İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'dur.²²⁵ Komisyon kurulurken yasama çalışmalarından çok yürütmenin denetlenmesine odaklanılmıştır ve Kanun'da üçüncü kişilere yönelik olarak da hükümler öngörülmüştür. Kanun'un 4. maddesine göre Komisyon'un görevleri arasında, **"Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla Anayasa ve diğer ulusal mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek", "TBMM Başkanlığınca havale edilen kanun tasarı ve teklifleriyle, kanun hükmünde kararnameleri görüşmek", "Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası anlaşmalara, Anayasa ve kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler, çözümler önermek", "insan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili**

mercilere iletme" ve **"her yıl yapılan çalışmaları, elde edilen sonuçları, yurt içi ve dışında insan haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak"** da yer almıştır.

Komisyon, bakanlıklardan, genel ve katma bütçeli dairelerden, mahalli idarelerden, muhtarlıklardan, üniversitelerden ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi isteme ve buralarda inceleme yapma, ilgililerini çağırıp bilgi alma, gerekli gördüğünde uygun bulacağı uzmanların bilgilerine başvurabilme ve Ankara dışında da çalışabilme yetkisine sahiptir. Komisyon hem yasama hem denetleme görevi yürütmektedir. Yasama görevi kapsamında yasa tasarılarını ve tekliflerini görüşebilmektedir. Komisyon'un esas işlevi denetimdir ve çalışmaları buna yoğunlaşmaktadır. Komisyon bireysel başvurular yoluyla idarenin veya gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerinin işlem, eylem, tutum ve davranışlarından kaynaklanan insan hakları ihlallerini inceleyebilmektedir.²²⁶ Komisyon kendisine yapılan başvuruları inceledikten sonra konu ile ilgili bir karar alarak veya rapor hazırlayarak kamuoyu ile paylaşmaktadır.

Komisyonun denetim işlevi ve görevleri arasında yer alan **"Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası anlaşmalara, Anayasa ve kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler, çözümler önermek"** ifadesi birlikte dikkate alındığında, AYM kararlarının icrasına dair de çalışma yapılabileceği görülmektedir. Elbette Komisyon'un çoğunluk üye sayısını iktidar partisi veya partilerine mensup milletvekilleri oluşturmaktadır ve bu nedenle bağımsız bir organ olmaktan çok siyasi bir organ niteliğindedir. Bununla birlikte hem yasama organı tarafından dikkate alınmayan kararlar açısından inisiyatif üstlenmesi hem de genel olarak konuya dair aktif bir izleme süreci gerçekleştirmesi mümkündür.

3. Diğer Resmi Kurumlara Yönelik Öneriler

Hakimler ve Savcılar Kurulu

AYM kararlarının icrasında rol üstlenebilecek resmi kurumların başında Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) gelmektedir. HSK, Türkiye Adalet Akademisi ile birlikte hakim ve savcılarının mesleki eğitim faaliyetlerini yürütmektedir. HSK'nın ve Türkiye Adalet Akademisi'nin meslek içi eğitimlerde AYM kararlarına daha fazla yer vermesi AYM kararlarının icrası bakımından oldukça önemlidir.

Anayasa'nın 159. maddesine göre HSK'nın görevleri arasında hakim ve savcılarının disiplin işlemleri ve **“Hakim ve savcılarının görevlerini; kanun ve diğer mevzuata (hakimler için idarî nitelikteki genelgelemlere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme”** de yer almaktadır. Bu denetim görevi HSK bünyesinde kurulan Teftiş Kurulu tarafından yerine getirilmektedir.

Hakim ve savcılara yönelik değerlendirmelerde çeşitli performans ölçütleri uygulanmaktadır ve bu ölçütler arasında AYM içtihatları doğrultusunda karar verilmesine dair bir ölçüt bulunmamaktadır.

²²⁷ Hakim ve savcılarının AYM kararlarına uygun davranılmasını temin için hakim ve savcılarının performans ölçütlerine AYM kararlarına uyumun da eklenmesi olumlu olacaktır. Yakın zamanda bu yönde bir çalışma yapıldığı ve HSK Teftiş Kurulu'nun kullandığı teftiş formunda bu tür bir bölümün yer alacağı bilgisi alınmıştır. ²²⁸ Elbette bu tür bir performans ölçütünün yargı bağımsızlığı ile çelişmeyecek bir biçimde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Uygulamada AYM tarafından verilen tazminat kararları sonrasında AYM tarafından Maliye Bakanlığı'na bir yazı yazılmaktadır. Maliye Bakanlığı da AYM'ye sunduğu cevabi yazıda tazminatın ödenip ödenmediğine dair bilgi vermekte ve bu

yazının bir örneğini de HSK'nın bilgisine sunmaktadır. HSK'nın bu konuda herhangi bir işlem yapıp yapmadığı açık olmamakla birlikte en azından bir kararda yargılamayı yürüten hakim hakkında HSK tarafından soruşturma açıldığı bilgisi verilmiştir. ²²⁹ HSK tarafından yapılacak denetimin yalnızca tazminat kararları ile ilgili değil yeniden yargılama ve ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için gönderme kararlarını da kapsayacak biçimde uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Kamu Denetçiliği Kurumu

İdarenin denetimi idari hiyerarşi içerisinde vesayet yoluyla bizzat idari makamlarca denetim, yargı organlarıncı gerçekleştirilen denetim ve siyasi denetim şeklinde gerçekleşebilmektedir. Kamu denetçiliği (ombudsmanlık) ise bu yolların dışında yeni bir denetim türüdür ve diğer denetim yollarının ortaya çıkardığı bazı güçlüklerin aşılması anlamında önemli işlevler üstlenebilmektedir. Parlamenter sistemde yasama ve yürütme organının günümüzde neredeyse tamamen içiçe geçtiği düşünüldüğünde idarenin siyasi denetiminin etkili biçimde işlemediği görülmektedir. İdarenin kendisini denetlemesi ise, başka bir deyişle iç denetim ise idarenin hiyerarşik yapısı nedeniyle yine etkili kabul edilmesi mümkün olmayan bir denetim biçimidir.

İdarenin denetiminde en önemli güç yargı organları tarafından gerçekleştirilecek denetimdir. Ancak yargısal usuller büyük ölçüde ağır işlemektedir ve sıkı usul kurallarına tabidir. Ayrıca yargısal usullerde ancak hukukilik denetimi yapılabilir; bunun aksine kamu denetçileri yerindelik denetimi de yapabilmektedir. Kamu denetçileri yargısal usuller yanında çeşitli işlevler üstlenerek yargı organlarının iş yükünün azaltılmasına da yardımcı olmaktadır. İdarenin hukuka uygunluğunun denetleme görevinin asli olarak yargı organlarında bulunmaktadır ve kamu denetçisi bu denetime katkı sunmaktadır.

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu 2012 yılında kabul edilmiştir.²³⁰ Ancak Anayasa'nın 74. maddesi ve Kanun ile getirilen düzenlemeler Kamu Denetçiliği Kurumu'nun başta Paris İlkeleri olmak üzere uluslararası standartları karşılamaktan uzaktır. Kanun'un 3. maddesinin birinci fıkrasının e bendinde ise idare **“merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarını, mahallî idareleri, mahallî idarelerin bağlı idarelerini, mahallî idare birliklerini, döner sermayeli kuruluşları, kanunlarla kurulan fonları, kamu tüzel kişiliğini haiz kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüslerini, sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait kuruluşlar ile bunlara bağlı ortaklıklar ve müesseseleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını, kamu hizmeti yürüten özel hukuk tüzel kişileri”** olarak tanımlanmıştır.

Kamu Denetçiliği Kurumu, Kanun'un 5. maddesine göre **“idarenin işleyişi ile ilgili şikayet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir.”** Bu noktada bazı işlem ve eylemler Kurum'un görev alanı dışında bırakılmıştır. Bunlar Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararlar ve emirler, yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askeri nitelikteki faaliyetleridir. Kanun'a göre 3. maddede sayılan kurum veya kuruluşların bir AYM kararını yerine getirmemesi halinde bu durumla ilgili olarak Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından bir denetim gerçekleştirilmesi mümkündür. Kurum açısından yasaklanan, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlardır. Burada idare tarafından kararın icra edilip edilmediği denetleneyeceği için Kurum bakımından bir yetki sorunu da bulunmamaktadır.

Kurum her yıl faaliyetleri ve önerileri ile ilgili bir rapor hazırlayıp TBMM Dilekçe Komisyonu ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Komisyon'a sunmaktadır. Komisyon, bu raporu kendi kanaat ve görüşlerini de içerecek şekilde özetleyerek Genel Kurul'a sunulmak üzere TBMM Başkanlığına gönderir ve Başkanlık raporu Genel Kurul'a sunar. Kurum'un yıllık olarak hazırladığı bu rapor Resmi Gazete'de yayımlanır.²³¹ Kurum'un yıllık rapor haricinde de rapor hazırlaması ve uygun gördüğü takdirde her zaman kamuoyu ile paylaşması mümkündür.²³²

Kamu Denetçiliği Kurumu, Kanun'un 1. maddesine göre yapacağı inceleme ve araştırmalar sonucunda idareye yalnızca öneride bulunabilecektir. Şüphesiz ombudsmanlar genellikle bağlayıcı karar alamamaktadır; ancak burada kararların yalnızca öneri niteliğinde olduğu vurgulanarak tamamen yaptırımsız bir karar süreci ortaya konulmuştur. Bununla birlikte gerek Kurum'a bireysel başvuru yoluyla gerekse Kurum'un yapacağı re'sen araştırma ile AYM'nin bireysel başvuru kararlarının idare tarafından icrasının takip edilmesi mümkündür. Bireysel kararlar veya TBMM'ye sunmak üzere hazırlanacak yıllık raporlarda bu hususa da yer verilerek kamuoyunun ve ilgili kurum veya kuruluşun dikkatinin çekilmesinin AYM kararlarının icrası sürecini güçlendireceği düşünülmektedir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

TİHEK 6701 sayılı Kanun ile 2016 yılında kurulmuştur.²³³ Kanun'un 1. maddesinde kanun amacı olarak diğer amaçlar yanında **“insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi”** amacına da yer verilmiştir. Kanun'un 9. maddesine göre Kurum'un görevleri arasında **“insan haklarının korunmasına, geliştirilmesine... ve ihlallerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak”, “insan hakları... konularında kitle iletişim araçlarını da kullanarak bilgilendirme ve eğitim yoluyla kamuoyunda duyarlılığı**

geliştirmek”, “Cumhurbaşkanlığına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Başbakanlığa sunulmak üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi... alanlarında yıllık raporlar hazırlamak”, “Kamuoyunu bilgilendirmek, düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak”, “İnsan haklarının korunması ve ayrımcılıkla mücadele kapsamında faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve üniversitelerle işbirliği yapmak” da sayılmıştır. Aynı maddenin son fıkrasında ise **“Kurum, görev ve yetkilerine ilişkin olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunu ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunu yılda en az bir defa bilgilendirir.”** ifadesine yer verilmiştir.

TİHEK Kanunu’nun 11. maddesinde Kurum bünyesinde kurulacak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu’nun görev ve yetkileri düzenlenmiştir ve bunlar arasında **“İnsan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin yargı kararlarının uygulanmasına ilişkin sorunları izlemek ve değerlendirmek”** de yer almaktadır. Belirtilen düzenlemeler ışığında özerk ve kamu tüzel kişiliğini haiz bir kurum olarak TİHEK’in **“ihlallerin giderilmesine yönelik çalışma yapma”** ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu’nun **“insan hakları ihlallerine ilişkin yargı kararlarının uygulanmasına ilişkin sorunları izleme ve değerlendirme”** görevleri AYM kararlarının icrasına yönelik bir izleme faaliyetinin gerçekleştirilebileceği anlamına gelmektedir. Kurum ve Kurul’un, bu tür bir çalışma sonunda bağlayıcı karar vermemekle birlikte hazırlayacakları raporları ilgili kurum ve makamlarla ve nihayetinde kamuoyu ile paylaşması AYM kararlarının icrasında yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalara olumlu katkı sunabilecektir.

4. Sivil Toplum Örgütlerine ve Meslek Örgütlerine Yönelik Öneriler

Avrupa Konseyi tarafından 2014 yılında yürütülen bir araştırmada, bireysel başvuru usulünün henüz ilk yılının sonunda avukatlar ve STÖ temsilcileri arasında AYM’ye bireysel başvurunun insan hakları ihlallerine karşı etkili bir çözüm yolu olmadığı ve AİHM’ye erişim engeli teşkil ettiği şeklinde yaygın bir algı olduğu ve AİHM’ye başvuru sürecini geciktirici bir araç olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu noktada bireysel başvuru usulünün henüz yeni uygulanmaya başlanmasından hareketle bu kanunun önyargılı olabileceği de belirtilmiştir.²³⁴ Bu araştırma başvuru veya avukatlarının bu tür bir algıya sahip olup olmadığının tespitine yönelik yapılmamış olsa da, yapılan görüşmelerde avukatlarca buna benzer bir kanunun halen dile getirildiği görülmüştür. Bu tür bir algının ortadan kalkması AYM kararlarının hem somut karar bakımından icra edilmesi hem de benzer durumlarda uygulanması ile mümkündür.

Sivil toplumun kararların hem karar düzeyinde hem de benzer vakalarda uygulanmasını aktif bir şekilde izlemesi büyük önem taşımaktadır. AYM kararlarının, kararların muhatabı olan yasama, yürütme ve yargı organları açısından dikkate alınması ve icrası için kamuoyunun bu yönde taleplerinin ilgili muhataplara iletilmesi gerekmektedir. Öncelikle kamuoyunun bu sorunun varlığı noktasında farkındalığa sahip olması büyük önem taşımaktadır. Uygulamada gerek Türkiye Barolar Birliği ve barolar gibi meslek örgütlerinin gerekse STÖ’lerin herhangi bir izleme çalışması bulunmamaktadır.²³⁵ Bu noktada meslek örgütlerinin ve STÖ’lerin önemli katkısı olacaktır. Sivil toplumun hem kararları ve icrasını izlemesi hem de bu alanda ortaya çıkan sorunlar bakımından kamuoyunu aydınlatıcı çalışmalar yürütmesinin kararların icrasına olumlu katkıları olabilecektir.

¹ Bkz, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, Anayasa Mahkemesi Resmi İnternet Sitesi, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/kararlar/kbb.html> (erişim: 21.05.2017)

² Ece Göztepe, "Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 93.

³ Ö. Artun Ünsal, Siyaset ve Anayasa Mahkemesi (Siyasal Sistem Teorisi Açısından Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980.

⁴ Bkz, 03.04.2011 tarihli ve 27894 sayılı Resmi Gazete.

⁵ Bkz, 12.07.2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmi Gazete.

⁶ AYM tarafından ihlal tespiti ile yetinilen ya da herhangi bir şekilde yeniden yargılama, tazminat veya ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için bir kuruma gönderme kararı verilmeyen kararları içermektedir.

⁷ 143 kararın 91'inde sadece tazminata hükmedilmiştir. Yine 143 kararın 76'sında sadece makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair karar verilmiştir ve bu kararların 61'inde ise sadece tazminat kararı verilmiştir. Tazminat kararlarının icrasında neredeyse hiç sorun yaşanmaması nedeniyle bu kararların büyük kısmının icrasında sorun yaşanmadığı sonucuna ulaşılabilir.

⁸ Bunların 56'sında sadece makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair karar verilmiştir ve bu kararların 32'sinde ise sadece tazminat kararı verilmiştir. Tazminat kararlarının icrasında neredeyse hiç sorun yaşanmaması nedeniyle bu kararların büyük kısmının icrasında sorun yaşanmadığı sonucuna ulaşılabilir.

⁹ Bu başvuruların beşinde avukatlar tutuklu olduğu için, ikisinde avukat mesleği bıraktığı için, ikisinde avukat meslekten atıldığı için, yedisinde avukatlar vefat ettiği için, dokuzunda avukatlar bilgi vermek istemediği için, ikisinde avukatlar hakkında ceza soruşturması nedeniyle firar durumunda oldukları için, üçünde aynı isimde çok sayıda avukat bulunduğu için, birinde hakim olarak göreve başladığı için ve 57'sinde avukatların iletişim bilgilerine erişilemediği veya iletişim bilgilerine ulaşılacakla birlikte avukatlarla görüşülemediği için bilgi edinilememiştir.

¹⁰ Avukatla yapılan başvurulardan kararın icrasına dair bilgi alınabilecek karar sayısı 937 olmuştur. Ancak karar karar bizzat başvuru tarafından yapılmasına rağmen kararların icrasına dair bilgiye erişilebilmiştir. Bu nedenle bilgi alınabilen toplam karar sayısı 944 olmuştur.

¹¹ Bkz, Ayşe Öztürk Kararı, B. No. 2013/6670, 10.06.2015.

¹² Ulrich Maidowski, "Anayasa Şikâyetlerine İlişkin Kararların İnfazı", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 44.

¹³ Göztepe, s. 97.

¹⁴ age, s. 96.

¹⁵ age, s. 96. Göztepe'ye göre Ayhan Döner, ("Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gereçeklerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II. (Anayasa Hukuku), Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 221), Yusuf Şevki Hakemzade ("Anayasa Mahkemesi Karar Gereçeklerinin Bağlayıcılığı Sorunu", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II. (Anayasa Hukuku), Yetkin Yay., Ankara, 2008, s. 365 vd.), Yaşar Tunç ("Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı Konusuna Farklı Bakış", Terazi Hukuk Dergisi, Sayı: 47, s. 29 vd.), Kemal Gözler (Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 18. Baskı, Ekin Yay., Bursa, 2015, s. 437) ve Ergun Özbudun (Türk Anayasa Hukuku, 15. Baskı, Yetkin Yay., Ankara, 2014, s. 453) sadece hüküm fıkrasının bağlayıcılığını kabul etmektedir. Turan Yıldırım ("Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", Amme İdaresi Dergisi, Sayı 4, C. 26, Ankara, 1993, s. 69 vd.), Bülent Tanör/NecmiYüzbaşıoğlu (1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 14. Baskı, Beta Yay., 2015, s. 548) Fazıl Sağlam ("Anayasa Yargısının Bazı Sorunları", Bülent Tanör Armağanı, Legal Yay., İstanbul, 2004, s. 524 vd) kararların gerekçelerinin de hüküm fıkrası gibi bağlayıcı olduğu görüşündedir.

¹⁶ Christos Giakoumopoulos, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı ve Anayasa Mahkemelerinin Rolü", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 35.

¹⁷ Göztepe, s. 102.

¹⁸ Bkz, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun/Tasarısı ile Anayasa Komisyonu Raporu, (1/993), <https://www.tbmm.gov.tr/sira-sayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (erişim tarihi: 21.05.2017).

¹⁹ Bkz, Halime Sare Aysal Kararı, B. No. 2013/1789, 11.11.2015.

²⁰ Bkz, Yargıtay 2. HD, 2016/19754 E., 2016/16369 K., 22.12.2016.

²¹ Bkz, Nurcan Yolcu Kararı (B. No. 2013/9880, 11.11.2015) ile ilgili Isparta 2. Asliye Hukuk Mahkemesi, 2016/32 E., 2016/343 K., 16.11.2016.

²² Bkz, Sevim Akat Eşki Kararı, B. No. 2013/2187, 19.12.2013; Gülsim Genç Kararı, B. No. 2013/4439, 06.03.2014; Neşe Aslanbay Akbiyık Kararı, B. No. 2014/5836, 16.04.2015.

²³ Bkz, HUDOCEXEC, <http://hudoc.exec.coe.int/eng> (erişim tarihi: 21.05.2017)

²⁴ Bkz, <https://rm.coe.int/16805a997c> (erişim tarihi: 21.05.2017)

²⁵ Ö. Bkz, Cumhuriyetçi Eğitim Ve Kültür Merkezi Vakfı v. Turkey (Just Satisfaction), Appl. No. 32093/10, 20.06.2017; Aydoğdu v. Turkey, Appl. No. 40448/06, 30.08.2016; Süleyman Çelebi and Others v. Turkey, Appl. No. 37273/10 38958/10 38963/10 38968/10 38973/10 38980/10 38991/10 38997/10 39004/10 39030/10 39032/10 39034/10 39037/10 39038/10 39042/10 39049/10 39052/10 40502/10; 24.05.2016;

²⁶ Bkz, Country Factsheet: Turkey, <https://rm.coe.int/1680709767> (erişim:21.05.2017)

²⁷ Göztepe, s. 111. Göztepe, bu usulden 1991'den itibaren neden vazgeçildiği konusunda literatürde bir açıklama bulunmadığını belirtmektedir. Bkz, s. 111, dipnot 53.

²⁸ Ulrich Maidowski, "Anayasa Şikâyetlerine İlişkin Kararların İnfazı", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 43.

²⁹ age, s. 45.

³⁰ age, s. 46.

³¹ Venice Commission, Opinion on the Law of 16 October 2015 Amending the Organic Law No. 2/1979 on the Constitutional Court, CDL-AD(2017)003, s. 9, para 38, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)003-e) (erişim:21.05.2017)

³² age, s. 6, para 20.

³³ Violeta Ruiz Almendral, "Bireysel Başvurularda İlişkin Kararların İnfazı: İspanya Tecrübesi", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 75.

³⁴ age, s. 67.

³⁵ age, s. 67.

³⁶ age, s. 68.

³⁷ age, s. 65.

³⁸ Joaquin Urias, Damaging the Legitimacy of the Spanish Constitutional Court, <http://verfassungsblog.de/damaging-the-legitimacy-of-the-spanish-constitutional-court/> (erişim:21.05.2017)

³⁹ age.

⁴⁰ Bkz, 13.11. 1983 tarihli ve 18220 sayılı Resmi Gazete.

⁴¹ AYM Genel Sekreterliği tarafından bilgi edinme hakkı kanunu kapsamında yapılan başvuruya 18.12.2015 tarihinde e-posta ile gönderilen yanıt.

⁴² AYM Genel Sekreteri Selim Erdem ile 09.05.2018 tarihli görüşme.

⁴³ Şu kararlarda AİHM'ye başvurulduğu veya yakın zamanda başvurulacağı bilgisi verilmiştir: İsak Tepe Kararı, B. No. 2014/4038, 16.06.2016; Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Kararı, B. No. 2013/711, 03.04.2014; Mehmet Kaya ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/6979, 20.05.2015; Mehmet Bolat ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/5974, 10.03.2016; Mustafa Avcioğlu Kararı, B. No. 2013/6831, 31.03.2016 açısından ise AİHM'ye başvuru yapılmıştır.

⁴⁴ Şu kararlarda yeniden AYM'ye başvurulduğu veya yakın zamanda başvurulacağı bilgisi verilmiştir: Selahattin Akyıl Kararı, B. No. 2012/1198, 07.11.2013; Rahil Dink ve Diğerleri Kararı, B. No. 2012/848, 17.07.2014; Adalet Mehtap Buluryer Kararı, B. No. 2013/5447, 16.10.2014; Mehmet Kaya ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/6979, 20.05.2015; Abdülkerim Babir ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/2550, 10.12.2014; Rıda Boudraa Kararı, B. No. 2013/9673, 21.01.2015; Taylan Özgür Tor Kararı, B. No. 2013/2454, 12.03.2015; Halil Kaya ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/7318, 10.06.2015; Hayri Ülker Kararı, B. No. 2013/4733, 22.06.2015; Sıdık Kıran ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/7774, 20.04.2016.

⁴⁵ Bahadır Kılınc, "Bireysel Başvuruda Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yerine Getirilmesi", Haşim Kılıç'a Armağan, Ed. Ali Rıza Çoban; Serdar Gülenler; Musa Sağlam; Hüseyin Ekinci, Cilt II, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2015, s. 1570.

⁴⁶ AYM Genel Sekreteri Selim Erdem ile 09.05.2018 tarihli görüşme.

⁴⁷ Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 76. maddesinin 1/a fıkrasına göre bireysel başvuru usulü 23.09.2012 tarihinde başlaması öngörülmüştür.

⁴⁸ Anayasa Mahkemesi Resmi İnternet Sitesi, 23 Eylül 2012-31 Aralık 2016 Tarihleri Arası Bireysel Başvuru İstatistikleri, <http://anayasa.gov.tr/icsayfalar/istatistikler/bireysel-istatistik.html> (erişim:18.05.2017)

⁴⁹ Ö. "Başvurucunun Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan makul sürede yargılanma hakkının İHLAL EDİLMEDİĞİNE," (Murat Öztürk Kararı, B. No. 2014/2454, 04.11.2014, Hüküm B)

⁵⁰ Şebnem Nebioğlu Öner, “İkincillik İlkesi Bağlamında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Organları ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında İhlal ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılma Usulleri”, Haşim Kılıç’a Armağan, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2015, s. 1679.

⁵¹ Bkz, Ayşe Öztürk Kararı, B. No. 2013/6670, 10.06.2015, para 116-117.

⁵² 27.12.2016 tarihli ve 29931 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 78 Seri No’lu Harçlar Kanunu Genel Tebliği ekinde yer alan (1) sayılı Tarife ile düzenlenmiştir. Bkz, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161227-13-1.pdf> (erişim:21.05.2017)

⁵³ Ö. bkz, “Başvurucu tarafından yapılan ve dosyadaki belgeler uyarınca tespit edilen 198,35 TL harç ve 1.500,00 TL vekâlet ücretinden oluşan toplam 1.698,35 TL yargılama giderinin başvurucaya ödenmesine karar verilmesi gerekir.” B. E. Kararı, B. No. 2012/625, 09.01.2014, para 50.

⁵⁴ Ö. bkz, “Başvurucular tarafından ayrı ayrı yapılan ve dosyadaki belgeler uyarınca tespit edilen 198,35 TL harçtan oluşan yargılama giderinin başvurucaya ayrı ayrı, 2.640,00 TL vekâlet ücretinin ise müştereken olmak üzere toplam 4.028,54 TL yargılama giderinin ödenmesine karar verilmesi gerekir.” Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/817, 19.12.2013, para 70.

⁵⁵ Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi, 02.01.2017 tarihli ve 29936 sayılı Resmi Gazete. Bkz, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170102-9-1.pdf> (erişim:21.05.2017)

⁵⁶ Ö. bkz, “Başvurucu tarafından yapılan 396,70 TL harç (iki birleşen dosya nedeniyle) ve 1500,00 TL vekâlet ücretinden oluşan toplam 1.896,70 TL yargılama giderinin BAŞVURUCUYA ÖDENMESİNE...” Hidir Memici Kararı, B. No. 2013/1420, 17.07.2014, Hüküm D.

⁵⁷ Ö. bkz, “Başvuruda Anayasa’nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Başvurucu tazminat talebinde bulunmamıştır. Başvurucu adli yardım talebinde bulunduğundan herhangi bir yargılama giderinde bulunmamıştır. Başvurucunun yargılama giderlerinden muaf tutulmasına...” Cihan Güneş Kararı, B. No. 2014/2275, 23.07.2014, para 44, Hüküm D.

⁵⁸ Ö. bkz, “Ödemenin, kararın tebliğinden sonra Maliye Bakanlığına yapılacak başvuru tarihinden itibaren dört ay içinde yapılmasına; ödemede gecikme olması halinde, bu sürenin sona erdiği tarihten ödeme tarihine kadar geçen süre için yasal faiz uygulanmasına...” Hidir Memici Kararı, B. No. 2013/1420, 17.07.2014, Hüküm E.

⁵⁹ Ö. bkz, “Başvurucunun Anayasa’nın 20. maddesinde güvence altına alınan özel hayatın gizliliği hakkının ihlal edildiği sonucuna varılarak, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyanın ilgili Mahkemesine gönderilmesine karar verilmiş olmakla (§73), Anayasa’nın 10. ve 38. maddelerinde tanımlanan hakların ihlal edildiği yönündeki iddianın ayrıca değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.” Şengül Kayan Kararı, B. No. 2013/1614, 03.04.2014, para 69.

⁶⁰ Ö. bkz, “...[B]aşvurucunun adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşıldığından başvuru konusu davada yapılan yargılamanın adil olmadığı açıktır. Adil olmayan bir yargılama sonrası verilen mülkiyet iddiasının reddi kararı üzerinden başvurucaın iddia ettiği mülkiyetin var olduğu ya da olmadığı sonucuna ulaşılmaması mümkün değildir. Bu durumda önce mülkiyet iddiasının başvurucaya bilrkişi raporuna itiraz edecek fırsatın verildiği adil bir yargılamada tartışılarak sonuca bağlanması ve bu karar üzerinden temyiz incelemesinin yapılması, daha sonra Anayasa Mahkemesi önünde dile getirilmesi gerekmektedir. Açıklanan nedenlerle, adil olmayan bir yargılamanın sonucundan hareketle mülkiyet iddiası tartışılmayacağından mülkiyet hakkına yönelik şikâyet konusunda bu aşamada karar verilmesine gerek görülmemiştir. Mülkiyet hakkına yönelik şikâyet konusunda bu aşamada KARAR VERİLMESİNE GEREK OLMADIĞINA, ...” Faik Gümüş Kararı, B. No. 2012/603, 20.02.2014, para 64-65, Hüküm C.

⁶¹ Ö. bkz, “Başvurucu, başvuru dilekçesinde gördüğü maddi ve manevi zararların tazminini talep etmiş; 13/02/2013 tarihli dilekçe ile ise maddi ve manevi tazminat talebinden feragat ettiğini bildirmiştir. Dolayısıyla bu konuda bir karar verilmesine gerek bulunmamaktadır.” Abdullah Öcalan Kararı, B. No. 2013/409, 25.06.2014, para 125.

⁶² Ö. bkz, “Başvurucu herhangi bir tazminat talebinde bulunmamıştır. Bu konuda Mahkemece karar verilmesine gerek bulunmamaktadır.” Kenan Özeriş Kararı, B. No. 2012/989, 19.12.2013, para 68.

⁶³ Ö. bkz, “Başvuru kapsamında Anayasa’nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin karar tarihinden önce İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesince 11/12/2013 tarihinde başvurucaın tahliyesine ve adli kontrol hükümlerinin uygulanmasına karar verildiği anlaşılmıştır. Başvurucunun tutukluluk hali sona erdiğinden Anayasa Mahkemesince hükümlen hak ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gereken bir işlem bulunmamaktadır. Başvuru sonucunun bildirilmesi amacıyla karar örneğinin ilgili mahkemesine gönderilmesi yeterlidir.” Özgür Görmez Kararı, B. No. 2013/843, 03.04.2014, para 52-53.

⁶⁴ Ö. bkz, “Başvurucular tarafından uyumsuzluk hakkında yeniden yargılama yapılmasına karar verilmesi talep edilmiş olup, tespit edilen ihlal açısından yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmadığı anlaşıldığından, başvurucaın yeniden yargılama yapılması hususundaki taleplerinin reddine karar verilmesi gerekir.” I. Y. Kararı, B. No. 2013/1213, 04.12.2013, para 65.

⁶⁵ “Kesinleşen bir hükümle sonuçlanmış bir dava, aşağıda yazılı hâllerde hükümlü lehine olarak yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülür: ...Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması.”

⁶⁶ “Aşağıdaki sebeplere dayanılarak yargılamanın iadesi talep edilebilir: ... Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması.”

⁶⁷ “Danıştay ile bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinden verilen kararlar hakkında, aşağıda yazılı sebepler dolayısıyla yargılamanın yenilenmesi istenebilir... Hükmün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması.”

⁶⁸ Bkz, AYİM 2. Daire, 2014/401 E., 2014/1385, 24.09.2014; AYİM 1. Daire, 2015/901 E., 2015/25 K., 19.01.2016; AYİM 1. Daire, 2016/119 E., 2016/339 K., 07.04.2016. Burhanıye 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 2016/219 E., 2017/45 K., 16.03.2017. Ayrıca Sencer Başat ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/7800, 18.06.2014) kararı ile ilgili yeniden yargılama başvurusu ilgili mahkeme tarafından AYM Kanunu’nun 50/2 maddesi gereğiyle değil, “CMK’nın 311/1-f ve 318/1. maddeleri uyarınca yargılamanın yenilenmesi isteminin kabulüne değer olması nedeniyle” kabul edilmiştir. Bkz, İstanbul Anadolu 4. Ağır Ceza Mahkemesi, 2014/188 E., 2015/143 K., 31.03.2015.

⁶⁹ Bkz, Sami Özbil Kararı, B. No. 2012/543, 15.10.2014. İstanbul (Kapatılan) 12. Ağır Ceza Mahkemesi, 2011/105 E., 2011/131 K., 05.05.2015 tarihli Ek Karar. Bu karar ile ilgili AYİM’e ikinci bir başvuru yapıldığı bilgisi verilmiştir. Benzer şekilde bkz, Aligül Alkaya ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/1138, 27.10.2015) ile ilgili olarak İstanbul (Kapatılan) 12. Ağır Ceza Mahkemesi, 2003/213 E., 2011/84 K. (Ek karar), 30.03.2016.

⁷⁰ Ö. bkz, Bekir Coşkun Kararı (B. No. 2014/12151, 04.06.2015) ile ilgili olarak İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi, 2015/199 E., 2016/149 K., 05.05.2016; Medya Gündem Dijital Gündem Yay. Tic. A. Ş. Kararı (B. No. 2013/2623, 11.11.2015) ile ilgili olarak İstanbul Anadolu 4. Sulh ceza Hakimliği, 2015/4166 D. İ., 30.12.2015.

⁷¹ Bkz, Süleyman Devenci Kararı (B. No. 2013/3017, 16.12.2015) ile ilgili olarak Şanlıurfa 3. Ağır Ceza Mahkemesi, 2007/212 E., 2009/16 K. (Ek Karar), 07.03.2016;

⁷² Bkz, Şanlıurfa 4. Ağır Ceza Mahkemesi, 2016/314 D. İ., 10.06.2016.

⁷³ Council of Europe, Needs Assessment Report on The Individual Application to the Constitutional Court of Turkey, 2014, s. 39. Bundan sonra “İhtiyaç Analizi Raporu” olarak anılacaktır

⁷⁴ Ö. bkz, Ahmet Gül ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/1182, 22.09.2016, Hüküm C: “Kararın bir örneğinin adil yargılanma hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla yeniden yargılama yapılması için dava dosyasının ilgili Yargıtay Dairesine gönderilmek üzere Tekirdağ İŞ Mahkemesine GÖNDERİLMESİNE.”

⁷⁵ İhtiyaç Analizi Raporu, s. 39.

⁷⁶ Ö. bkz, Karlis A.Ş. Kararı, B. No. 2013/849, 08.05.2014, para 47, Hüküm C; Faik Gümüş Kararı, B. No. 2012/603, 20.02.2014, para 81, Hüküm D.

⁷⁷ Ö. bkz, Latif Hacıbekiroğlu Kararı, B. No. 2014/6011, 22.09.2016, Hüküm F.

⁷⁸ İhtiyaç Analizi Raporu, s. 40.

⁷⁹ Bkz, Yargıtay HGK, 2014/889 E., 2015/2011 K., 30.09.2015.

⁸⁰ Bkz, Ramazan Tosun Kararı, B. No. 2012/998, 07.11.2013.

⁸¹ AYİM 1. Daire, 2014/74-1174 E. K., 06.02.2014.

⁸² AYİM, 2014/69 E., 2014/72 K., 09.04.2014. AYİM tarafından benzer bir itiraz başvurusu Kamil Koç Kararı (B. No. 2012/660, 07.11.2013) kararı için de yapılmış ve AYİM tarafından aynı şekilde reddedilmiştir. Bkz, AYİM, 2014/68 E., 2014/71 K., 09.04.2014; AYİM 1. Daire, 2014/170-74 E. K., 13.05.2014.

⁸³ AYİM 1. Daire, 2014/73 E., 2014/828 K., 10.09.2014.

⁸⁴ AYİM 1. Daire, 2014/74 E., 2014/1174 K., 24.12.2014.

⁸⁵ Ö. bkz, AYİM 2. Daire, 2014/401 E., 2014/1385, 24.09.2014; AYİM 1. Daire, 2015/901 E., 2015/25 K., 19.01.2016; AYİM 1. Daire, 2016/119 E., 2016/339 K., 07.04.2016.

⁸⁶ Bilgi alınamayan 58 kararın 29’unda başvuru avukatı yapıldığı için, dokuzunda avukatlardan bilgi alınamadığı için, 20’sinde ise avukatlarla ulaşılamadığı için bilgi alınamamıştır. Avukatlarına ulaşılamayan 20 kararın ikisinde avukat mesleği bıraktığı için, birinde avukat tutuklu olduğu için, birinde avukat vefat ettiği için, ikisinde aynı isimde fazla sayıda avukat olduğu için ve 14’ünde avukatın iletişim bilgilerine ulaşılamadığı için bilgi alınamamıştır.

⁸⁷ Bkz, İbrahim Bilmez Kararı, B. No. 2013/434, 26.02.2015; Tuğrul Culfa Kararı, B. No. 2013/2593, 11.03.2015; Abidin Aydın Tüfekçi Kararı, B. No. 2013/1315, 15.04.2015; Yıldırım Özbey ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/18932, 08.09.2015; Veysi Atlı Kararı, B. No. 2014/2772, 23.03.2016; Sıdkı Kıran ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/7774, 20.04.2016; Muammer Tatar Kararı, B. No. 2014/819, 09.06.2016.

⁸⁸ Bkz, Aligül Alkaya ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/1138, 27.10.2015; Fatma Julia Ekinçiler Kararı, B. No. 2013/2758, 17.02.2016; Delil İldan Kararı, B. No. 2014/2498, 12.07.2016; Saniye Çolakoğlu Kararı, B. No. 2014/5702, 12.07.2016

⁸⁹ Bkz, İbrahim Bilmez Kararı, B. No. 2013/434, 26.02.2015; Tuğrul Culfı Kararı, B. No. 2013/2593, 11.03.2015; Abidin Aydın Tüfekçi Kararı, B. No. 2013/1315, 15.04.2015; Yıldırım Özbey ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/18932, 08.09.2015; Veysi Atlı Kararı, B. No. 2014/2772, 23.03.2016; Sıdık Kıran ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/7774, 20.04.2016; Muammer Tatar Kararı, B. No. 2014/819, 09.06.2016.

⁹⁰ Bkz, Kamil Koç Kararı, B. No. 2012/660, 07.11.2013.

⁹¹ Bkz, Faik Gümüş Kararı, B. No. 2012/603, 20.02.2014.

⁹² Bkz, Sami Özbil Kararı, B. No. 2012/543, 15.10.2014. Yeniden yargılama sonucunda bir kez daha AYM'ye bireysel başvuru yapıldığı söylenmiştir.

⁹³ Ör. bkz, Kenan Özteriş Kararı (B. No. 2012/989, 19.12.2013) ile ilgili olarak AYİM 2. Daire, 2014/401 E., 2014/1385, 24.09.2014; Sevim Akat Eski Kararı (B. No. 2013/2187, 19.12.2013) ile ilgili olarak İstanbul 10. Aile Mahkemesi, 2014/69 E, 2014/278 K., 15.04.2014; Gülsim Genç Kararı (B. No. 2013/4439, 06.03.2014) ile ilgili olarak İzmir 9. Aile Mahkemesi, 2014/282 E., 2014/424 K., 24.06.2014; Şengül Kayan Kararı (B. No. 2013/1614, 03.04.2014) ile ilgili olarak Adana 2. idare Mahkemesi, 2014/1119 E., 2014/1108 K., 29.05.2014; Sencer Başat ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/7800, 18.06.2014) ve Ahmet Gökhan Rahtuvan Kararı (B. No. 2014/4991, 20.06.2014) ile ilgili olarak İstanbul Anadolu 4. Ağır Ceza Mahkemesi, 2014/188 E., 2015/143 K., 31.03.2015; Cahit Tekin Kararı (B. No. 2013/2744, 16.07.2014) ile ilgili olarak Batman İdare Mahkemesi, 2014/1976 E., 2014/2671 K., 07.11.2014 ve Danıştay 15. Daire, 2015/1623 E., 2015/4233 K., 18.06.2015; Mahmut Manbaki Kararı (B. No. 2012/731, 15.10.2014) ile ilgili olarak Manisa 1. İdare Mahkemesi, 2014/1153 E., 2015/65 K., 04.02.2015; Oğuz Tatış ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/4186, 15.10.2014) ile ilgili olarak Bodrum 12. Asliye Ceza Mahkemesi, 2015/97 E., 2016/228 K., 08.03.2016; Adalet Mehtap Buluryer Kararı (B. No. 2013/5447, 16.10.2014) kararı ile ilgili olarak İstanbul 5. İdare Mahkemesi, 2015/201 E., 2015/1580 K, 01.07.2015; Yaşar Yılmaz Kararı (B. No. 2013/6183, 19.11.2014) ile ilgili olarak İstanbul Anadolu 7. Asliye Hukuk Mahkemesi, 2015/34 E., 2015/196 K., 09.06.2015; İsa Yağbasan ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/1481, 20.11.2014) ile ilgili olarak İdil Asliye Ceza Mahkemesi, 2015/138 E., 2015/209 K., 14.04.2015; Ali Karatay Kararı (B. No. 2012/990, 10.12.2014) ile ilgili olarak İzmir 1. İnfaz Hakimliği, 22012/997 E., 2012/995 K., 03.04.2015 (Kararın Ortadan Kaldırılması Kararı); Kırmızı Gaa İnşaat Turizm Gıda Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. Kararı (B. No. 2013/2370, 11.12.2014) ile ilgili İzmir 4. Asliye Ceza Mahkemesi, 2015/247 D. İ.ş; Ayşe Yılmaz Kararı (B. No. 2013/8805, 06.01.2015) ile ilgili olarak Mersin 1. İdare Mahkemesi, 2015/715 E., 2015/698 K., 27.05.2015; Yankı Bağcıoğlu ve Diğerleri Kararı (B. No. 2014/253, 09/01/2015) ile ilgili İstanbul Anadolu 5. Ağır Ceza Mahkemesi, 2015/179 E, 2016/46 K., 29.01.2016; Burak Günay Kararı (B. No. 2013/6217, 26.02.2015) ile ilgili olarak Alaplı Sulh ceza Hakimliği, 2015/62 D. İ.ş, 17.04.2015; Sebahat Tuncel Kararı (No. 2), (B. No. 2014/1440, 26.02.2015) ile ilgili İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi, 2015/220 E, 2015/252 K., 07.07.2015; Hüseyin Özdemir Kararı (B. No. 2013/7455, 25.03.2015) ile ilgili olarak Bakırköy 1. İ.ş Mahkemesi, 2016/162 E., 2016/232 K., 207.09.2016; Bayram Özkaptanoğlu Kararı (B. No. 2013/1015, 08.04.2015) ile ilgili olarak Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, 2016/9374, 2016/11137 K. 18.04.2016; Abdulselam Tatal ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/2319, 08.04.2015) ile ilgili İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi, 2015/277 E., 2016/58 K., 02.03.2016; AZ.M. Kararı (B. No. 2013/560, 16.04.2015) ile ilgili İstanbul 13. Ağır ceza Mahkemesi, 2015/369 E., 2015/347 K., 17.12.2015; Neşe Aslanbay Akbıyık Kararı (B. No. 2014/5836, 16.04.2015) ile ilgili İstanbul 17. Aile Mahkemesi, 2015/712 E., 2016/45 K, 22.01.2016.

⁹⁴ Ör. bkz, Ahmet Turko Kararı (B. No. 2013/5949, 12.03.2015) ile ilgili olarak Ankara 2. Vergi Mahkemesi, 2015/1116 E, 2015/2200 K., 11.11.2015; Hamza Küçük Kararı (B. No. 2013/7400, 05.11.2015) ile ilgili Gaziantep 1. İdare Mahkemesi, 2016/58 E., 2016/1346 K., 17.11.2016.

⁹⁵ Bkz, Tuba Doğruyal Kararı, B. No. 2014/1292, 10.06.2015. İstanbul Anadolu 6. Sulh Ceza Hakimliği, D2015/3452 D. İ.ş, 12.11.2015.

⁹⁶ Ör. bkz, Ali Rıza Üçer 2 Kararı (B. No. 2013/8598, 02.07.2015) ile ilgili Ankara 10. Sulh Hukuk Mahkemesi, 2015/1692 E., 2016/460 K., 10.03.2016

⁹⁷ Ör. bkz, İsa Yağbasan ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/1481, 20.11.2014) ile ilgili olarak İdil Asliye Ceza Mahkemesi, 2015/138 E., 2015/209 K., 14.04.2015; Sencer Başat ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/7800, 18.06.2014) ve Ahmet Gökhan Rahtuvan Kararı (B. No. 2014/4991, 20.06.2014) ile ilgili olarak İstanbul Anadolu 4. Ağır Ceza Mahkemesi, 2014/188 E., 2015/143 K., 31.03.2015

⁹⁸ Bkz, Aligül Alkaya ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/1138, 27.10.2015; Delil İldan Kararı, B. No. 2014/2498, 12.07.2016 ve Saniye Çolakoğlu Kararı, B. No. 2014/5702, 12.07.2016. Bir başka kararda ise Cumhuriyet savcılığı tarafından yeniden yargılanma talebinin sonucun değişmeyeceği gerekçeyle reddi talep edilmiştir. Bkz, Emsan Öner Kararı, B. No. 2013/1504, 03.02.2016.

⁹⁹ Bkz, Adalet Mehtap Buluryer Kararı, B. No. 2013/5447, 16.10.2014.

¹⁰⁰ Bkz, İstanbul 12. İdare Mahkemesi, 2015/1382 E., 2016/1375 K., 20.09.2016.

¹⁰¹ Bkz, Neşe Aslanbay Akbıyık Kararı, B. No. 2014/5836, 16.04.2015.

¹⁰² Bkz, Aslan Faruk Toprak Kararı, B. No. 2013/2957, 24.03.2016.

¹⁰³ Bir kararda da AYM kararı sonrasında yapılan yeniden yargılamada sayılan kişiler dışında davada katılan sıfatı taşıyan altı milletvekili tarafından AYM kararı siyasi bir karar olarak nitelendirilmiş ve mahkemenin AYM kararının aksi yönünde karar verilmesi talep edilmiştir. Bkz, Bekir Coşkun Kararı (B. No. 2014/12151, 04.06.2015) ile ilgili olarak İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi, 2015/199 E., 2016/149 K., 05.05.2016.

¹⁰⁴ Ör. bkz, Elife Berktaş Kararı, B. No. 2013/4684, 19.11.2015; Sebğatullah Altın Kararı, B. No. 2013/1503, 02.12.2015; Hasan Rahmi Özgenç Kararı, B. No. 2013/2418, 16.12.2015; Faruk Karadavut Kararı, B. No. 2013/8998, 06.01.2016; Mohammed Aynosah Kararı, B. No. 2013/8896, 23.02.2016; İbrahim Ünal Kararı, B. No. 2014/2554, 17.05.2016; Orhan Tekkaya Kararı, B. No. 2012/775, 06.05.2015; Hasan Rahmi Özgenç Kararı, B. No. 2013/2418, 16.12.2015; Kemal Yiğit Kararı, B. No. 2013/1700, 20.01.2016; Serpil Toros Kararı, B. No. 2013/6382, 09.03.2016; Oğuz Tatış ve Diğerleri, B. No. 2013/4186, 15.10.2014; Bahar Teber Kararı, B. No. 2013/5552, 25.03.2015; Hüseyin Özdemir Kararı, B. No. 2013/7455, 25.03.2015).

¹⁰⁵ Bkz, Tayfun Cengiz Kararı, B. No. 2013/8463, 18.09.2014.

¹⁰⁶ Bkz, Tayfun Cengiz Kararı (B. No. 2013/8463, 18.09.2014) ile ilgili olarak Mersin 1. İdare Mahkemesi, 2016/964 E., 2016/1397 K., 21.10.2016.

¹⁰⁷ Bkz, Emre Çalıkoğlu Kararı (B. No. 2013/4686, 04.11.2015) ile ilgili olarak İstanbul 3. İdare Mahkemesi, 2016/41 E., 2016/141 K., 29.01.2016; İstanbul Bölge İdare Mahkemesi (9. Daire), 2016/334 E., 2016/170 K., 04.10.2016; İstanbul 3. İdare Mahkemesi, 2016/2365 E., 2016/2355 K., 13.12.2016.

¹⁰⁸ Ör. Gülsim Genç Kararı (B. No. 2013/4439, 06.03.2014) ile ilgili olarak İzmir 9. Aile Mahkemesi, 2014/282 E., 2014/424 K., 24.06.2014; Nurcan Yolcu Kararı (B. No. 2013/9880, 11.11.2015) ile ilgili Isparta 2. Asliye Hukuk Mahkemesi, 2016/32 E., 2016/343 K., 16.11.2016; Mükremin Eroğlu Kararı (B. No. 2013/9025, 06.01.2016) ile ilgili Antalya 1. İdare Mahkemesi, 2016/391 E.; 2016/668 K., 21.06.2016; Aslan Faruk Toprak Kararı (B. No. 2013/2957, 24.03.2016) ile ilgili olarak Ankara 20. Asliye Hukuk Mahkemesi, 2016/263 E., 2016/414 K., 22.11.2016.

¹⁰⁹ Ör. bkz, Remezan Orak ve Diğerleri Kararı (B. No. 2013/2229, 03.02.2016) ile ilgili olarak İstanbul 12. İ.ş Mahkemesi, 2016/662 E., 2016/664 K., 225.07.2016; Yargıtay 22. HD, 2016/25913 E., 2016/20246 K., 21.09.2016.

¹¹⁰ Bkz, Ayşe Yılmaz Kararı, B. No. 2013/8805, 06.01.2015; Mehmet Çağdaş Serttaş Kararı, B. No. 2013/8516, 06.01.2015; Emine Bulut Köse Kararı, B. No. 2013/8744, 06.01.2015; Nihat Çan Kararı, B. No. 2013/8745, 06.01.2015; Yüksel Polat Kararı, B. No. 2013/8746, 06.01.2015; Ebru Aslan Kararı, B. No. 2013/8464, 30.12.2014; Ayhan Çolak Kararı, B. No. 2013/8806, 06.01.2015; Serhan Aykutlu Kararı, B. No. 2013/8808, 06.01.2015; Haluk Yücel Kararı, B. No. 2013/8809, 06.01.2015; Lale Geçer Kararı, B. No. 2013/9662, 06.01.2015; Semihat Karakaya Kararı, B. No. 2014/941, 06.01.2015; Şükrü Taşyer Kararı, B. No. 2014/1947, 06.01.2015; Dilek Kaya Çakır Kararı, B. No. 2014/1949, 06.01.2015; Ertan Rüstem Kararı, B. No. 2013/8517, 06.01.2015; Kanber Geçer Kararı, B. No. 2013/8757, 06.01.2015; Hasan Çakar Kararı, B. No. 2013/8758, 06.01.2015; Mahmut Bozkurt Kararı, B. No. 2013/8807, 06.01.2015; Elif Kızıl Kararı, B. No. 2013/8812, 06.01.2015; Sevil Can Kararı, B. No. 2014/939, 06.01.2015; Meltem Bozkurt Kararı, B. No. 2014/940, 06.01.2015; Serkan Kanak Kararı, B. No. 2014/1263, 06.01.2015; Selma Baş Kararı, B. No. 2014/1946, 06.01.2015; Elif Ertan Kararı, B. No. 2014/1948, 06.01.2015; Hayati Aktop ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/4199, 10.06.2015; Selda Demir Taze Kararı, B. No. 2014/7668, 10.06.2015.

¹¹¹ Bkz, Ayşe Yılmaz Kararı (B. No. 2013/8805, 06.01.2015) ile ilgili olarak Adana Bölge İdare Mahkemesi, 2016/380 E., 2016/10 K., 30.09.2016.

¹¹² Ör. bkz, Kemal Yiğit Kararı (B. No. 2013/1700, 20.01.2016) ile ilgili olarak İzmir 1. İnfaz Hakimliği, 2012/2434 E.; 2012/2516/K. (EK Karar), 09.06.2016.

¹¹³ Ör. bkz, Sebahat Tuncel Kararı (No. 2), (B. No. 2014/1440, 26.02.2015) ile ilgili İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi, 2015/220 E, 2015/252 K., 07.07.2015.

¹¹⁴ Ör. bkz, Müslüm Turfan Kararı (B. No. 2013/2516, 18.11.2015) ile ilgili İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi, 2016/7 E., 2016/293 K., 15.11.2016.

¹¹⁵ Ör. bkz, Sebahat Tuncel Kararı (No. 2), (B. No. 2014/1440, 26.02.2015) ile ilgili İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi, 2015/220 E, 2015/252 K., 07.07.2015. dosyanın hala Yargıtay önünde derdest olduğu bilgisi verilmiştir.

¹¹⁶ Bkz, Bekir Coşkun Kararı, B. No. 2014/12151, 04.06.2015.

¹¹⁷ Bkz, Neriman Polat Kararı, B. No. 2012/1223, 05.11.2014.

¹¹⁸ Ör. bkz, Sebahat Tuncel Kararı (No. 2), (B. No. 2014/1440, 26.02.2015) ile ilgili İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi, 2015/220 E, 2015/252 K., 07.07.2015.

119 Bkz, Tefvik Türkmen Kararı, B. No. 2013/9704, 03.03.2016; Hüseyin Yelkenci Kararı, B. No. 2013/9706, 10.03.2016; Hasan Doğu ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/3724, 23.03.2016; Hakan Erdoğan Kararı, B. No. 2013/9481, 24.03.2016; Ö.Ç. Kararı, B. No. 2013/9705, 30.03.2016; Mesut Ekinci Kararı, B. No. 2014/956, 18.05.2016; İskender Gülbahar Kararı, B. No. 2014/870, 08.06.2016; Ercan Din Kararı, B. No. 2014/94, 08.06.2016; Askeri Karakaş Kararı, B. No. 2014/19705, 30.06.2016; Levent Karaca Kararı, B. No. 2013/9131, 12.07.2016; Süleyman Bargın Kararı, B. No. 2014/6096, 12.07.2016; Deniz Gebeş Kararı, B. No. 2014/12862, 13.07.2016; İlknur Yüksel Kararı, B. No. 2014/7738, 13.07.2016; Aydın Öner Kararı, B. No. 2014/13415, 13.07.2016; Murat Deniz Kararı, B. No. 2014/5318, 21.09.2016; Aydın Davut Kararı, B. No. 2014/5641, 22.09.2016; Latif Hacıbekiroğlu Kararı, B. No. 2014/6011, 22.09.2016; Mehmet Çelikkıran Kararı, B. No. 2013/9648, 20.01.2016; Mustafa Kupal Kararı, B. No. 2013/7727, 04.02.2016; Haluk Pek Kararı, B. No. 2013/9094, 04.02.2016; Sezai Balta Kararı, B. No. 2013/8834, 04.02.2016; Ahmet Erbek Kararı, B. No. 2013/3197, 17.02.2016; Siddıka Dülek ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/2750, 17.02.2016.

120 Ör. bkz, "Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklandığı ve ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilmesi gerektiği için tazminat taleplerinin reddine karar verilmesi gerekir." Kamil Koç Kararı, B. No. 2012/660, 07.11.2013, para 77; "Başvurucu tarafından tazminat talebinde bulunulmuş olmakla beraber, yeniden yargılama yapmak üzere dosyanın ilgili Mahkemesine gönderilmesine karar verilmesinin başvurunun ihlal iddiası açısından yeterli bir tazmin oluşturduğu anlaşıldığından, başvurunun tazminat talebinin reddine karar verilmesi gerekir." Gülsim Genç Kararı, B. No. 2013/4439, 06.03.2014, para 49.

121 Ör. bkz, "Tespit edilen hakkaniyete uygun yargılama hakkının ihlali bir mahkeme kararından kaynaklanmakta olup, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması bakımından hukuki yarar bulunduğundan, yeniden yargılama yapılmak üzere dosyanın ilgili mahkemeye gönderilmesine karar verilmesi gerekir. Başvurucunun tarafı olduğu uyuşmazlığa ilişkin yaklaşık yedi yıllık yargılama süresi nazara alındığında, yargılama faaliyetinin uzunluğu sebebiyle, yalnızca ihlal tespitiyle giderilemeyecek olan manevi zarar karşılığında başvurucaya takdiren net 5.000,00 TL manevi tazminat ödenmesine karar verilmesi gerekir." Sebahat Tuncel Kararı (No. 2), B. No. 2014/1440, 26.02.2015, para 113-114.

122 Ör. bkz, "Başvurucu, herhangi bir tazminat talebinde bulunmamıştır. Bu nedenle bu hususta hüküm tesisine yer olmadığına karar verilmesi gerekir." Murat Narman Kararı, B. No. 2012/1137, 02.07.2013, para 75; "Başvurucunun manevi tazminat talebi bulunmadığından uzun yargılama nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlalinin tespiti sonucunda tazminata hükmedilmesi mümkün değildir." Nebahat Tanrıverdi Kararı, B. No. 2012/1313, 06.03.2014, para 90.

123 Ör. bkz, "Başvurucu tarafından manevi tazminat talebinde bulunulmuş olmakla beraber, yeniden yargılama yapmak üzere dosyanın ilgili Mahkemesine gönderilmesine karar verilmesi nedeniyle, başvurunun manevi tazminat talebinin reddine karar verilmesi gerekir." Ali Atlı Kararı, B. No. 2013/500, 20.03.2014, para 67.

124 Ör. bkz, "Başvurucu, başvuru dilekçesinde gördüğü maddi ve manevi zararların tazminini talep etmiş; 13/02/2013 tarihli dilekçe ile ise maddi ve manevi tazminat talebinden feragat ettiğini bildirmiştir. Dolayısıyla bu konuda bir karar verilmesine gerek bulunmamaktadır." Abdullah Öcalan Kararı, B. No. 2013/409, 25.06.2014, para 125.

125 Ör. bkz, "Başvurucuların aynı iddialar kapsamında yaptıkları başvurular sonucunda AİHM'in 14/9/2010 tarihli kararı ile 105.000 Euro; İstanbul 10. İdare Mahkemesinin 27/10/2010 tarihli kararı ile de 100.000 TL tazminat ödenmesine karar verildiği tespit edildiğinden, bu konuda ayrıca bir tazminat ödenmesine gerek görülmemiştir." (Rahil Dink ve Diğerleri Kararı, B. No. 2012/848, 17.07.2014, para 129.

126 Nbioğlu Öner, s. 1680.

127 Kılınç, s. 1577.

128 Murahrem İlhan Koç, "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrasına İlişkin Düzenlemeler ve Kurumsal Yapılanma İhtiyacı", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 135.

129 AYM tarafından verilen Türkiye İş Bankası A.Ş. Şubeleri Kararı'nda (B. No. 2015/356, 22.09.2016) başvurularda ödenecek tazminat miktarı kararda belirtilmediği için bu rakama dahil edilememiştir.

130 Country Factsheet: Turkey, <https://rm.coe.int/1680709767> (erişim:21.05.2017)

131 Kılınç, s. 1577, dipnot 36.

132 Ör. bkz, "Başvurucu, uğradığı zararların tazmin edilmesi talebinde bulunmuştur. Başvurucu, uğradığını iddia ettiği maddi zarar ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesine herhangi bir belge sunmamıştır. Anayasa Mahkemesinin maddi tazminata hükmedebilmesi için, başvurunun uğradığını iddia ettiği maddi zarar ile tazminat talebi arasında iliyet bağı kurulması gerekir. Anayasa Mahkemesine herhangi bir belge sunmayan başvurunun maddi tazminat talebi reddedilmiştir." Atıla Oğuz Boyalı Kararı, B. No. 2013/99, 20.03.2014, para 66.

133 Ör. bkz, "Başvuruda, Anayasa'nın 20. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Başvurucu 100.000 TL manevi ve 100.000 TL maddi tazminat talep etmiştir. Ancak maddi tazminata dayanak belge sunulmamıştır. Başvurucunun manevi tazminat talebine ilişkin olarak, verilen ihlal kararının adil tatmin bakımından yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Başvurucu uğradığını ileri sürdüğü maddi zarara ilişkin bir belge sunmadığı gibi zararın sözü edilen ihlalden kaynaklandığını da ortaya koymamıştır. Bu nedenle maddi tazminata ilişkin talebin reddine karar vermek gerekir." Ercan Kanar Kararı, B. No. 2013/533, 09.01.2014, para 63-64.

134 Ör. bkz, Nebahat Tanrıverdi Kararı, B. No. 2012/1313, 06.03.2014; Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/817, 19.12.2013; İbrahim Can Kişi Kararı, B. No. 2012/1052, 23.04.2014.

135 Bu kararlar şunlardır: İfade özgürlüğünün ihlaline dair Tansel Çölaşan Kararı (B. No. 2014/6128, 07.07.2015), mahkemeye erişim hakkının ihlaline dair İbrahim Can Kişi Kararı (B. No. 2012/1052, 23.07.2014), Elif Mutlu ve Ferhat Mutlu Kararı (B. No. 2013/3711, 07.01.2016) ve Yasin Çıldır Kararı (B. No. 2013/8147, 14.04.2016) ve silahların eşitliği ilkesinin ihlaline dair Yasemin Mutlu Kararı (B. No. 2013/1426, 25.03.2015).

136 Bkz, Abdülkerim Babir ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/2550, 10.12.2014.

137 Bu kararlar şunlardır: Özgül Tan ve Diğerleri, B. No. 2013/9499, 24.06.2015; İsmet Zeynep Cantaş ve Diğerleri, B. No. 2013/847, 22.06.2015; Fikri Erdoğan ve Diğerleri, B. No. 2013/9032, 05.11.2014; Nurettin Albayrak ve Diğerleri, B. No. 2013/4809, 22.01.2015; Ayşe Başçı ve Diğerleri, B. No. 2013/5367, 25.02.2015; Nevzat Albayrak ve Diğerleri, B. No. 2013/9822, 22.06.2015

138 Bkz, Özgül Tan ve Diğerleri, B. No. 2013/9499, 24.06.2015; İsmet Zeynep Cantaş ve Diğerleri, B. No. 2013/847, 22.06.2015.

139 Bkz, Fikri Erdoğan ve Diğerleri, B. No. 2013/9032, 05.11.2014; Nurettin Albayrak ve Diğerleri, B. No. 2013/4809, 22.01.2015; Ayşe Başçı ve Diğerleri, B. No. 2013/5367, 25.02.2015; Nevzat Albayrak ve Diğerleri, B. No. 2013/9822, 22.06.2015.

140 Bkz, Abdullah Öcalan Kararı, B. No. 2013/409, 25.06.2014, para 124.

141 Bkz, Mehmet İlker Başbuğ, B. No. 2014/912, 06.03.2014, para 88 ve Hüküm kısmı C fıkrası.

142 Bkz, Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Kararı, B. No. 2013/711, 03.04.2014, para 82. Benzer diğer kararlar için bkz, Mustafa Demirtaş Kararı, B. No. 2013/2002, 30.12.2014, para 78; Şenal Haylaz Kararı, B. No. 2013/3457, 25.02.2015, para 87; Halil Afşin ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/4824, 25.02.2015, para 89; Mehmet Hocaoglu Kararı, B. No. 2013/3207, 15.10.2015, para 81; Mehmet Zeki Genç Kararı, B. No. 2013/7139, 17.02.2016, para 46; Mehmet Kulaksızoglu Kararı, B. No. 2013/8841, 23.03.2016, para 99.

143 Bkz, Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Kararı, B. No. 2013/711, 03.04.2014, para 82, Hüküm F.

144 Bkz, Yaman Akdeniz ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/3986, 02.04.2014, Hüküm E.

145 Bu konuda tek istisna Türkiye İş Bankası Şubeleri Kararı'dır (B. No. 2014/6193, 15.10.2015). Bu kararda AYM "Başvurucu Banka Şubeleri hakkında yürütülen vergi incelemesi sonunda, başvurularda adına 2007 ve 2008 yılları için gelir vergisi ve damga vergisi tarh edilerek vergi cezaları kesilmiş, bunların bir kısmı ihbarname ile başvurularda tebliğ edilmiş ve ... vergi, gecikme faizi ve cezalar, başvurulardan tarafından ödenerek tahsilat işlemleri tamamlanmış; bir kısım ödemelere ilişkin tahsilat işlemleri ise henüz sonuçlanmamıştır. Söz konusu vergilendirme işlemleri dolayısıyla başvurulardan mülkiyet haklarının ihlal edildiği tespit edilmiş olup başvurulardan kişisel yararı göz önünde bulundurulduğunda başvurulardan açısından yalnızca ihlalin tespitiyle giderilemeyecek olan maddi zararın bulunduğu anlaşıldığından başvurulardan tarafından ödenen vergi, gecikme faizi ve cezalar miktarına tazminatın başvurularda ödenmesine; henüz tahsilat işlemleri tamamlanmamış olan başvurular açısından ise tahsilat işlemlerinin iptaline karar verilmesi gerekir." diyerek bir idari işlemin iptaline karar vermiştir.

146 Bu kararlardan 2'si Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na, Bilişim Teknolojileri Kurumu'na ve Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'na, biri İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne ve Yalova Emniyet Müdürlüğü'ne, biri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Ankara İl Müdürlüğü'ne, biri Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'na, biri Cizre Kaymakamlığı'na, biri Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na, biri Tasfiye Halinde Emlak Bankası A.Ş.'ye, biri Esenyurt Belediyesi'ne, biri Akdeniz Belediyesi'ne, biri Pazarcık Belediyesi'ne, biri Konyaaltı Belediyesi'ne, biri İkiököprü Belediyesi'ne gönderilmiştir.

147 Bkz, Yaman Akdeniz ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/3986, 02.04.2014; Youtube LLC Corporation Service Company ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/4705, 29.05.2014; Mustafa Demirtaş Kararı, B. No. 2013/2002, 30.12.2014; Şenal Haylaz Kararı, B. No. 2013/3457, 25.02.2015; Mehmet Kulaksızoglu Kararı, B. No. 2013/8841, 23.03.2016

148 Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım Kararı, B. No. 2013/711, 03.04.2014; Halil Afşin ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/4824, 25.02.2015; Turan Uytun ve Kevzer Uytun Kararı, B. No. 2013/9461, 15.12.2015; Mehmet Zeki Genç Kararı, B. No. 2013/7139, 17.02.2016; Rıdâ Boudraa Kararı, B. No. 2013/9673, 21.01.2015; Zerrin Toros Kararı, B. No. 2013/6382, 09.03.2016.

- ¹⁴⁹ Gülseren Gürdal ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/1115, 05.12.2013, para 73.
- ¹⁵⁰ Ör. bkz, Kemal Aktaş ve Selma Irmak Kararı, B. No. 2014/85, 03.01.2014.
- ¹⁵¹ Ör. bkz, Emin Aydın Kararı, B. No. 2013/2602, 23.01.2014.
- ¹⁵² Ör. bkz, Ömer Yaman ve Seniha Yaman Kararı, B. No. 2013/6091, 20.04.2016.
- ¹⁵³ Mustafa Saldırım, "Bireysel Başvuru Açısından Yüksek Mahkeme Kararlarının Uyumlaştırılması Sorunu", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 167.
- ¹⁵⁴ age, s. 168-169.
- ¹⁵⁵ Bu kararlardan 53'ünde avukatlardan bilgiye sahip olmadığı veya bilgi veremedikleri için, 14'ünde başvuru avukatsız olarak yapıldığı ve başvurulara erişilemediği için, 24'ünde avukatlara ulaşamadığı için AYM kararının devam eden yargılamalara etkisi ile ilgili bilgi alınamamıştır. Erişilemeyen 24 avukat bakımından, üç kararda avukat vefat ettiği için, bir kararda avukat bir ceza soruşturması nedeniyle firarı durumunda olduğu için, bir kararda avukat tutuklu olduğu için bilgi alınamamıştır. Geri kalan 19 kararda ise ya avukatların iletişim bilgilerine ulaşamamış, ya da iletişim bilgilerine ulaşılmasına rağmen avukatlarla iletişime geçilememiştir.
- ¹⁵⁶ Ör. bkz, Mehmet Çetiner ve Süleyman Çetiner Kararı, B. No. 2013/4687, 23.01.2014; Cemal Aydemir Kararı, B. No. 2013/5881, 03.04.2014; Naci Duman Kararı, B. No. 2013/7350, 17.11.2014.
- ¹⁵⁷ Ör. bkz, Abdulkadir Aşan ve Diğerleri Kararı, B. No. 2013/7565, 08.05.2014; Coşkun Alp Beylikçi Kararı, B. No. 2014/385, 08.09.2014; Mehmet Ali Beylikçi ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/381, 17.11.2014; Sabahaddin Demirel ve Diğerleri Kararı, B. No. 2014/2791, 17.11.2014; Emine Gülüm Ilgaz ve Nimet Işıl Arıpek Kararı, B. No. 2014/4541, 17.11.2014; Mehmet Ali Çelik Kararı, B. No. 2013/6436, 10.03.2015; Ercüment Cemil Cever Kararı, B. No. 2014/4545, 10.03.2015.
- ¹⁵⁸ İhtiyaç Analizi Raporu, s. 2.
- ¹⁵⁹ Bu kararların üçünde avukatlara erişim sağlanamamış, beşinde ise başvurular avukatsız yapılmış ve başvuruların kendisine erişilememiştir.
- ¹⁶⁰ Bkz, Kanunda öngörülen azami tutukluluk süresinin aşılması ile ilgili Murat Narman Kararı, B. No. 2012/1137, 02.07.2013; gerekçeli karar hakkıyla ilgili Gaziler Enerji ve Tic. A.Ş. Kararı, B. No. 2013/1660, 15.10.2014 ve yaşam hakkında etkili soruşturma yükümlülüğü ile ilgili Makbule Talay Kararı, B. No. 2013/8592, 06.01.2016; Ömer Yaman ve Seniha Yaman Kararı, B. No. 2013/6091, 20.04.2016.
- ¹⁶¹ Bkz, Tuğba Arslan Kararı, B. No. 2014/256, 25.06.2014.
- ¹⁶² Bkz, Abdullah Öcalan Kararı Kararı, B. No. 2013/409, 25.06.2014, para 124, Hüküm F.
- ¹⁶³ Bkz, Serpil Kerimoğlu ve Diğerleri Kararı, B. No. 2012/752, 17.09.2013, para 95.
- ¹⁶⁴ Sekiz kararın beşi avukatsız yapıldığı, ikisinde avukata ulaşamadığı ve birinde ise avukat tarafından bilgi verilmediği için bilgi alınamamıştır.
- ¹⁶⁵ Bkz, Hasan Uzun v. Türkiye, Appl. No. 10755/13, 14.05.2013.
- ¹⁶⁶ Bkz, Olcay Koç v. Türkiye, Appl. No. 8362/14, 24.06.2014.
- ¹⁶⁷ Bu kararlar, Ramazan Aras Kararı, B. No. 2012/239, 02.07.2013; Burak Döner Kararı, B. No. 2012/521, 02.07.2013; Murat Narman Kararı, B. No. 2012/1137, 02.07.2013; Hamit Kaya Kararı, B. No. 2012/338, 02.07.2013, Korcan Pülatsü Kararı, B. No. 2012/726, 02.07.2013; Mustafa Ali Balbay Kararı, B. No. 2012/1272, 04.12.2013; Mehmet Haberal Kararı, B. No. 2012/849, 04.12.2013; Gülser Yıldırım Kararı, B. No. 2013/9894, 02.01.2014; İbrahim Ayhan Kararı, B. No. 2013/9895, 02.01.2014; Faysal Sarıyıldız Kararı, B. No. 2014/9, 03.01.2014; Kemal Aktaş ve Selma Irmak Kararı, B. No. 2014/85, 03.01.2014 ve Erdem Gül ve Can Dündar Kararı, B. No. 2015/18567, 25.02.2016. Bu kararlardan ilk beşi Mahkeme'nin ilk kararlarındandır. Diğer altı karar ise tutuklu milletvekilleri ile ilgilidir. Sonuncu karar ise iki gazeteci ile ilgilidir. Tüm bu kararların görece kamuoyunda tanınmış siyasetçi ve gazetecilerle ilgili olması nedeniyle AYM'nin kararlarının icra edildiği biçiminde bir tespit için yetersiz görünmektedir.
- ¹⁶⁸ Işıl Karakaş, "Bireysel Başvuru Kararlarının Etkileri", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 17.
- ¹⁶⁹ Bkz, Sürmeli v. Germany, Appl. No. 75529/01, 08.06.2006
- ¹⁷⁰ Göztepe, s. 94.
- ¹⁷¹ İzzet Güneş Gürseler, "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrasına İlişkin Düzenlemeler ve Kurumsal Yapılanma İhtiyacı", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 119.
- ¹⁷² Hacı Ali Açıkgül, "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrasına İlişkin Düzenlemeler ve Kurumsal Yapılanma İhtiyacı", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 130.
- ¹⁷³ Göztepe, s. 102.
- ¹⁷⁴ age, s. 94.
- ¹⁷⁵ Maidowski, s. 44.
- ¹⁷⁶ Örneğin Federal Almanya Başbakanı Konrad Adenauer'ın Mahkeme tarafından verilen bir karara yönelik olarak "Federal Bakanlar Kurulu, Federal Anayasa Mahkemesi kararının yanlış olduğu konusunda mutabık kalmıştır" ifadesi ve Başbakan olduğu dönemde Recep Tayyip Erdoğan'ın "Ben o karara sadece sessiz kalırım. Ama onu kabul etmek durumunda değilim, bunu çok açık net söyleyeyim ve verdiği karara da uymuyorum, saygı da duymuyorum." ifadeleri bu duruma örnek olarak verilebilir. Bkz, Maidowski, s. 45 ve Milliyet Gazetesi, 29.02.2016, <http://www.milliyet.com.tr/karara-uyumuyorum-saygi-duymuyorum/siyaset/detay/2201472/default.htm> (erişim: 21.05.2017)
- ¹⁷⁷ Maidowski, s. 48-49.
- ¹⁷⁸ Christos Giakoumopoulos, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı ve Anayasa Mahkemelerinin Rolü", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 36.
- ¹⁷⁹ Maidowski, s. 49.
- ¹⁸⁰ Meslekler Güven Endeksi, Barem Research, 22.04.2016, <http://www.w.barem.com.tr/meslekler-guven-endeksi-2015/> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁸¹ İhtiyaç Analizi Raporu, s. 4.
- ¹⁸² Bkz, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/insanhaklari/kitaplar.html> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁸³ Bkz, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/bireyselbasvuru/elkitaplari.html> (erişim:21.05.2017). Kitaplar şu adları taşımaktadır: "Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi", "Adil Yargılanma Hakkı Rehberi", "Sorumlu Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru"
- ¹⁸⁴ Bkz, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/bireyselbasvuru/yaridim-cidokumanlar.html> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁸⁵ Bkz, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/yayinlar/secmekararlar.html> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁸⁶ <http://www.anayasa.gov.tr/bireyselbasvuru/icsayfalar/ekutuphane/kitaplar.html> (erişim:21.05.2017). Kitaplar şu adları taşımaktadır: "Bireysel Basvuru Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı", "Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin Kararlar" ve "Bireysel Başvuruda Ceza Yargılamasını İlgilendiren Kararlar".
- ¹⁸⁷ Bkz, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/bireyselbasvuru/hatirla-tmalar/index.html> (erişim:21.05.2017). Bu duyurular "Bireysel Başvurunun Yapılmasında Usule İlişkin Önemli Hususlar", "Adli Tatil Döneminde Bireysel Başvuru ve Eksiklik Tamamlama Süresine İlişkin Duyuru", "İdari Ret Kararlarına Karşı Yapılacak İtirazlarda İzlenecek Usule İlişkin Duyuru", "2015 Yılı İçin Tespit Edilen Bireysel Başvuru Harcının Miktarına İlişkin Duyuru" ve "Bireysel Başvuru Harcının Tahsiline İlişkin Duyuru" başlığını taşımaktadır.
- ¹⁸⁸ Bkz, <https://www.turkiye.gov.tr/anayasa-mahkemesi-bireysel-basvuru-sorgulama> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁸⁹ Anayasa Mahkemesi, Yılık Rapor, 2016, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2017, s. 39.
- ¹⁹⁰ Bkz, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/yayinlar/yillikraporlar.html> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁹¹ Bkz, <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁹² İhtiyaç Analizi Raporu, s. 39.
- ¹⁹³ Anayasa Mahkemesi, Yılık Rapor, 2015, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2016, s. 31.
- ¹⁹⁴ Bunlar için bkz, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/basin/kararlarailiskinbasin-duyurulari/bireyselbasvuru/index.html> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁹⁵ Göztepe, s. 105.
- ¹⁹⁶ AYM, Yılık Rapor, 2015, s. 32.
- ¹⁹⁷ <http://anayasa.gov.tr/icsayfalar/basin/kararlarailiskinbasin-duyurulari/bireyselbasvuru/index.html> (erişim:21.05.2017)
- ¹⁹⁸ AYM, Yılık Rapor, 2015, s. 32.

- 199 <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.proses-grup.anayasamahkemesi&hl=tr> (erişim:21.05.2017) İspanya Anayasa Mahkemesi'nin geliştirdiği uygulama Google Play Store'da 100-500 arası bir sayıda indirilmiş gözükmemektedir. Bkz, <https://play.google.com/store/apps/details?id=es.TribunalConstitucional.TCE> (erişim:21.05.2017). Uygulamanın indirilebileceği diğer platformlar "App Store" ve "Windows Store"da kaç kez indirildiği görülememektedir. Bkz, <https://itunes.apple.com/tr/app/t-c-anayasa-mahkemesi/id1064022783?l=tr&mt=8>; <https://www.microsoft.com/tr-tr/store/p/tc-anayasa-mahkemesi/9nblggh6jz67> (erişim:21.05.2017) <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.proses-grup.anayasamahkemesi&hl=tr> (erişim:21.05.2017) İspanya Anayasa Mahkemesi'nin geliştirdiği uygulama Google Play Store'da 100-500 arası bir sayıda indirilmiş gözükmemektedir. Bkz, <https://play.google.com/store/apps/details?id=es.TribunalConstitucional.TCE> (erişim:21.05.2017). Uygulamanın indirilebileceği diğer platformlar "App Store" ve "Windows Store"da kaç kez indirildiği görülememektedir. Bkz, <https://itunes.apple.com/tr/app/t-c-anayasa-mahkemesi/id1064022783?l=tr&mt=8>; <https://www.microsoft.com/tr-tr/store/p/tc-anayasa-mahkemesi/9nblggh6jz67> (erişim:21.05.2017)
- 200 Almanya ve İspanya Anayasa Mahkemelerinin bu tür bir resmi hesabı bulunmamaktadır.
- 201 <https://twitter.com/AYMBASKANLIGI> (erişim:21.05.2017)
- 202 Bkz, Sevim Akat Eşki Kararı, B. No. 2013/2187, 19.12.2013; Gülsim Genç Kararı, B. No. 2013/4439, 06.03.2014; Neşe Aslanbay Akbıyık Kararı, B. No. 2014/5836, 16.04.2015.
- 203 Başvurucu ile 08.05.2017 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.
- 204 Benzer bir durum örneğin toplanma özgürlüğü ile ilgili olarak 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı ile ilgili olarak 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun bakımından da geçerlidir.
- 205 İhtiyaç Analizi Raporu, s. 42.
- 206 age, s. 3.
- 207 Giakoumopoulos, s. 37.
- 208 Saldırım, s. 170-172; Selami Demirkol, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Giden Yolun Daraltılmasında, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yönteminin İçselleştirilmesi", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 182-183.
- 209 Göztepe, s. 101-102.
- 210 age, s. 105.
- 211 Saldırım, s. 164.
- 212 Bu kararların birinde avukat tutuklu olduğu için, birinde avukat vefat ettiği için, yedisinde avukatlar tarafından bilgi verilmediği için, 15'inde avukatlara ulaşılmadığı için; ikisinde avukatların bilgisi olmadığı için, dördünde ise başvurular bizzat başvuru tarafından yapıldığı ve kendilerine ulaşılmadığı için başvuruların icrasına dair bilgiye ulaşılmamıştır.
- 213 Demirkol, s. 183.
- 214 Muhittin Karatoprak, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) Kararlarına Etkileri", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 33, Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara, 2016, s. 199-187.
- 215 age, s. 199-200.
- 216 İhtiyaç Analizi Raporu, s. 3.
- 217 Projenin paydaşları Yargıtay, Danıştay, Adalet Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Türkiye Barolar Birliği ve Türkiye Adalet Akademisi'dir. Projenin yararlanıcı kurumu Anayasa Mahkemesi'dir. Projenin toplam bütçesi 6,4 milyon Avrodur ve bu miktarın %64'ü Avrupa Birliği, %28'i Türkiye Cumhuriyeti, %8'i ise Avrupa Konseyi tarafından karşılanmaktadır. Projenin 36 ay sürmesi ve 2018 yılı Aralık ayında sona ermesi planlanmaktadır. Proje ile şu sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve AİHS'de öngörülen hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde daha iyi güvence altına alınması; Türkiye'deki hâkim, savcı ve avukatların Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizması ve temel hakların uygulanması konusundaki kapasitelerinin artırılması; ulusal mahkemelerin Avrupa kurumlarıyla işbirliğinin geliştirilmesi ve Türkiye'de kamuoyunun Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru ve temel hakların uygulanması konusundaki farkındalığının artırılmasıdır. <http://www.anayasa.gov.tr/bireyselbasvuru/icsayfalar/projehakkında/genelbilgiler.html> (erişim:21.05.2017)
- 218 <http://www.anayasa.gov.tr/bireyselbasvuru/icsayfalar/faaliyetler/yuvarlakmasatoplanlari.html> (erişim:21.05.2017)
- 219 <http://www.anayasa.gov.tr/bireyselbasvuru/icsayfalar/faaliyetler/ictihatforumlari.html> (erişim:21.05.2017)
- 220 <http://www.anayasa.gov.tr/bireyselbasvuru/icsayfalar/faaliyetler/calismagrubutoplanlari.html> (erişim:21.05.2017)
- 221 İhtiyaç Analizi Raporu, s. 3-4.
- 222 AYM Genel Sekreteri Selim Erdem ile 09.05.2018 tarihli görüşme.
- 223 Bkz, AYM Genel Sekreterliği tarafından bilgi edinme hakkı kanunu kapsamında yapılan başvuruya 18.12.2015 tarihinde e-posta ile gönderilen yanıt ve Kılınç, s. 1570; Nebioğlu Öner, s. 1677.
- 224 İhtiyaç Analizi Raporu, s. 46.
- 225 Komisyon 1990 yılında İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu ile kurulmuştur. Bkz, 08.12.1990 tarihli ve 20719 sayılı Resmi Gazete.
- 226 age, s. 21
- 227 Bkz, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Teftiş Kurulu Yönetmeliği, 09.04.2011 tarihli ve 27900 sayılı Resmi Gazete.
- 228 AYM Genel Sekreteri Selim Erdem ile 09.05.2018 tarihli görüşme.
- 229 Bkz, Naci Duman Kararı, B. No. 2013/7350, 17.11.2014;
- 230 Bkz, 29.06.2012 tarihli ve 28338 sayılı Resmi Gazete.
- 231 Kamu Denetçiliği Kurumu'nun yıllık raporları için bkz, <https://www.ombudsman.gov.tr/yillik-rapor/> (Erişim:21.05.2017)
- 232 Kamu Denetçiliği Kurumu'nca hazırlanan özel raporlar için bkz, <https://www.ombudsman.gov.tr/ozel-raporlar/> (Erişim:21.05.2017).
- 233 Bkz, 20.04.2016 tarihli ve 29690 sayılı Resmi Gazete.
- 234 İhtiyaç Analizi Raporu, s. 10.
- 235 Bu tür bir çalışma İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından AİHM'nin Türkiye ile ilgili kararları ile ilgili olarak 2012-2016 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz, <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr> (erişim:21.05.2017)

TC.
ANAYASA MAHKEMESİ

**İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku
Uygulama ve Araştırma Merkezi**

Dolapdere Kampüsü, Hacıahmet Mahallesi
Pir Hüsamettin Sokak No. 20, 34440,
Beyoğlu, İstanbul

www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr

insanhaklarimerkezi@bilgi.edu.tr

T: (0212) 253 87 42

F: (0212) 253 89 11

**Hollanda
Kraliyeti**

İstanbul Bilgi Üniversitesi
İNSAN HAKLARI HUKUKU
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ

**İstanbul
Bilgi Üniversitesi**

LAUREATE INTERNATIONAL UNIVERSITIES